

РЕПУБЛИКА
СРБИЈА

ПОВЕРЕНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

ПОСЕБАН ИЗВЕШТАЈ О ДИСКРИМИНАЦИЈИ ДЕЦЕ

СРБИЈА: **0** ДИСКРИМИНАЦИЈЕ!

ПОВЕРЕНИК ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

Посебан извештај о дискриминацији деце

Београд, новембар 2013.

ПОВЕРЕНИК ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

Посебан извештај о дискриминацији деце

Издавач

Повереник за заштиту равноправности

За издавача

Проф. др Невена Петрушић

Уредница

Проф. др Невена Петрушић,
повереница за заштиту равноправности

Дизајн

Растко Тохолъ

Штампа

Радунић, Београд

Тираж

200

ISBN 978-86-88851-25-1

Штампање овог извештаја подржао је УНИЦЕФ
у оквиру партнерског споразума о сарадњи
са Повереником за заштиту равноправности

*Сви појмови употребљени у извештају
у мушком граматичком роду
обухватају мушки и женски род лица
на која се односе*

CIP – Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије, Београд

341.231.14-053.2(497.11)(047.1) / 343.85:343.412-053.2(497.11)(047.1) Посебан извештај о дискриминацији деце / [уредница Невена Петрушић]. – Београд : Повереник за заштиту равноправности, 2014 (Београд : Радунић). – 104 стр. : табеле ; 30 cm / Тираж 200. – Стр. 4: Уводна реч / Невена Петрушић. – Напомене и библиографске референце уз текст. / ISBN 978-86-88851-25-1 / а) Деца – Заштита – Србија – Извештаји б) Дискриминација – Спречавање – Србија – Извештаји / COBISS.SR-ID 207427596

САДРЖАЈ

<i>Уводна реч</i>	4
ПОВЕРЕНИК ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ – УЛОГА, НАДЛЕЖНОСТ И ПОСТУПАК ПО ПРИТУЖБАМА	5
НОРМАТИВНИ ОКВИР ОСТВАРИВАЊА И ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ ДЕЦЕ	13
ПРЕГЛЕД АКТИВНОСТИ ПОВЕРЕНИКА ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ	21
ДИСКРИМИНАЦИЈА ДЕЦЕ – СТАЊЕ У СРБИЈИ	28
ПРЕГЛЕД ПРИТУЖБИ И ПРЕПОРУКА КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ДЕЦУ	44
ПРЕГЛЕД АНТИДИСКРИМИНАЦИОНИХ ПАРНИЦА И ПРЕКРШАЈНИХ ПОСТУПАКА	72
СИТУАЦИОНО ТЕСТИРАЊЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ	76
ИЗВЕШТАЈИ ПАНЕЛИСТА О ПРИСТУПАЧНОСТИ ШКОЛА	82
ШТА ЈЕ ДИСКРИМИНАЦИЈА?	97
ПРЕПОРУКЕ	104

Поштовани народни посланици,
Поштовани читаоци, пријатељи деце,

Пред вама је Посебан извештај о дискриминацији деце Повереника за заштиту равноправности. Много је разлога због којих овај извештај потребан. Потребан је да нас суочи са горком истином да је у нашем друштву дискриминације деце још увек раширена, упркос томе што је правним прописима изричито забрањена. А има ли ишта горе од дискриминације деце? Сваки акт дискриминације детета значи да је неком детету ускраћено основно право, да је неком детету онемогућено да се развија и оствари своје снове. Сваки акт дискриминације детета значи да неко дете пати јер не разуме зашто је искључено и неједнако третирано у односу на своје вршњаке.

Дискриминација деце потири саму идеју људских права. Она је супротна основним вредностима и начелима на којима почива наша држава, у којој су свима призната једнака права, без обзира на националност, порекло, пол, инвалидитет, имовно стање или било које друго лично својство. Морамо је зато још брже и још одлучније сузбијати, ако желимо друштво истинске равноправности, у коме ће свако дете, без обзира на било које лично својство, имати подједнаке шансе да развије своје потенцијале и постане продуктиван, активан и одговоран члан друштва. А да бисмо то постигли, морамо посебну пажњу посветити деци из маргинализованих друштвених група, деци са сметњама у развоју, деци са инвалидитетом, малим Ромима и Ромкињама, деци из једнородитељских породица, деци из других посебно осетљивих група. Велику пажњу морамо посветити и родним, етничким и другим стереотипима, предрасудама и дискриминаторним ставовима које су, нажалост, многа деца усвојила и отворено их манифестују. О њима такође сведочи овај извештај. Инклузивна школа је право место за њихово превазилажење, а родитељи и наставници су ти на којима лежи одговорност да код деце развију дух толеранције, разумевања и поштовања различитости и припреме их за живот у отвореном демократском друштву и за нове изазове глобалног света који се убрзано мења.

Овај извештај је наш позив органима јавне власти, организацијама цивилног друштва, медијима и свим другим друштвеним актерима да удруженим снагама још одлучније сузбијамо дискриминацију деце и сваком детету обезбедимо једнак приступ свим ресурсима којима друштво располаже.

Др Невена Петрушић,
Повереница за заштиту равноправности

ПОВЕРЕНИК ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ – УЛОГА, НАДЛЕЖНОСТ И ПОСТУПАК ПО ПРИТУЖБАМА

Повереник за заштиту равноправности је самосталан, независан и специјализован државни орган, установљен Законом о забрани дискриминације,¹ који је у домаћем правном систему централно национално тело за сузбијање свих облика и видова дискриминације.

Шта је дискриминација

Дискриминација, односно, дискриминаторно поступање је свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима².

Из ове законске дефиниције произлази да неједнако поступање представља дискриминацију, ако је се оно заснива на неком личном својству, односно ако се према некоме поступа лошије само зато што је нпр. одређене националности, вероисповести, пола, што има неки инвалидитет и слично. Према томе, ако према једној особи поступамо горе него што поступамо према некој другој, а такво поступање није засновано на личном својству те особе, онда није у питању дискриминација, већ неко друго негативно понашање. Потребно је знати да се дискриминација може извршити према једној особи, али и према читавој групи особа које су повезане истим личним својством. Када радник у билетарници одбије да прода карту за биоскоп особи са инвалидитетом која користи колица, та особа је дискриминисана, а када власник биоскопа не постави рампу како би омогућио да особе које користе колица могу несметано да уђу у биоскоп, он је тиме дискриминисао све особе које користе колица.

1 „Службени гласник РС”, бр. 22/09

2 Члан 2. ст. 1. т. 1. Закона о забрани дискриминације

Закон о забрани дискриминације навео је двадесет личних својстава на основу којих је забрањено вршити дискриминацију, али ова листа није коначна јер је законодавац забранио дискриминацију и по другим личним својствима која нису набројана у закону.

Надлежност Повереника

Закон је прописао да Повереник за заштиту равноправности има многа овлашћења која омогућавају да ефикасно и делотворно спречава и штити људе од дискриминације и доприноси остваривању и унапређивању равноправности, а то су:

- ✓ Поступање по притужбама у случајевима дискриминације лица или групе лица које повезује исто лично својство
- ✓ Парнице за заштиту од дискриминације
- ✓ Прекршајни поступци
- ✓ Препоруке органима јавне власти
- ✓ Законодавне иницијативе и мишљења о прописима
- ✓ Упозорења и саопштења јавности

Поступање по притужбама

Једно од основних овлашћења Повереника јесте поступање по притужбама у случајевима дискриминације лица или групе лица које повезује исто лично својство.³ Поступак по притужбама је једноставан, лишен је претераних формалности, потпуно је бесплатан и може трајати највише 90 дана.⁴

Представићемо основне кораке у поступку по притужбама:

Корак 1 – Подношење притужбе

Поступак пред Повереником покреће се подношењем притужбе. Притужбу може да поднесе свако физичко и правно лице, које сматра да је дискриминисано. Такође, уз сагласност дискриминисаних лица притужбу могу да поднесу и организације које се баве заштитом људских права, као и друга лица.⁵

3 Чл. 33. ЗЗД

4 Чл. 35. и 39. ЗЗД

5 Чл. 35. ЗЗД

Притужба треба да садржи податке о особи или групи која је дискриминисана, о ономе за кога се тврди да је извршио дискриминацију, опис самог акта дискриминације, као и доказе, односно, наводе о доказима који се могу употребити да би се доказала истинитост чињеница. Притужба мора имати писмену форму, а подноси се тако што се писана притужба упућује Поверенику путем поште, телефакса, мејлом. Може се поднети давањем усмене изјаве на записник, у службеним просторијама Повереника. Притужба треба да буде потписана јер Повереник не поступа се по анонимним притужбама.

Корак 2 – Испитивање испуњености услова за поступање

По пријему притужбе, најпре се испитује да ли притужба садржи све што је потребно да би се по њој могло поступати⁶. Ако је притужба непотпуна, неразумљива или садржи недостатке који онемогућавају поступање, упућује се захтев подносиоцу притужбе да отклони недостатке. Уколико подносилац притужбе у остављеном року не отклони недостатке, притужба се одбацује. До одбацивања долази и кад Повереник за заштиту равноправности утврди да није надлежан да одлучује о повреди права која је у притужби наведена и тада обавештава подносиоца притужбе о томе коме треба да се обрати.

По закону, Повереник не поступа по притужби⁷:

- ✓ уколико је поступак пред судом по истој ствари већ покренут или правноснажно окончан;
- ✓ ако је очигледно да нема повреде права на коју подносилац указује,
- ✓ ако је у истој ствари већ поступано а нису понуђени нови докази,
- ✓ ако утврди да је због протеча времена од учињене повреде права немогуће постићи сврху поступања.

Корак 3 – Утврђивање чињеничног стања

Уколико се по притужби може поступати, притужба се доставља лицу против кога је поднета и одређује се рок од 15 дана, у којем се то лице може изјаснити о притужби. У даљем току поступка утврђује се чињенично стање на основу свих расположивих доказа⁸ и врши целовита правна анализа случаја.

6 У складу са Законом о забрани дискриминације и Пословником о раду којим је ближе уређен поступак пред Повереником за заштиту равноправности

7 Чл. 36. ЗЗД

8 Чл. 37. ЗЗД

Након спроведеног поступка, Повереник доноси одлуку у облику мишљења, којим утврђује да јесте, односно да није извршена дискриминација.⁹ Уколико утврди да је дискриминација извршена, издаје и препоруку којом дискриминатору препоручује како да отклони стање дискриминације и последице које је дискриминације изазвала¹⁰. Дискриминатор има рок од 30 дана да поступи по препоруци, као и да о томе обавести Повереника. Уколико се то не догоди, Повереник доноси решење¹¹ којим дискриминатору изриче меру опомене и оставља му нови рок од 30 дана да поступи по препоруци. Уколико ни у новом року од 30 дана дискриминатор то не учини, Повереник за заштиту равноправности може о томе да обавести јавност.¹²

Статистика о примљеним притужбама и њихов преглед биће представљени у посебном делу овог извештаја.

Парнице за заштиту од дискриминације

Повереник за заштиту равноправности може да тужи дискриминаторе, тј. да пред судом покреће парнице за заштиту од дискриминације.¹³ Повереник сам процењује да ли за тим постоји потреба. Уколико је жртва дискриминације појединац, за покретање парнице Поверенику за заштиту равноправности је неопходна сагласност дискриминисаног лица, док у случајевима дискриминације групе лица није неопходна сагласност дискриминисаних лица.

Када Повереник тужи дискриминатора, он то не чини због тога што дискриминатор није поступио по његовој препоруци, већ зато што је оценио да се ради о посебно важном случају, поводом којег треба покренути тзв. стратешку парницу. Када оцењује да ли случај дискриминације има такав значај, Повереник има у виду многе околности: у чему се огледа дискриминација, да ли се она у пракси често догађа, ко је жртва, а ко извршилац дискриминације, да ли је суд у сличним случајевима већ одлучивао, какви су изгледи за успех у парници, да ли би пресуда довела до позитивне промене и др.

9 Чл. 39. ст. 1. ЗЗД

10 Чл. 39. ст. 2. ЗЗД

11 Решење је коначно и против њега није допуштена жалба.

12 Чл. 40. ЗЗД

13 Чл. 33. ЗЗД

У парницама за заштиту од дискриминације Повереник може тужбом тражити:

- ✓ да се утврди да је тужени извршио дискриминацију;
- ✓ да се дискриминатору забрани извршење радње од које прети дискриминација, даље вршење радње дискриминације, односно, понављање дискриминације;
- ✓ да дискриминатор предузме једну или више радњи којима уклања стање дискриминације;
- ✓ да дискриминатор о свом трошку објави судску пресуду којом је утврђена дискриминација.

Повереник у тужби не може тражити накнаду материјалне и нематеријалне штете.

Повереник за заштиту равноправности је од 2011. године закључно са 1. октобром 2013. године, покренуо девет антидискриминационих парница (табела бр. 1), од којих су се четири односиле на дискриминацију деце и младих.

Табела бр. 1

Период	Укупан број тужби	Тужбе које су се односиле на децу
2010.	0	0
2011.	3	1
2012.	5	2
2013.	1	1
УКУПНО	9	4

Парнице за заштиту од дискриминације које је покренуо Повереник за заштиту равноправности које су се односиле на децу и младе, биће представљене у посебном делу овог извештаја.

Прекршајни поступци

Повереник за заштиту равноправности је овлашћен да подноси захтев за покретање прекршајног поступка због прекршаја утврђених Законом о забрани дискриминације¹⁴. С обзиром на своју улогу, Повереник је овлашћен и на подношење прекршајних пријава због прекршаја утврђених посебним антидискриминационим законима (Преглед посебних антидискриминационих закона дат је у делу овог извештаја под насловом Прописи Републике Србије).

14 Чл. 33. т. 4. ЗЗД

Повереник за заштиту равноправности до сада је поднео укупно 10 захтева за покретање прекршајних поступака (табела бр. 2), закључно са 1. октобром 2013. године, од којих су се три односила на децу. На основу досадашњег искуства, може се констатовати да прекршајни судови нису ажурно поступали по захтевима за покретање прекршајних поступака које је поднео Повереник за заштиту равноправности. Неки поступци су трајали скоро две године, а неки покренути током 2012. године, још увек нису окончани.

Табела бр. 2

Период	Укупан број прекршајних пријава	Прекршајне пријаве које су се односиле на децу
2010.	0	0
2011.	2	2
2012.	6	1
2013.	2	0
УКУПНО	10	3

Прекршајни поступци покренути на захтев Повереника за заштиту равноправности, који се тичу прекршаја везаних за противправна поступања у односу на децу биће представљени у посебном делу овог извештаја.

Препоруке органима јавне власти

Повереник за заштиту равноправности законом је овлашћен да препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности¹⁵. Препоруке су усмерене ка томе да органи јавне власти предузму мере како би спречили и отклонили тзв. структуралну и институционалну дискриминацију, убрзали процес остваривања фактичке равноправности, унапредили рад институција система у сузбијању дискриминације и др. Препорукама се указује и на потребу предузимања посебних мера, тзв. мера афирмативне акције, које треба да доведу до пуне равноправности, заштите и напретка особа или група која се налазе у неједнаком положају у односу на остале грађане.

Повереник за заштиту равноправности до сада је дао укупно 149 препорука мера (табела бр. 3), закључно са 1. октобром 2013. године, од којих су четири биле у вези са децом.

¹⁵ Чл. 33. ст. 1. т. 9. ЗЗД

Табела бр. 3

Период	Укупан број препорука мера	Препоруке мера које су се односиле на децу
2010.	2	0
2011.	22	4
2012.	117	0
2013.	8	0
УКУПНО	149	4

Преглед препорука мера које су се односиле на децу налази се у делу извештаја у коме је дат преглед мишљења и препорука донетих у поступцима по притужбама.

Законодавне иницијативе и мишљења о прописима

Повереник за заштиту равноправности законом је овлашћен да прати спровођење закона и других прописа, да покреће доношење или измену прописа како би се унапредила заштита од дискриминације. Такође, Повереник има овлашћење да даје мишљење о одредбама нацрта закона и других прописа који се тичу забране дискриминације.¹⁶

У периоду од 2010. године до 1. октобра 2013. године, поднето је укупно 11 законодавних иницијатива и мишљења о прописима (табела бр. 4), од којих су се две односиле на децу.

Табела бр. 4

Период	Укупан број законодавних иницијатива и мишљења о прописима	Законодавне иницијативе и мишљења о прописима
2010.	0	0
2011.	4	2
2012.	4	0
2013.	3	0
УКУПНО	11	2

¹⁶ Чл. 33. т. 7. ЗЗД

Преглед законодавних иницијатива и мишљења о прописима који су били у вези са децом, такође ће бити представљен у делу извештаја у којем је дат преглед свих препорука.

Упозорења и саопштења

Повереник је овлашћен и да упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације¹⁷. Повереник то чини на основу информација и сазнања из поднетих притужби, средстава јавног информисања и из других извора. У упозорењу јавности Повереник указује на дискриминаторе, начин вршења дискриминације, појединце и групе према којима су извршени најчешћи, типични и тешки облици дискриминације, као и на последице тешких облика дискриминације.

Укупно је издато 15 упозорења и 55 саопштења за јавност (табела бр. 5), која су објављена у медијима и на сајту Повереника www.ravnopravnost.gov.rs. Од 15 издатих упозорења, два су се односила на децу.

Табела бр. 5

Период	Укупан број упозорења	Укупан број саопштења за јавност
2010.	1	4
2011.	8	22
2012.	2	17
2013.	4	12
УКУПНО	15	55

17 Чл. 33. т. 6. ЗЗД

НОРМАТИВНИ ОКВИР ОСТВАРИВАЊА И ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ ДЕЦЕ

Република Србија придаје велику важност сузбијању дискриминације и остваривању равноправности и настоји да поштује и примењује највише међународне и европске стандарде у овој области. Национални антидискриминациони нормативни оквир је заокружен, а ратификовани су и најважнији универзални и регионални споразуми у овој области, као и факултативни протоколи уз те споразуме.

Имајући у виду чињеницу да се сви међународни документи о људским правима и недискриминацији односе и на децу, у овом извештају биће укратко представљени најважнији међународни документи, а детаљније ће бити представљена Конвенција о правима детета, којом је деци гарантована широка палета грађанских, политичких, економских и културних права и којом је забрањен сваки облик дискриминације деце по било ком личном својству.

За заштиту и унапређивање равноправности значајни су међународни уговори и остали акти настали у оквиру Уједињених нација и Савета Европе – међународних организација које су у успостављању међународних стандарда у области људских права најистакнутије и чија је чланица и наша држава. Најважнији документи Уједињених нација су: Повеља Уједињених нација (1945);¹⁸ Универзална декларација о људским правима (1948);¹⁹ Конвенција УН о укидању свих облика расне дискриминације (1965);²⁰ Међународни пакт о грађанским и политичким правима (1966);²¹ Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966);²² Конвенција о правима детета (1989);²³ Међународна конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (1979)²⁴

18 У члану 55. тачка ц обавезује све чланице на поштовање људских права и основних слобода за све, без разликовања расе, пола, језика или вере.

19 У чл. 1. и 2. свим људима јамчи слободу и једнакост у достојанству и правима, без обзира на било какву разлику као што је раса, боја коже, пол, језик, вера, политичко или неко друго опредељење, национално или друштвено порекло, власништво, рођење или неки други статус.

20 Овом конвенцијом је, између осталог, утврђено да државе чланице осуђују сваку пропаганду и све организације које се руководе идејама или теоријама заснованим на супериорности неке расе или групе лице извесне боје или извесног етничког порекла или које желе да оправдају или подрже сваки облик расне мржње и дискриминације.

21 У члану 20. став 2 прокламује да ће се законом забранити свако заговарање националне, расне или верске мржње које представља подстицање на дискриминацију, непријатељство или насиље, док у члану 26. прописује да су сви пред законом једнаки и имају право на једнаку законску заштиту без икаквог разликовања. У том погледу закон ће забранити сваку дискриминацију и зајамчити свим лицима подједнаку и ефикасну заштиту против сваке дискриминације, нарочито на основу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког и било ког другог мишљења, националног и друштвеног порекла, имовине, рођења или другог статуса.

22 У члану 2. став 2. обавезује државе уговорнице да јамче да се права која су у њему проглашена извршавају без икакве дискриминације засноване на раси, боји, полу, језику, вероисповести, политичком или каквом другом мишљењу, националном или друштвеном пореклу, имовини, рођењу или неком другом својству.

23 У члану 2. утврђује обавезу држава чланица да поштују и обезбеђују права садржана у Конвенцији сваком детету под њиховом јурисдикцијом, без икакве дискриминације и без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго убеђење, национално, етничко или социјално порекло, имовно стање, инвалидитет, рођење или други статус детета или његовог родитеља или законитог старатеља.

24 Којом је утврђена одговорност држава чланица да елиминирају све видове дискриминације жена у остваривању грађанских, политичких, економских, социјалних и културних права, и то не само у јавном, већ и у приватном животу, укључујући и породицу.

и Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом (2006).²⁵ Овим међународним уговорима установљена су и уговорна тела чија је надлежност да надзиру испуњавање уговорних обавеза држава чланица. За Србију су од значаја препоруке које ова тела упућују на основу извештаја држава чланица о извршењу обавеза које су преузете уговорима.²⁶

Међу документима Савета Европе, забрана дискриминације прописана је чланом 14. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода из 1950. године и ојачана је Протоколом бр. 12 уз Конвенцију из 2000. године који је омогућио свеобухватнију заштиту од дискриминације. Наша држава је ратификацијом Европске конвенције заједно са њеним протоколима, преузела обавезу да се свако право које њени закони гарантују оствари без дискриминације по било ком основу. Република Србија је ратификовала и Европску конвенцију о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака, Европску повељу о регионалним или мањинским језицима, као и Оквирну конвенцију Савета Европе о заштити националних мањина.

За заштиту од дискриминације од значаја је и дугогодишња пракса Европског суда за људска права, који је развио стандарде, критеријуме и мерила за утврђивање дискриминације у остваривању законских права. Такође, значајни су и извештаји Европске комисије за борбу против расизма и нетолеранције, посебног тела Савета Европе, чији је основни задатак да сузбија расизам, ксенофобију, антисемитизам и нетолеранцију, који угрожавају људска права и демократске вредности у Европи.

Повереник за заштиту равноправности издао је публикацију *Права детета у међународним документима*²⁷ која садржи текстове најзначајнијих међународних докумената од значаја за област права детета. У питању је публикација која пружа целовит и свеобухватан преглед савремених међународних стандарда у области права детета. Поред докумената о људским правима, публикација садржи текстове универзалних докумената о правима детета, према редоследу њиховог доношења, текстове документа која се односе на поједине посебне области права детета, као и најзначајнија европска документа из домена људских права и права детета. Имајући у виду да је публикација *Права детета у међународним документима* доступна на интернет презентацији Повереника за заштиту равноправности, а доступан је и одређени број бесплатних штампаних примерака,²⁸ у овом извештају ћемо представити само најзначајнији међународни уговор о правима детета, укључујући и право на недискриминацију – Конвенцију о правима детета и опште коментаре које је Комитет за права детета издао.

25 У члану 5. утврђује обавезу држава чланица да обезбеде пуно остваривање свих људских права и основних слобода за сва лица под њиховом јурисдикцијом, без икакве дискриминације по основу инвалидности. Државе потписнице су, такође, обавезне да обезбеде једнакост особа са инвалидитетом пред законом, једнаку правну заштиту, без икакве дискриминације, и обавезне су да забране било какву дискриминацију по основу инвалидности и гарантују свим особама са инвалидитетом једнаку и ефективну правну заштиту од дискриминације.

26 Као чланица УН, Србија је дужна да поштује стандарде и следи препоруке садржане у актима специјализованих организација УН, њених органа, тела и агенција, као што су Конвенција Организације УН за образовање, науку и културу (UNESCO) против дискриминације у образовању из 1960. године, Конвенција бр. 159 о професионалној рехабилитацији и запошљавању лица са инвалидитетом из 1983. године, Принципи заштите ментално оболелих особа и унапређење заштите менталног здравља од 1991. године, Конвенција Међународне организације рада која се односи на дискриминацију у погледу запошљавања и занимања (ILO – C – 111) и др.

27 Интернет презентација Повереника за заштиту равноправности, http://www.ravnopravnost.gov.rs/downloads/files/pdf/prava_deteta_u_medjunarodnim_dokumentimaf.pdf

28 Бесплатни штампани примерци су доступни у просторијама Повереника за заштиту равноправности

Конвенција о правима детета и општи коментари

Конвенција о правима детета представља најважнији међународни документ о правима детета, укључујући и право на недискриминацију. Усвојена је на Генералној скупштини Уједињених нација 20. новембра 1989. године. Република Србија²⁹ је ратификовала Конвенцију о правима детета 1990. године. Ово је Конвенција коју су ратификовале скоро све државе, укупно 193.³⁰

Правни основ за заштиту деце од дискриминације налази се у одредбама члана 2. Конвенције о правима детета (у даљем тексту: Конвенција), којима се државе, обавезују да ће *поштовати и обезбеђивати права утврђена Конвенцијом сваком детету* које се налази под њиховом јурисдикцијом *без дискриминације, односно, без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, инвалидитет, рођење или други статус детета, његовог родитеља или законског старатеља*. Такође је прописано да ће државе предузети *све одговарајуће мере* како би се обезбедила заштита детета од свих облика дискриминације или кажњавања заснованог на статусу, активностима, израженом мишљењу или уверењу дететових родитеља, законских старатеља или чланова породице.

Комитет за права детета је посебно експертско тело, које прати спровођење Конвенције и факултативних протокола.³¹

Комитет за права детета има две значајне улоге: 1) усмерава државе ка пуној имплементацији Конвенције и протокола путем **препорука**, и 2) обезбеђује да одредбе Конвенције добију своје пуно значење, кроз периодично давање и објављивање **општих коментара**.

Комитет за права детета (у даљем тексту: Комитет) даје препоруке којима помаже државама да препознају проблеме у примени Конвенције, са циљем да своје напоре

29 Конвенцију о правима детета је ратификовала СФРЈ, на снази је у Републици Србији, као правној следбеници претходних држава, „Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 15/90 и „Сл. гласник СРЈ – Међународни уговори”, бр. 4/96 и 2/97

30 Само три државе је још увек нису ратификовале, а то су: Сједињене Америчке Државе, Сомалија и Јужни Судан. Интернет презентација Уједињених нација, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=45894&Cr=children&Cr1=righths#.U12QZVM4TZa>, приступљено 14. октобра 2013. године

31 Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и порнографији и Факултативног протокола о учешћу деце у оружаним сукобима.

правилно усмере ка унапређивању њене примене. Такође, Комитет даје и опште коментаре којима ближе тумачи садржину појединих норми или групе норми, по правилу оне за које процени да су веома значајне у одређеном тренутку или да у пракси постоји проблем у њиховом тумачењу и/или примени.

Комитет за права детета је до сада донео 13 општих коментара³². У сваком од општих коментара дат је посебан осврт на чл. 2. Конвенције, односно, на право на недискриминацију, јер је у питању право које представља један од основних принципа на којима се Конвенција заснива.

Општим коментаром бр. 1 – Циљеви образовања, Комитет је указао да дискриминација по било ком основу, отворена или скривена, вређа људско достојанство детета и у стању је да подрије или чак уништи способност детета да има користи од могућности које му пружа образовање. Један од примера који је наведен у овом документу односи се на дискриминацију на основу пола, односно, Комитет је указао да се дискриминација на основу пола може додатно појачати ако, нпр. наставни планови и програми нису у складу са принципима родне равноправности и слично. Такође, наглашено је да дискриминација деце са инвалидитетом прожима многе формалне образовне системе и неформалне образовне средине, укључујући и породицу. Исто се односи и на децу која живе са ХИВ/АИДС-ом. Комитет је истакао да расизам и појаве сродне расизму цветају тамо где постоји незнање, неосновани страхови од расних, етничких, верских, културних, језичких или других разлика, искоришћавање предрасуда, као и усвајање, али и ширење искривљених вредности. На крају, Комитет је нагласио да је обезбеђивање образовања које подстиче разумевање и поштовање вредности сваког људског бића, укључујући и поштовање разлика међу људима, као и супротстављање свим облицима дискриминације, једини поуздан лек којим се могу превазићи пропусти и предрасуде.

Независне институције за заштиту људских права биле су тема којом се Комитет бавио у **Општем коментару бр. 2**. Наглашено је да ове институције треба да буду географски и физички доступне и приступачне свој деци, а да у духу права на недискриминацију, треба да допиру до свих група деце, а посебно до оних најугроженијих. Комитет је истакао да националне институције за људска права имају кључну улогу у унапређењу поштовања права на партиципацију, односно, да је потребно да обезбеде директан контакт са децом и омогуће да се деца на одговарајући начин укључе и консултују (нпр. оснивање дечијих већа, као саветодавних тела ових институција, чиме би се омогућило учешће деце у питањима која се њих тичу).

У **Општем коментару бр. 3**, Комитет је указао на дискриминацију деце која живе са ХИВ/АИДС-ом и деце чији су родитељи оболели од ХИВ/АИДС-а, с обзиром да се често сматра да су и деца болесна, уколико им родитељи имају ХИВ/АИДС. Последице дискриминације ове деце су најчешће такве да им је онемогућен приступ информацијама, образовању, здравственим и социјалним службама или учешћу у животу заједнице

32 ОК бр. 1 Циљеви образовања, ОК бр. 2 Улога независних институција за људска права, ОК бр. 3 HIV/AIDS и права детета, ОК бр. 4 Здравље адолесцената, ОК бр. 5 Опште мере за примену Конвенције, ОК бр. 6 Третман непращене или раздвојене деце ван земље порекла, ОК бр. 7 Права детета у раном детињству, ОК бр. 8 Заштита од телесног кажњавања и осталих окупних или понижавајућих облика кажњавања, ОК бр. 9 Права деце са сметњама у развоју, ОК бр. 10 Права деце у малолетничког правосуђу, ОК бр. 11 Домородачка деца и њихова права, ОК бр. 12 Право детета да буде саслушано и ОК бр. 13 Право детета на слободу од свих облика насиља.

у пуном обиму. Комитет је указао и на родну дискриминацију, која у комбинацији са табуима или негативним и/или осуђујућим ставовима у односу на сексуалну активност девојака, често доводи до ограничавања приступа превентивним мерама и другим службама и услугама. Поред тога, Комитет за права детета је нарочито нагласио да је забрињавајућа дискриминација деце на основу сексуалне оријентације.

Општим коментаром бр. 7 – Остваривање права детета у раном детињству, Комитет је позвао државе да утврде утицај принципа недискриминације на остваривање права детета у раном детињству. Овим коментаром је наглашено да право на недискриминацију подразумева да и мала деца не смеју бити дискриминисана по било ком основу, као и да су она посебно изложена ризику од дискриминације јер су релативно немоћна и зависе од других у остваривању својих права. Наведено је да се дискриминација мале деце може јавити у облику смањеног нивоа исхране, неадекватне неге и пажње, ограничених могућности за игру, учење и образовање или кочења слободног изражавања осећања и мишљења. Дискриминација се, такође, може изразити кроз грубо поступање и неразумна очекивања, која могу представљати експлоатацију или злостављање. Комитет је посебно нагласио повећан ризик од дискриминације којем су изложени девојчице, деца са сметњама у развоју и инвалидитетом и деца која живе са ХИВ/АИДС-ом. Указано је и на то да дискриминација може бити изражена кроз јавне политике, пружање и доступност услуга, као и кроз свакодневне поступке којима се крше права детета. Дискриминација у вези са етничким пореклом, класом/кастом, личним околностима и стилем живота или политичким или верским уверењима (деце или њихових родитеља), искључује децу из пуног учешћа у друштву. Она утиче на способност родитеља да испуњавају своје дужности према својој деци, али утиче и на постојање шансе и развој самопоуздања код деце. Комитет је посебно нагласио да су у неповољном положају мала деца која трпе вишеструку дискриминацију (нпр. у вези са етничким пореклом, социјалним или културним статусом, полом и/или инвалидитетом).

У Општем коментару бр. 9 – Права детета са инвалидитетом, право на недискриминацију је издвојено као кључно право. За децу са сметњама у развоју и инвалидитетом од нарочитог је значаја чињеница да су државе у обавези да обезбеде да сва деца под њиховом јурисдикцијом уживају сва права прописана Конвенцијом, без дискриминације по било ком основу. Ова обавеза подразумева да државе треба да предузму одговарајуће мере ради спречавања дискриминације деце, укључујући и дискриминацију на основу сметњи у развоју и инвалидитета. Изричито помињање сметњи у развоју као основа за дискриминацију веома је важно, с обзиром да деца са сметњама у развоју и инвалидитетом представљају једну од најосетљивијих група деце. Дискриминација се јавља у разним аспектима живота и развоја деце са сметњама у развоју, она су изложена друштвеној дискриминацији и стигматизацији које воде до маргинализације и искључености, а могу чак да угрозе и опстанак и развој детета. Дискриминација се нарочито јавља у пружању услуга, нпр. квалитетно образовање, приступ квалитетним здравственим и социјалним услугама и др.

Права деце у малолетничком правосуђу су тема **Општег коментара бр. 10**, којим је на самом почетку указано да су државе обавезне да предузму све неопходне мере како би осигурале једнак третман за сву децу у сукобу са законом. Између осталог, наведено

је да посебну пажњу треба обратити на дискриминацију деце која спадају у групе у појачаном ризику, као што су деца улице, деца која припадају расним, етничким, верским или језичким мањинама, деца аутохтоног порекла, женска деца, деца са сметњама у развоју и деца која су више пута била у сукобу са законом (повратници). Комитет указује да су многа деца у сукобу са законом жртве дискриминације, нпр. када покушају да стекну образовање или да се запосле, па је потребно предузети превентивне мере како би се спречила таква дискриминација.

Право детета да буде саслушано предмет је **Општег коментара бр. 12**. Комитет наглашава да државе треба да предузму одговарајуће мере како би се сваком детету обезбедило право да слободно изрази своје мишљење и да се његово мишљење размотри с дужном пажњом, без икакве дискриминације у погледу расе, боје коже, пола, језика, вероисповести, политичког или другог уверења, националног, етничког или социјалног порекла, имовинског стања, инвалидитета, рођења или другог статуса детета. Комитет указује да је неопходно да државе предузму мере којима ће спречити дискриминацију, укључујући и дискриминацију рањивих и маргинализованих група деце, како би обезбедиле да деца имају право да буду саслушана и да им буде омогућено учешће у свим питањима која су за њих важна, равноправно са другом децом. Комитет подстиче државе да нарочиту пажњу посвете на право девојчица да буду саслушане, да добију подршку када је потребно, да им се омогући да изразе своје мишљење и да се њему поклони дужна пажња, с обзиром да родни стереотипи и патријархалне вредности озбиљно ограничавају девојчице у уживању овог права.

Општи коментар бр. 13, последњи који је донет, односи се на право детета на слободу од свих облика насиља. У овом коментару је Комитет истакао да државе треба да предузму адекватне мере како би обезбедиле сваком детету право на заштиту од свих облика насиља, без дискриминације било које врсте, без обзира на расу, боју, пол, језик, религију, политичка или друга мишљења, национално, етничко порекло или друштвено порекло, својину, инвалидитет, рођење или други статус детета, његових родитеља или правног заступника. Комитет је посебно нагласио да ово укључује и дискриминацију која се заснива на предрасудама према деци која су сексуално искоришћена у комерцијалне сврхе, деци у уличним ситуацијама, децу у сукобу са законом, као и дискриминацију која се заснива на дечјој одећи и понашању. Потребно је да се државе баве дискриминацијом рањивих и маргинализованих група деце и учине све да се тој деци обезбеди право на заштиту на једнакој основи са другом децом.

Прописи Републике Србије

Република Србија је протеклих година изградила ваљан правни оквир за сузбијање дискриминације и остваривање равноправности. Донети су општи и посебни антидискриминациони закони: Закон о забрани дискриминације (2009),³³ Закон о заштити

33 „Службени гласник РС”, бр. 22/09.

права и слобода националних мањина (2002)³⁴, Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (2006)³⁵ и Закон о равноправности полова (2009).³⁶

Дискриминација је забрањена Уставом Републике Србије,³⁷ који у чл. 21. прописује да су пред Уставом и законом сви су једнаки, да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације, да је забрањена свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Поред тога, Устав утврђује да се не сматрају дискриминацијом посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима.

Закон о забрани дискриминације³⁸ је општи антидискриминациони закон, којим је установљен целовит и свеобухватан систем заштите од дискриминације, у коме посебну улогу има институција Повереника за заштиту равноправности. Овим законом уређује се општа забрана дискриминације, облици и случајеви дискриминације, посебни случајеви дискриминације, као и заштита од дискриминације.

Закон о забрани дискриминације изричито забрањује дискриминацију деце прописујући:³⁹

Свако дете, односно малолетник има једнака права и заштиту у породици, друштву и држави, без обзира на његова или лична својства родитеља, старатеља и чланова породице.

Забрањено је дискриминисати дете, односно малолетника према здравственом стању, брачном, односно ванбрачном рођењу, јавно позивање на давање предности деци једног пола у односу на децу другог пола, као и прављење разлике према здравственом стању, имовном стању, професији и другим обележјима друштвеног положаја, активностима, израженом мишљењу или уверењу дететових родитеља, односно старатеља и чланова породице.

Законом о младима⁴⁰ прописано је да су сви млади једнаки⁴¹ и забрањено је свако прављење разлике или неједнако поступање према младима, посредно или непосредно, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, верског убеђења, језика, друштвеног порекла, имовног стања, чланства у политичким,

34 „Службени лист СРЈ”, бр. 11/02, „Службени лист СЦГ”, бр. 1/03 – Уставна повеља и „Службени гласник РС”, бр. 72/09 – др. закон

35 „Службени гласник РС”, бр. 33/06.

36 „Службени гласник РС”, бр. 104/09.

37 „Службени гласник РС”, бр. 98/06, чл. 21.

38 „Службени гласник РС”, бр. 22/09

39 Члан 22. Закона о забрани дискриминације

40 „Службени гласник РС”, бр. 50/2011

41 Члан 5. Закона о младима

синдикалним и другим организацијама, психичког или физичког инвалидитета, здравственог стања, физичког изгледа, сексуалне оријентације, родног идентитета и другог стварног или претпостављеног личног својства.

Забрана дискриминације садржана је у многим законима којима се уређују поједине области друштвених односа: Закон о раду,⁴² Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом,⁴³ Закон о здравственој заштити,⁴⁴ Закон о социјалној заштити,⁴⁵ Закон о основама система образовања и васпитања,⁴⁶ Закон о црквама и верским заједницама.⁴⁷

Кривичноправна заштита од дискриминације уређена је Кривичним закоником Републике Србије,⁴⁸ који прописује више кривичних дела у вези са забраном дискриминације, као што су повреда слободе изражавања националне или етничке припадности, исповедања вере и вршења верских обреда, промоција и позивање на мржњу, насиље према лицу или групи лица на основу неког њиховог личног својства и др.

Закон о основама система васпитања и образовања забрањује дискриминацију у образовању:⁴⁹

У установи су забрањене активности којима се угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица, по основу расне, националне, етничке, језичке, верске или полне припадности, физичких и психичких својстава, сметњи у развоју и инвалидитета, здравственог стања, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења и подстицање или неспречавање таквих активности, као и по другим основама утврђеним законом којим се прописује забрана дискриминације.

Ови прописи пружају добар правни оквир за спречавање и сузбијање дискриминације коришћењем грађанскоправне, кривичноправне и прекршајноправне заштите, у складу са међународним и европским стандардима. То, међутим, не значи да нема места унапређивању и допуњавању прописа који су релевантни с аспекта остваривања и заштите принципа равноправности, посебно у односу на децу. С тим у вези, Заштитник грађана оформио је радну групу која је израдила Преднацрт закона о правима детета, са циљем да се заокружи концепт права детета и да се на целовит начин уреде права детета, њихова примена, као и обавезе, одговорности и овлашћења органа јавне власти, правних и физичких лица у остваривању и заштити равноправности.⁵⁰

42 „Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05 и 54/09

43 „Службени гласник РС”, бр. 36/09

44 „Службени гласник РС”, бр. 107/05 и 72/09 – др. закон

45 Службени гласник РС”, бр. 24/2011

46 „Службени гласник РС”, бр. 73/09

47 „Службени гласник РС”, бр. 36/06

48 „Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09 и 111/09

49 Чл. 44. Закона о основама система васпитања и образовања

50 Више о радној групи на: <http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/component/content/article/2103>

ПРЕГЛЕД АКТИВНОСТИ ПОВЕРЕНИКА ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

У оквиру овог дела извештаја биће представљене активности које је Повереник за заштиту равноправности спроводио са децом и у вези са децом. Преглед активности дат је хронолошки.

Преглед активности у 2010. години

Једно од стратешких опредељења институције Повереника за заштиту равноправности и саме поверенице др Невене Петрушић јесте да у свом деловању посебна пажња буде посвећена деци и младима са циљем да се међу њима промовише принцип равноправности и недискриминације, толеранција и уважавање различитости, како би се деца и млади развијали и усмеравали ка поштовању људских права. Додатни циљ јесте подстицање свих релевантних друштвених актера да у истом правцу активно и координирано делују.

Повереница је већ на самом почетку⁵¹ свог рада групи младих одржала предавање о Закону о забрани дискриминације и улози Повереника за заштиту равноправности. Предавање је одржано у организацији Иницијативе младих за људска права, а млади који су учествовали на овом скупу су бранитељи и бранитељке људских права.

Остварен је контакт са Министарством просвете Републике Србије, поводом иницијативе за интегрисање тема о људским правима, недискриминацији, толеранцији, ненасиљу, родној равноправности и прихватању различитости у наставне планове и програме и наставне материјале, у складу са принципима инклузивног образовања. Тим поводом је, на захтев Поверенице, одржан⁵² састанак коме су присуствовали др Жарко Обрадовић, тадашњи министар просвете, са сарадницима, повереница за заштиту равноправности са својим сарадницима и представници невладиних организација. Тема састанка била је операционализација рада на интегрисању релевантних тема у образовне програме, као и начини елиминисања дискриминаторних садржаја из наставних материјала и наставне праксе.

У циљу успостављања сарадње са организацијама цивилног друштва, организован⁵³ је састанак са 50 представника и представница невладиних организација које се баве заштитом људских права и спречавањем дискриминације. На овом скупу представљен

51 Новембар 2010. године

52 21. децембра 2010. године

53 3. новембра 2010. године

начин поступања у случајевима дискриминације, као и резултати дотадашњег рада Повереника за заштиту равноправности. Представници невладиних организација су указали на кључне проблеме са којима се суочавају на плану спречавања дискриминације и заштите права на равноправност угрожених и маргинализованих друштвених група, попут деце и младих, старијих, жена, Рома, особа са инвалидитетом, избеглица, расељених лица и ЛГБТ популације. Повереница је одала признање организацијама цивилног друштва на посвећеном и истрајном раду на изградњи антидискриминационог законодавства и пружању помоћи у заштити дискриминисаних лица, као и на активностима које предузимају на плану унапређивања равноправности, истичући да је сарадња Повереника са организацијама цивилног друштва један од приоритета институције.

Повереница је одржала састанак⁵⁴ са четири представника невладиних организација Gayten-LGBT i Геј Стрејт Алијанса, на коме је разговарано о покретању иницијативе за интегрисање наставних садржаја који доприносе усвајању културолошких модела социјалног понашања неопходних за дугорочну и систематску изградњу инклузивног друштва. Ова иницијатива је проширена, па је формирана⁵⁵ Радна група састављена од представника невладиних организација које се баве правима маргинализованих друштвених група и инклузивним образовањем, са задатком да прикупи, анализира и сумира резултате истраживања наставних програма, уџбеника и другог наставног материјала за основну и средњу школу и на основу тога изради предлог препорука о начину на који се релевантне теме о људским правима, недискриминацији, толеранцији, ненасиљу, равноправности и прихватању различитости, могу интегрисати у наставне планове и програме и обрадити у уџбеницима, у складу са принципима инклузивног образовања.

Преглед активности у 2011. години

Имајући у виду чињеницу да међународни документи који се односе на права детета нису у Србији систематизовани и објављени на једном месту, током 2011. године отпочео је рад на припреми зборника међународних докумената. Објављена је публикација „*Права детета у међународном праву*“⁵⁶, као резултат заједничког рада Заштитника грађана и Повереника за заштиту равноправности, уз подршку UNICEF-а. Ова публикација пружа целовит и свеобухватан преглед савремених међународних стандарда у области права детета и намењена је свима онима који учествују у остваривању, заштити и унапређивању права детета у Србији.

На основу извештаја који је припремила Радна група Повереника задужена да прикупи, анализира и сумира резултате истраживања наставних програма, уџбеника и другог наставног материјала за основну и средњу школу и понуди предлоге за интегрисање

⁵⁴ 12. новембра 2010. године

⁵⁵ 31. децембра. 2010. године

⁵⁶ „Права детета у Међународном праву“, Невена Вучковић Шаховић (ур.), Заштитник грађана и Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2011. Публикација је доступна на сајту Повереника. <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/publikacije/prava-deteta-u-me%C4%91unarnodnim-dokumentima>.

теме о људским правима, недискриминацији, толеранцији, ненасиљу, равноправности и прихватању различитости у наставне програме и наставне материјале, Повереница је припремила препоруке за уклањање дискриминаторних садржаја из наставних материјала и праксе и промовисање толеранције и поштовања људских права, које је упутила Министарству просвете и науке, Националном просветном савету и Заводу за унапређење квалитета васпитања и образовања. Овим најодговорнијим државним органима у области образовања повереница је препоручила да предузму све неопходне мере из своје надлежности како би се обезбедило:

1. да наставни материјали својим садржајем, а наставници/це својом наставном праксом и начином рада са ученицима/цама негују свест о различитостима, промовишу ненасилну културу, равноправност и недискриминаторну праксу, као постулате демократског друштва заснованог на поштовању људских права,
2. развијање свести о различитости, интеркултуралности и заједничким вредностима кроз представљање знаменитих личности различитих етничких, верских група и култура и сл.,
3. да наставни садржаји и наставни материјали представе младима различите моделе породице у савременом друштву (самохрани родитељи, старатељске породице, породице без деце, право истополних партнера на породицу и сл),
4. уклањање стереотипних приказа родних улога/професија и подстицање варијетета; инсистирати на многострукости и вишеслојности људских идентитета, вредновати индивидуалност, солидарност и креативност без обзира на пол,
5. унапређење плана и програма Грађанског васпитања тако да укључује конкретне радионице о спречавању дискриминације и ублажавању предрасуда према деци из осетљивих и маргинализованих група (деца са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу, деца која су социјално ускраћена) у свим разредима, али у складу са принципима инклузивног образовања уз коришћење савремене и адекватне терминологије,
6. укључивање садржаја и програма из Грађанског васпитања и у друге предмете,
7. већа видљивост деце из маргинализованих група у уџбеницима, плановима и програмима (текстови, радионице, фотографије), у складу са принципима инклузивног образовања,
8. увођење афирмативних и тачних приказа истополне сексуално-емотивне оријентације, трансродности, трансполности и интерсексуалности у све уџбенике (како природних, тако и друштвених наука), укључујући и примере ЛГБТТИАQ појединаца/појединки као део историјских, али и савремених демократских друштава,
9. избацивање из уџбеника, планова и програма терминологије која је застарела, превазиђена и увредљива, а посебно избацивање садржаја који обилују медицинским приступом, навођењем дијагноза и предрасудама у односу на капацитете деце, посебно деце са сметњама у развоју,

10. употребљавање и инсистирање на стандардизовању и законском регулисању родно осетљивог језика и језика недискриминације (деца и млади са инвалидитетом и сметњама у развоју, а не са посебним потребама; особа која трпи/врши насиље, а не жртва/насилник, особа која користи психоактивне супстанце, а не наркоман/ка и др.),
11. да кроз одговарајуће програме професионалног усавршавања наставници/це унапреде знања и способности у области дечијих и људских права, равноправности и недискриминације, родне равноправности, ненасиља, превазиђу сопствене предрасуде и стереотипе и повећају осетљивост за родни садржај наставног материјала и наставне праксе.

Током 2011. године, Повереница је учествовала у стручној расправи о Нацрту Закона о правима детета, која је одржана⁵⁷ у организацији Заштитника грађана, као и на семинару⁵⁸ намењеном младим лидерима и лидеркама, у организацији Београдског фонда за политичку изузетност.

Комитет за права детета, Општи коментар бр. 2 – Улога независних институција за људска права

Независне институције за људска права треба да буду географски и физички доступне и приступачне свој деци. У духу принципа недискриминације, треба да допиру до свих група деце, посебно оних најугроженијих.

Националне институције за људска права имају кључну улогу у унапређењу поштовања права на партиципацију. Због тога је потребно да обезбеде директан контакт са децом и омогуће да се деца на одговарајући начин укључе и консултују, чиме би се омогућило учешће деце у питањима која их се тичу.

Имајући у виду постојеће прописе о процесној способности детета, као и потребу да деца могу да остварују своје право на заштиту од дискриминације подношењем притужбе и учешћем у поступку, Повереник је формирао радну групу која се бавила анализом прописа и давањем предлога за унапређење законских решења која би омогућила да деца могу сама да поднесе притужбе због дискриминације и активно учествују у поступцима по притужбама. На основу ове анализе, поднета је иницијатива за измену прописа о општем управном поступку, који се у поступку по притужбама сходно примењује.

Са идејом да Повереник за заштиту равноправности буде орган који је не само приступачан и доступан свој деци, већ и орган који деци омогућава да буду укључена и консултована, оформљен је Панел младих, група деце са којима ће Повереник за заштиту равноправности радити наредних неколико година. Основна идеја оснивања Панела

⁵⁷ 22. новембра 2011. године

⁵⁸ 5. децембра 2011. године

младих била је да се посебно ради са једном групом младих, који би били едуковани и нарочито сензибилисани за проблем дискриминације и били у стању да стечено знање пренесу својим вршњацима. Такође, ово је начин на који се деци омогућава да изразе своје мишљење о појави и узроцима дискриминације, као и да предложе превентивне програме и активности, за које сматрају да би постигле највише ефеката код младих.

Повереница за заштиту равноправности је избор чланова и чланица панела младих Повереника за заштиту равноправности препустила Панелу младих саветника Заштитника грађана, имајући у виду да су за две године постојања, панелисти Заштитника грађана остварили веома значајне резултате и спровели велики број активности. Тим поводом је организован састанак⁵⁹ на којем је члановима Панела младих Заштитника грађана представљен Повереник за заштиту равноправности, улога и надлежност, начин рада, као и појам и узроци дискриминације. На састанку је договорено да они изаберу по једно дете које би учествовало у раду панела младих Повереника за заштиту равноправности. Деца су имала апсолутну слободу у избору, а једина смерница је била да изаберу дете које је показало највише интересовања. Слобода избора се додатно огледала и у томе што није постојала обавеза да свако од панелиста изабере по једно дете, већ су чланове панела Повереника за заштиту равноправности бирала само деца која су то желела.

Преглед активности у 2012. години

Повереник за заштиту равноправности и Фонд Уједињених нација за децу (UNICEF) у Србији потписали су споразум⁶⁰ о вишегодишњој сарадњи на превенцији свих облика дискриминације деце. Планирано је да се сарадња спроводи у фазама, као и да партнери, након евалуације пројекта, одлуче која ће се врста активности спроводити у следећој фази пројекта. Циљ ове сарадње јесте јачање поштовања и заштите људских права свих грађана, а посебно деце и младих, тако да су активности које је Повереник за заштиту равноправности спроводио са децом и у вези са децом током 2012. године, резултат ове сарадње.

У циљу унапређења аналитичког рада, начина извештавања, развоја стратешких докумената и других активности које треба да приближе рад Повереника за заштиту равноправности деци и младима, организована је обука за запослене у Стручној служби Повереника. Обуку је одржала Ankie Vandekerckhove,⁶¹ дугогодишња фламанска повереница за дечија права (1998-2009).

Одржан је састанак са организацијама цивилног друштва које се баве правима детета, на којем је представницима ових организација са територије целе Србије представљен рад Повереника за заштиту равноправности, резултати рада, појашњен је појам

59 17. октобар 2011. године

60 Септембар 2012. године

61 Интернет презентација фламанског Повереника за дечија права, <http://www.kinderrechtencommissariaat.be/en/about-us>

дискриминације и поступак пред овим државним органом, нарочито када су подносиоци притужби невладине организације. Организације цивилног друштва су позване да се обраћају Поверенику за заштиту равноправности и да подносе притужбе због дискриминације деце. Том приликом је свим присутнима подељена публикација „*Права детета у међународном праву*”, која им може бити од помоћи у раду.

За децу предшколског узраста припремљена је и објављена бојанка „*Сви смо једнаки и можемо заједно*“.⁶² У питању је прва бојанка ове врсте у Србији, специјално намењена најмлађима са циљем промовисања равноправности. У бојанци се налазе различите илустрације којима се, између осталог, разбијају родни стереотипи и промовише равноправност без обзира на лична својства, као што су национална припадност, боја коже и инвалидитет.

За децу узраста од 12 до 16 година објављена је брошура „*Немој да толеришеш дискриминацију! Тражи заштиту и реагуј*“.⁶³ У овој публикацији представљен је Повереник за заштиту равноправности, објашњен је појам дискриминације на прилагођени начин, тако да деца схвате који су обавезни елементи без којих нема дискриминације, што им омогућава да разликују дискриминацију од других повода права. Публикација обилује примерима кроз које деца могу лако да разумеју шта јесте, а шта није дискриминација, а објашњени су и начини на које могу да траже заштиту. У припреми ове брошуре учествовали су и панелисти Повереника за заштиту равноправности, тако што су давали коментаре и сугестије на текст.

Панел младих саветника Повереника за заштиту равноправности – „Истеривачи дискриминације”

У току 2012. године основан је Панел младих Повереника за заштиту равноправности, која ће у наредном периоду сарађивати са институцијом Повереника и саветовати повереницу о питањима која се односе на сузбијање и заштиту од дискриминације деце и младих. За њих је организован тродневни тренинг на коме су научили шта је дискриминација, сазнали су које су надлежности Повереника за заштиту равноправности, са каквим се проблемима сусрећу деца са сметњама у развоју, шта значи право на квалитетно образовање за све и слично.

На овом тренингу су панелисти, поред формалног назива Панел младих Повереника за заштиту равноправности, сами бирали назив панела који би био препознатљив и деци и младима прихватљивији. Међу разноврсним, креативним и занимљивим називима издвојио се назив „*Истеривачи дискриминације*”, који је и изабран као име под којим ће овај панел у наредном периоду радити.

62 Интернет презентација Повереника за заштиту равноправности, <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/publikacije/svi-smo-jednaki-i-mo%C5%BEemo-zajedno>

63 Интернет презентација Повереника за заштиту равноправности, <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/publikacije/nemoj-da-tolerir%C5%A1-diskriminaciju-tra%C5%BEi-za%C5%A1titu-i-reaguj>

Преглед активности у 2013. години

С обзиром да је овај извештај припреман и завршен пре краја 2013. године, у њему ће бити представљене активности које су спроведене до 1. октобра 2013. године, али и оне које су планиране до краја године.

Током 2013. године је обновљено и проширено издање бојанке намењене деци предшколског узраста „Сви смо једнаки и можемо заједно”. Поред илустрација које су у првом издању бојанке објављене и којима се, између осталог, утиче на постојеће родне стереотипе и промовише равноправност, без обзира на лична својства (нпр. национална припадност, боја коже и инвалидитет), бојанка је проширена новим илустрацијама. Илустрације које су додате односе се на децу са сметњама у развоју и инвалидитетом, а њима су приказана дружења и игре деце из широке популације и деце са сметњама у развоју.

Након првог семинара који је организован за „Истериваче дискриминације” – Панел младих Повереника за заштиту равноправности, панелисти су имали задатак да стечено знање примене у пракси. Задатак је био да спроведу „мониторинг” о приступачности њихових школа, као и да о томе припреме извештај. Панелисти су током неколико месеци почетком 2013. године достављали своје извештаје Поверенику, након чега су добијали смернице како да их побољшају, односно, на који начин би требало да их допуне, прошире и слично. Њихови коначни извештаји су били део припремних материјала за наредни семинар.

У време летњег школског распуста за „Истериваче дискриминације” организован је још један тродневни семинар. На овом семинару су најпре обновили знање у вези са дискриминацијом, које су стекли на претходном скупу, а додатно су се упознали са проблемима са којима се сусрећу деца са сметњама у развоју и инвалидитетом. Поред тога, радили су анализе извештаја о приступачности школа које су припремили у првој половини године. Извештаји „Истеривача дискриминације” о приступачности школа, саставни су део овог посебног извештаја о дискриминацији деце.

„Истеривачи дискриминације” завршиће до краја године још један семинар на коме ће се упознати са резултатима досадашњег рада Повереника за заштиту равноправности у вези са дискриминацијом деце, као и са закључцима и препорукама посебног извештаја. Такође, деца ће проћи и посебне обуке о јавном заступању и јавном наступу и презентацији, које ће им помоћи да стечена знања квалитетније пренесе вршњацима, у њиховом свакодневном животу, и то пре свега у школи.

Одштампани су текст Закона о забрани дискриминације, брошура о Поверенику и Скраћени извештај за 2012. годину на Брајевом писму, а израђена је и аудио верзија Практикума за заштиту од дискриминације, што је финансирано средствима ИПА пројекта „Имплементација антидискриминационих политика у Републици Србији”. У припреми је плакат са азбуком на знаковном језику и Брајевом писму, који је намењен свим образовним установама са циљем да се деци укаже да постоје различити начини комуникације, као и да постоје деца која користе знаковни језик и Брајево писмо. Планирано је да плакат буде одштампан и дистрибуиран до краја године.

На основу досадашњег рада Повереника за заштиту равноправности у поступцима по притужбама, кроз сарадњу са другим организацијама и институцијама, као и на основу података, извештаја и студија које су јавности презентоване, може се закључити да су дискриминацији изложена најчешће деца ромске националности и деца са сметњама у развоју и инвалидитетом. Ови подаци показују да је ситуација слична као и када су у питању одрасли, јер су и они најчешће дискриминисани по овим основима.

Деца су најчешће дискриминисана у области образовања. Деца ромске националности и деца са сметњама у развоју и инвалидитетом најчешће су дискриминисана у предшколским установама и школама, а до дискриминације је најчешће долазило јер васпитно-образовне установе нису предузеле благовремене и адекватне превентивне мере, а изостајала је и адекватна реакција одговорних лица у ситуацијама када је до дискриминације већ дошло. Поред овог проблема, који је заједнички за обе групе деце, постоје и потпуно различити проблеми са којима се они сусрећу. На пример, деца ромске националности далеко чешће су жртве дискриминаторног вршњачког поступања, у односу на другу децу.

Учесталост дискриминације деце у области образовања намеће потребу за хитним доношењем правилника о поступању у случајевима дискриминације у образовним установама, на шта је повереница у својим годишњим извештајима указивала. Тиме би се успоставиле адекватне процедуре и допринело ефикаснијем поступању у случајевима дискриминације, као и предузимању одговарајућих превентивних мера којима би се смањио број случајева дискриминације. Осим што би се јасно прописали стандарди, процедуре и конкретни кораци, као и улоге и одговорности запослених, руководства образовно-васпитних установа и других актера, доношење овог правилника би било корисно и због недовољне сензибилисаности за проблеме са којима се сусрећу деца из мањинских заједница, а посебно ромска деца и деца са сметњама у развоју, с обзиром да је у поступцима по притужбама Поверенику за заштиту равноправности утврђено да неке школе не предузимају адекватне превентивне, као ни реактивне мере. Чињеница је и да недостају едукативни програми за запослене у школама о праву на недискриминацију и механизмима заштите од дискриминације. Такође, приметно је да се не ради довољно са наставним особљем на сензибилизацији за прихватање и уважавање различитости, као ни за превазилажење њихових предрасуда и стереотипа, који утичу на свакодневни рад. С друге стране, недостатак оваквих програма и обука доводи до тога да ни у настави нису присутне ове теме, односно, да се недовољно ради са децом на развијању духа толеранције, прихватања различитости и недискриминаторног понашања међу њима. Због тога је неопходно нарочиту пажњу посветити програмима за сузбијање стереотипа, предрасуда и дискриминације, како за наставно особље тако и за децу. Имајући у виду значај образовања, онај извештај је својеврсна смерница органима надлежним за област образовања како би заједничким и координисаним деловањем, у

складу са својим овлашћењима, омогућили сваком детету уживање права на слободу од дискриминације по било којем личном својству, обезбедили да сва деца имају једнаке могућности у погледу остваривања права на образовање и стекну сва неопходна знања и вештине неопходне за живот у отвореном, толерантном демократском друштву које поштује људска права и уважава право на различитост.

Дискриминација деце ромске националности

Деца ромске националности су група деце чије се право на слободу од дискриминације најчешће крши. Према подацима из извештаја УНИЦЕФ-а⁶⁴, једна трећина ученика ромске националности заврши основну школу на време, док 63 % временом заврши основну школу (у било ком узрасту). Међутим, поражавајућа је чињеница да у средњу школу прелази само 19 % свих адолесцената који живе у ромским насељима. Такође, многи ученици ромске националности сусрећу се са проблемима на самом почетку школовања јер им школе ретко помажу да превазиђу искљученост, језичке баријере и друге економске и социјалне факторе који утичу на њихове шансе да стичу знање и постижу успех.

Највећи број поступака који су вођени пред Повереником за заштиту равноправности у вези дискриминације деце ромске националности, односили су се на образовни систем, а у сваком од тих предмета школа је била одговорна зато што је неоправдано правила разлику или неједнако поступала према ромској деци или зато што је пропустила да правовремено реагује. У појединим случајевима је утврђена дискриминација која се огледа управо у томе што школа није предузимала адекватне мере у ситуацијама када су деца ромске националности била изложена вршњачкој дискриминацији и вршњачком насиљу, а потпуно су биле занемарене активности које би биле директно усмерене на спречавање дискриминације. У овим случајевима школе нису узимале у обзир чињеницу да се ради о детету ромске националности и да су дужне да уложе додатне напоре у циљу ефикасније и благовремене заштите најбољег интереса детета из осетљиве друштвене групе. Такође, појединим школама је препоручено да у случајевима када је у сукоб укључено дете ромске или било које друге мањинске националности, покажу повишен степен пажње како би спречиле сваки вид изражавања нетрпељивости и дискриминације међу децом на националној, расној или етничкој основи.

У складу са циљевима образовања и васпитања који су прописани Законом о основама система образовања и васпитања, школа је у обавези да свој деци, укључујући ромску децу и другу децу из осетљивих група, осигура пријатељско окружење, разумевање и уважавање њихових потреба у школи. Међутим, како је наведено у Стратегији за унапређивање положаја Рома у Републици Србији, истраживања у Србији показују да су очекивања наставног особља у вези са постигнућима ромске деце нижа, што директно доводи до смањивања подршке која им се пружа. Због посебног социјалног и економског

64 Средњорочни извештај о спровођењу активности у оквиру програма сарадње између Владе Републике Србије и УНИЦЕФ-а за период 2011-2015, Београд, септембар 2013. године.

положаја у којем се налазе Роми у Србији, школе и наставно особље имају појачану улогу, а пре свега обавезу да деци ромске националности омогуће праћење наставе и учешће у другим васпитно-образовним активностима школе под једнаким условима и без дискриминације. Као разлози за лошији успех деце ромске националности често се наводе: нередовност на настави, недостатак дисциплине, немотивисаност, непостојање радних навика, као и недовољно познавање српског језика. Због тога је Повереница за заштиту равноправности неколико пута у мишљењима истакла да је недопустиво да ромска деца која живе у неподстицајном социјално-економском окружењу имају „исти третман” у школи као и друга деца, и то не због њихове националне припадности, већ због тога што их средина у којој живе не подржава да се школују, што имају лошију стартну позицију са које улазе у образовни систем, као и због тога што недовољно познају језик на којем се изводи настава. При таквим околностима, да би се ромској деци пружиле једнаке могућности, неопходно је обезбедити им додатну подршку, када је она потребна и увести адекватне посебне мере ради постизања пуне равноправности ромске деце која су суштински у неједнаком положају са децом већинског становништва.

На наведене проблеме указује се и у притужбама које су поднете Поверенику за заштиту равноправности. На пример, у једној притужби се наводи да у истуреном одељењу једне основне школе од уписаних 47 ученика ромске националне мањине, само њих 12 редовно похађа наставу, а само троје деце има комплет уџбеника који може да користи и код куће. Из изјава које су од појединих родитеља ромске деце прибављене током спровођења поступака по притужбама може се закључити да је мали број деце редовно у школи, као и да има деце која иду у четврти разред а још увек не знају добро да читају и пишу. Због тога је неопходно посветити озбиљну пажњу овом проблему и спречити да се за ученике ромске националности неоправдано снижавају критеријуми, скраћује градиво или да се преводе у више разреде без савладавања градива, односно, без пружања подршке која им је потребна.

Један од најозбиљнијих проблема у вези са образовањем ромске деце је сегрегација ромске деце у школама, која се јавља у форми сегрегисаних одељења која похађају искључиво ромска деца или читавих школа у којима највећи број ученика чине деца ромске националности.

Сегрегисане школе се најчешће оне школе које се налазе у близини ромских насеља. Највећи број ромске деце из насеља се уписује, у складу са територијалним принципом уписа у школу, док родитељи деце већинске националности која живе на тој територији, бирају школе које су удаљеније од места пребивалишта, да би избегли да им деца иду у тзв. „ромске школе”. У оваквим ситуацијама не постоји директна одговорност школе, с обзиром да је Законом о основама система васпитања и образовања прописан⁶⁵ начин уписа у основну школу, према којем је школа дужна да упише свако дете са подручја школе, а може да упише и дете са подручја друге школе, на захтев родитеља и у складу са могућностима школе. Школа, дакле, не може да одбије упис детета због његове националне припадности (нпр. због превеликог броја ромске деце) јер би тиме поступала супротно важећим прописима. С друге стране, школе радо излазе у сусрет захтевима родитеља да упишу дете са подручја друге школе. Због тога је евидентно,

65 Чл. 98.

имајући у виду начин на који је законски регулисан упис у школу, да је у решавање проблема сегрегисаних школа неопходно укључити институције свих нивоа власти како би се пронашао адекватан модел десегрегације.

На проблем сегрегације ромске деце у образовању указано је у Стратегији за унапређивање положаја Рома у Републици Србији. Поједине организације цивилног друштва наводиле су примере сегрегисаних одељења која су формирана јер су се родитељи деце из већинског становништва противили већој заступљености ученика ромске националности, док су запослени у школама тако формирана одељења правдали потребом да се одељења уједначе, како би се настава одвијала ефикасније и успешније. У Стратегији је указано и на чињеницу да се школе са већим бројем ромске деце етикетирају као „ромске школе”, као и да родитељи деце већинске популације из њих исписују своју децу. Понекад се дешава и да родитељи ромске деце исписују децу из ових школа, јер сматрају да такве школе не нуде довољан образовни ниво. Указано је, такође, да је један од главних проблема непостојање свеобухватнијих антисегрегацијских законских решења и непостојање институционализованог праћења оваквих појава.

Повереник за заштиту равноправности је поступао у неколико предмета поводом сегрегације ромске деце у образовању. У сваком од ових предмета дате су препоруке, чак и када није утврђено да је школа поступала дискриминаторно, односно, у ситуацијама када је школа уписивала децу без обзира на националну припадност, а услед тога што је највећи број деце опште популације одлазио у друге школе (без обзира на њихову удаљеност од места становања), број деце ромске националности се из године у годину повећавао у појединим школама, што је за последицу имало настанак „ромских школа”. С друге стране, вођена су и два поступка против предшколске установе и основне школе у близини Новог Пазара, у којима су постојала сегрегисана одељења која су похађала ромска деца из интерно расељених породица. У оваквим ситуацијама, када постоје сегрегисана одељења, десегрегацију је много лакше и једноставније извршити, него када су у питању сегрегисане школе, али је потребно указати да десегрегација није једноставна и да захтева сарадњу и заједничко и координисано деловање државних органа и других друштвених актера.

Дискриминација деце са сметњама у развоју и инвалидитетом

Особе са инвалидитетом су једна од најрањивијих друштвених група која је често изложена различитим облицима дискриминације. Процењује се да особе са инвалидитетом чине око 10 % укупног светског становништва и представљају једну од највећих мањина на свету.⁶⁶ Истраживања показују да је у Србији дискриминација особа са инвалидитетом, непосредна и посредна, широко распрострањена појава у свим областима друштвеног

66 Подаци преузети са Интернет презентације УН, <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=18> (приступљено 5. октобра 2013. године)

живота, а посебно у областима образовања, рада и запошљавања, живота у заједници, једнакости пред законом, приступу услугама и информацијама.⁶⁷ Особе са инвалидитетом и њихове породице често трпе стигматизацију и сегрегацију услед дубоко укорених и распрострањених предрасуда и неинформисаности. Имајући све ово у виду, није изненађујућа чињеница да су деца са сметњама у развоју и инвалидитетом веома често и сама жртве дискриминације.

На неповољан положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом указују подаци из праксе Повереника за заштиту равноправности, као и подаци из извештаја државних органа и организација цивилног друштва и из других расположивих извора. Сви ови подаци показују да су деца са сметњама у развоју и инвалидитетом посебно угрожена група деце у нашем друштву, а стереотипи и предрасуде у односу на њихове могућности, потребе и права дубоко су укорени и распрострањени.

Као и у случају деце ромске националности, у највећем броју случајева притужбе због дискриминације деце са сметњама у развоју и инвалидитетом, односиле су се на област образовања, иако је уведено инклузивно образовање које је базирано на принципима недискриминације, оријентисаности на дете, доступности и обезбеђивања додатне подршке. Међутим, пракса показује да се проблеми јављају на свим нивоима, од доступности у најширем смислу, па до обезбеђивања адекватне подршке која је потребна конкретном детету.

Према подацима Министарства просвете, науке и технолошког развоја број деце са сметњама у развоју и инвалидитетом која су уписана у редовно основно образовање расте из године у годину. Тако се у школској години 2010/11 у 38% основних школа у Србији у први разред уписало 1570 (5,44%) деце са сметњама у развоју и инвалидитетом, што је за око 6,57% било више у односу на претходну школску годину.⁶⁸

Нормативни оквир у области образовања и васпитања деце са сметњама у развоју и инвалидитетом је углавном комплетиран, али постоје тешкоће у имплементацији законских решења, посебно у области обезбеђивања додатне подршке која је регулисана Правилником о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику⁶⁹. Неке врсте подршке, као што су лични пратилац детета, педагошки асистент и друге подршке које захтевају додатна финансијска средства заправо не постоје на локалном нивоу, нити су на било који начин регулисане или испланиране. Ускраћивање додатне подршке ставља дете са сметњама у развоју у неповољан положај у односу на децу широке популације и утиче на квалитет образовања и остваривање равноправности.

Поред свакодневних проблема, ова деца се сусрећу и са једним специфичним проблемом – дешава се да родитељи деце из опште популације не желе да њихова деца наставу похађају у истом одељењу са дететом са сметњама у развоју. У једном од поступака које је Повереник водио, родитељи 12 ученика пребацили су своју децу у другу школу јер нису желели да деца похађају наставу са дечаком са сметњама у развоју. Иако на

67 Посебан извештај о дискриминацији особа са инвалидитетом у Србији, Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2013. година, стр. 5.

68 Први национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, март 2011.

69 „Сл. гласник РС”, бр. 63/2010

први поглед делује да се са сличним проблемом сусрећу и ромска деца, ситуације се разликују. Дешава се да родитељи деце из опште популације не желе да њихова деца похађају наставу са ромском децом, али се то дешава у ситуацијама када је претежан број ученика, у одељењу или школи, ромске националности. Нема података да су родитељи деце опште популације заузимали дискриминаторни став због једног детета ромске националности у одељењу. Међутим, у случају овог дечака, као и у неким другим случајевима, родитељи друге деце нису желели дете са сметњама у развоју у одељењу у коме наставу похађају њихова деца.

Потребно је указати да се деци са сметњама у развоју још увек не обезбеђује адекватна подршка у образовању. Иако интерресорне комисије процене да је одређена подршка потребна, локалне самоуправе често немају довољно финансијских средстава да обезбеде подршку. Недостатак адекватне подршке може да доведе до озбиљних последица за дете, па је неопходно ову област уредити и обезбедити да сва деца којима је подршка потребна, могу и да је добију, без обзира на место пребивалишта, односно, без обзира да ли локална самоуправа може да одвоји довољно средстава. С тим у вези, потребно је указати и на препоруке које је дао Заштитник грађана, којима је препоручено да се на јединствен начин детаљно уреде и дефинишу мере додатне подршке које захтевају додатна финансијска средства: начин њиховог остваривања и финансирања, органи надлежни за обезбеђивање препоручених мера, њихове обавезе и одговорности и механизам контроле спровођења мера подршке деци са сметњама у развоју, као и да се у већој мери обезбеди едукације запослених и руководилаца у установама образовања и васпитања о образовању деце са сметњама у развоју, усмерене на повећавање осетљивости и стицање практичних знања и вештина у раду са децом са сметњама у развоју.

Из праксе Повереника за заштиту равноправности може се закључити да међу наставним особљем и руководством образовно-васпитних институција, има и оних који не виде добробит од инклузивног образовања, који децу са сметњама у развоју виде као отежавајућу околност у раду, односно, који сматрају да инклузивни систем не доприноси ни једној групи деце. Због оваквих ставова, који се директно или индиректно могу препознати у великом броју изјашњења, Повереница је неколико пута препоручила школама да обезбеде стручно усавршавање за запослене на тему забране дискриминације, као и на тему образовања деце са сметњама у развоју, а у циљу обезбеђивања веће сензибилисаност свих запослених. Такође, школама је препоручивано и да кроз одговарајуће програме, обуке и едукације међу ученицима развију дух толеранције, прихватања различитости и недискриминаторног понашања. У оквиру програма едукације запослених потребно је паралелно радити и на усклађености наставних садржаја и програма који ће промовисати права детета из друштвено осетљивих група и доприносити развоју толеранције и прихватајућег става вршњака. Међутим, приметно је да многи наставни садржаји, програми и наставни материјали или уопште не препознају децу са сметњама у развоју или су дискриминаторни и обилују стереотипима.

Имајући у виду чињеницу да су медији моћно друштвено средство које може много да допринесе у ширењу толеранције и сузбијању дискриминације, потребно је да сви они који пишу о образовању деце, односно, извештавају о инклузивном образовању, имају

довољно знања о значају квалитетног образовања за сву децу, као и о међународним и домаћим стандардима у области равноправности. Од медија се очекује да кроз прилоге које објављују развијају свест о праву на равноправност све деце и да на тај начин утичу на измену образаца, обичаја и пракси који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију у односу на децу са сметњама у развоју.

Деца са сметњама у развоју и инвалидитетом налазе се у неповољнијој позицији и међу децом без родитељског старања. Процењује се да од 7.500 деце и младих за које држава обезбеђује услугу бриге и смештаја, 80% је смештено у хранитељске породице, док је 20% у резиденцијалним установама. Деца са сметњама у развоју и инвалидитетом су презаступљена у институционалној заштити, јер она чине 71% све деце смештене у установе социјалне заштите и само 11% деце у хранитељским породицама.⁷⁰ Такође, постоје и велике разлике у квалитету помоћи и подршке коју деца добијају, а највише забрињава ситуација у великим установама специјализованим за децу и младе са сметњама у развоју у којима су услови лоши и у којима мање од 20% деце има могућност да похађа школу.⁷¹ Број деце са сметњама у развоју у институционалном смештају само потврђује однос друштва према овој деци, односно, потврђује постојање предрасуда и стереотипа који се морају мењати.

Стереотипизација родних улога девојчица и дечака

У друштвеним односима још увек су јасно изражене родне неједнакости, чији су кључни узроци чврсто укореењени, традиционални, патријархални стереотипи о родним улогама жена и мушкараца. Девојчице и дечаци још од најраније фазе живота уче своје родне улоге од својих родитеља и људи из најближег окружења. На то утичу образовне институције, културни обрасци и норме које усвајају преко филмова, телевизије, музике, књига, религије и др. Деци и младима упућују се снажне поруке о њиховим родним улогама и родном идентитету и јасно изражавају очекивања у погледу особина и понашања која се очекују од девојчица и дечака. Ове улоге на различите начине ограничавају дечаке и девојчице, нарочито ако се њихово понашање разликују од наметнутих норми. Нису ретка малтретирања, дискриминација, па чак и насиље према деци која се не уклапају у традиционалне родне улоге.

Несумњиво је да образовање представља моћни инструмент за репродукцију родних односа, али је оно и шанса за друштвене промене. Школа је важно место где млади уче о родним улогама и формирају свој родни идентитет. Школа има моћ да утиче на понашање деце и младих, а овај утицај може бити негативан – да ограничава пуни развојни потенцијал детета, или позитиван – да подстиче родну равноправност и превазилажење традиционалних родних стереотипа.

70 Нацрт извештаја – Корак ка заједници: трендови и карактеристике институционалног смештаја деце са инвалидитетом у периоду 2000-2012, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2012. година.

71 Средњорочни извештај о спровођењу активности у оквиру програма сарадње између Владе Републике Србије и УНИЦЕФ-а за период 2011-2015, Београд, септембар 2013. године.

Када је реч о укључености у образовни систем, стопа уписа у основну школу је висока (98%), а по питању уписа девојчица и дечака у школу, међу општом популацијом родна неједнакост је елиминисана на нивоу основног и средњег образовања. Међутим, висока стопа уписа се не односи на сву децу. Деца из сиромашних породица и ромска деца су у лошијем положају, а око 30% најсиромашнијих девојчица узраста од 15 до 19 година није укључено ни у један облик образовања, док је ситуација још драматичнија када су у питању ромске девојчице – чак 83% не похађа средњу школу.⁷²

Још увек је присутна и подела занимања на „мушке” и „женске”, па се под утицајем стереотипа девојчице често професионално усмеравају на друштвене, а дечаци на природне науке. Међу ученицима који су завршили средњу школу 2010. године, најзаступљенији образовни профили код девојчица су гимназија, економија, право и администрација, као и здравство и социјална заштита, а код дечака машинство и обрада метала, електротехника и гимназија. Ова појава се бележи и у видошколском образовању: на факултетима друштвених наука и уметничким факултетима преовлађују студенткиње са приближно 65%, на медицинским факултетима број је изједначен на 50%, док на техничким факултетима студенткиње учествују са приближно 25%, због чега је већа техничка неписменост девојака, што их касније додатно маргинализује на тржишту рада.

Да постоје стереотипи у вези са образовањем девојчица и дечака, показује и поступак који је водио Повереник за заштиту равноправности због објављивања конкурса за упис студената у прву годину основних студија на Универзитету одбране. Овим конкурсом је прописан максималан број кандидаткиња које ће бити примљене на терет буџета, док ограничење није постојало за студенте и студенткиње који сами финансирају трошкове школовања. Прописивање овог услова је у пракси могло да доведе до ситуације да кандидаткиња са већим бројем бодова од неког колеге, не може да буде уписана на терет буџета, уколико је прописани број за жене испуњен.

Систем образовања и васпитања је кључни фактор за преношење вредности родне равноправности на млађе генерације. Због тога је неопходно да образовање деце и младих буде усмерено на припрему за одговоран живот у слободном друштву, у духу родне равноправности и разумевања и уважавања различитости. На то је указао и Комитет за права детета, упућујући државе да посебну пажњу посвете раном детињству и предузму све мере ради измене друштвених и културних обичаја и поступања у складу са предрасудама и другим друштвеним обрасцима који су засновани на идеји инфериорности или супериорности полова, односно, стереотипних улога полова.

Закон о равноправности полова прописује:⁷³

Васпитање о равноправности полова је саставни део предшколског, основног, средњег и високог образовања, као и трајног учења.

72 Из обраћања Lesley Miller, заменице директорке УНИЦЕФ-а, на конференцији поводом Међународног дана девојчица, http://www.unicef.rs/novosti/medjunarodni_dan_devojica_2013.html

73 Чл. 31. Закона о равноправности полова („Сл. гласник РС”, бр. 104/2009)

У оквиру наставних планова и програма, односно студијских програма, обезбеђује се васпитање о равноправности полова, у циљу превазилажења ограничавајућих улога заснованих на полу, ослобађања од стереотипа заснованих на полу и предрасуда заснованих на полу.

У оквиру наставних планова и програма обезбеђује се и посебно одговарајуће информисање и образовање из области сексуалног образовања и репродуктивног здравља.

Органи државне управе надлежни за образовање, односно образовне установе, у поступку доношења наставних планова и програма, односно студијских програма, и приликом утврђивања стандарда уџбеника, наставних метода и норматива школских простора и опреме, дужни су да омогуће спровођење политике једнаких могућности жена и мушкараца.

Иако није било много притужби које су се односиле на дискриминацију деце по основу пола/рода, потребно је указати да је један поступак спроведен и утврђена је дискриминација на основу пола у предшколској установи. У питању је била новогодишња представа у којој су глумила деца из вртића, а у којој су подржаване предрасуде и друштвени обрасци који су засновани на стереотипним улогама полова. На пример, девојчица и дечак глумили су брата и сестру, а девојчица је експлицитно стављена у потчињени положај у односу на брата јер јој је требало његово одобрење за одлазак на рођендан, за које га је молила. Тиме је промовисана идеја доминантне улоге мушког детета у породици, као и потчињеност жене у свакодневном животу од најмлађег узраста.

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, коју је Србија ратификовала, прописује дужност државе да предузима све подесне мере ради како би обезбедила отклањање традиционалног схватања о улогама мушкараца и жена на свим степенима и у свим облицима образовања подстицањем стварања мешовитих одељења и других врста образовања који могу допринети постизању тог циља, посебно ревизијом уџбеника и школских програма и прилагођавањем наставних метода.⁷⁴

Главни „алат” у школовању јесу уџбеници, који представљају својеврсно упутство за друштвено прихватљиво и пожаљно понашање. Анализе уџбеника и других наставних материјала који се користе у школама показују да у појединим уџбеницима, нарочито онима намењеним млађем узрасту, постоји изванредан напредак, али да је и даље евидентан висок степен стереотипизације на родној основи. То је видљиво у многим

74 Чл. 10. т. ц. Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена („Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 11/81)

сегментима: кроз представљање типичних породичних улога и односа, професионалних и других активности, кроз представљање посебних узора за дечаке и девојчице, особина личности које се везују за жене и за мушкарце и њихово вредновање, способности и достигнућа жена и мушкараца и сл. Такође, наставне материјале карактерише и родно несензитивни језик, а ниво осетљивости наставника за родни садржај наставног материјала и наставне праксе није на задовољавајућем нивоу.

У Закључним запажањима које је Комитет за елиминисање свих облика дискриминације жена упутио о комбинованом Другом и трећем периодичном извештају Републике Србије,⁷⁵ наводи се следеће:

Иако констатује постојање новог инклузивног образовања према Закону о основама система образовања и васпитања, Комитет је и даље забринут због:

- (а) малог броја уписаних ромских девојчица и дечака у основне и средње школе, те због ниске стопе завршавања школовања, која је израженија код девојчица;
- (б) постојаности родних стереотипа у наставним материјалима и уџбеницима за средњу школу; и због
- (ц) неадекватног образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима у школске програме на свим нивоима образовања.

Комитет препоручује држави чланици да подигне ниво свести о важности образовања као људског права и као основе за оснаживање жена и девојчица.

У том циљу, Комитет подстиче државу чланицу да:

- (а) промовише упис у основне и средње школе ромске деце и њихово редовно похађање наставе, посебно девојчица, те да елиминише све препреке, укључујући финансијске у приступу образовању;
- (б) размотри и ревидира материјале и уџбенике за средње школе и отклони патријархалне родне стереотипе; и да (ц) уведе образовање о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима, у складу са узрастом, укључујући и питања родних односа и одговорног сексуалног понашања, у наставне планове и програме на свим нивоима образовног система.

75 CEDAW /C/SRB/CO/2-3, 25. јул 2013. http://www.ljudskaprava.gov.rs/images/pdf/CEDAW_ZakljucnA_zapa%C5%BEanja_srp.pdf

Преглед истраживања и извештаја о дискриминацији деце и младих

У овом делу биће представљени резултати појединих истраживања, као и закључци и препоруке извештаја које су последњих година спроводиле организације цивилног друштва. Извештаји и истраживања односе се на дискриминацију деце и младих, али и на дискриминаторне ставове деце и младих. Представимо извештаје које су нам доставиле организације цивилног друштва које се баве правима детета, резултате истраживања организација цивилног друштва који су доступни широј јавности, а на крају ће бити представљени најзначајнији закључци истраживања јавног мњења, које је за потребе Повереника за заштиту равноправности, спровео CeSID уз подршку Програма Уједињених нација за развој.

Повереница за заштиту равноправности је током процеса израде овог извештаја, преко Мреже организација за децу Србије, позвала све чланице мреже да доставе истраживања и извештаје чији резултати и закључци могу да допринесу предузимању адекватних мера у циљу постизања највишег нивоа поштовања права детета на недискриминацију. Од достављених истраживања и извештаја изабрани су оне чији резултати указују на тешкоће и проблеме у остваривању права детета, као и оне који показују ставове деце и младих. Представљање резултата ових истраживања може бити веома корисно у циљу предузимања превентивних мера, како би се спречили случајеви дискриминације и како би се допринело развоју друштва равноправности и толеранције, као окружења у којем деца и млади треба да одрастају.

Образовна, здравствена и социјална подршка деци са сметњама у развоју и инвалидитетом

Центар за интерактивну педагогију спровео је истраживање о образовној, здравственој и социјалној подршци деци са сметњама у развоју и инвалидитетом – анализа новог концепта и његове примене у три средине.⁷⁶ Ово истраживање је показало да постоји проблем у самом разумевању концепта додатне подршке и његове примене, као и изазове у његовој примени, развоју и даљем унапређивању. Највеће изазове представљају планирање услуга подршке, обезбеђивање средстава за реализацију услуга подршке, праћење обима и квалитета реализације препоручене подршке, као и самих ефеката примене. Такође, показало се да је неопходно унапредити процену потреба детета, (само)процену рада и извештавање о раду интерресорних комисија, партиципацију родитеља (у свим фазама) и њихово оснаживање за подношење приговора на мишљење интерресорне комисије. Истраживање је показало да постоје изазови и у изградњи професионалних капацитета запослених у локалној самоуправи,

⁷⁶ Истраживање образовна, здравствена и социјална подршка деци са сметњама у развоју и инвалидитетом, Милена Михајловић, мр Никола Дувњак, Даринка Радивојевић, мр Бранка Павловић, Душко Шарошковић, Центар за интерактивну педагогију, Београд, 2013.

чланова интерресорних комисија, стручњака у установама здравствене и социјалне заштите и наставног кадра. Неопходно је радити на изградњи капацитета за пружање постојећих услуга, развоју нових и недостајућих услуга и обезбеђивању стручних и материјалних ресурса за рад интерресорних комисија.

Кључне препоруке које су издвојене у истраживању Центра за интерактивну педагогију: 1) *промена начина мишљења* – потребна је боља интерресорска сарадња три министарства, као и да се концепт додатне подршке у пракси не ограничава само на подршку деци за школовање, већ за развој и живот; 2) *професионализација интерресорних комисија* – потребно је професионализовати комисије, стални чланови (педијатар, школски психолог и социјални радник) треба да буду ангажовани само на тим пословима, а исто се односи и на координатора интересорне комисије при локалној самоуправи; 3) *приближити концепт додатне подршке онима који треба да га примењују* – уколико концепт додатне подршке није јасан онима који треба да га примењују, није могуће реализовати подршку у пракси; 4) *пружање додатних информација* – стручњацима који раде у установама образовања, здравствене и социјалне заштите, запосленима у локалним самоуправама и представницима цивилног сектора; 4) *редефинисати концепт додатне подршке* – фокус усмерити на координисано пружање подршке детету у складу са његовим потребама, без обзира да ли су у питању постојеће мере подршке или нове, које тек треба успоставити; 5) *стандардизација сервиса подршке* – потребна је стандардизација, како би се обезбедио уједначен квалитет подршке у свим срединама; 6) *промена статуса мишљења интерресорне комисије* – требало би да буде обавезујуће за пружаоце услуга и финансијере; 7) *усмереност на добробит детета* – мишљење интерресорне комисије и пружање подршке мора бити усмерено на добробит детета, а постојећи ресурси у локалној средини не смеју бити препрека за обезбеђивање добробити детета; 8) *помоћ за неразвијене средине* – омогућило би се да свако дете на једнак начин остварује своја права и 9) *обезбедити већу подршку родитељима*.

Деца без признатог очинства

Организација Лунета⁷⁷ објавила је извештај о праћењу деце без признатог очинства, којим је приказала осуђујуће ставове друштва према овим породицама, дискриминаторне изјаве и стигматизацију мајки ове деце.

У извештају је наведено да су породице деце без очинства жртве вишеструке дискриминације, од ширег друштвеног и медијског вредновања, све до непосредне вршњачке дискриминације. Друштвено пожељан породични модел фаворизује „тата-мама-деца” породицу, чинећи тиме мање вредним сваки други облик породичне организације. То је фаворизовано и у уџбеницима, такав породични модел је представљен од предшколског до високог образовања, а ситуација је слична и када су медији у питању.

⁷⁷ Удружење грађана Лунета бави се ободним сегментима маргиналних категорија друштва – у оквиру маргиналне категорије самохраних родитеља, то је високо угрожена категорија деце без признатог очинства.

Издвојене су неке од изјава, за које се у извештају наводи да су дискриминаторне у односу на мајке детета без очинства, и то најчешће у смислу мајчинске компетентности и осуде овог породичног модела. Поражавајуће је што те изјаве често стижу од особа које имају професионалну обавезу да пружају подршку, као што су центри за социјални рад, наставници, педагози и психолози, али и од непосредне околине.

Неке од изјава упућених мајкама деце без очинства:

Кад је дете без оца, то је увек или премало или превише бриге, никада онако како треба (педагог школе); На превару родила, на срамоту ће да га одгаја (коментар на родитељском састанку); Родила дете да га упропасти (медицински радник); Кад си га правила ниси мислила како ћеш сама (коментар послодавца на молбу да се радно време уклопи са радним временом вртића); Да је мислила на дете пустила би да га усвоји нека нормална породица (брат мајке детета); Да је добра нашла би детету оца (колегиница са посла); Шта ту има да хоће-неће, треба је притиснути да каже са ким је била да се поштени људи не штрецају (коментар рођаке); Кад помогне ко га је правио и ја ћу ти помоћи, и слично.

Истраживање о степену (не)толеранције и (не)поштовању и нарушавању људских права⁷⁸

Друштво за развој деце и младих Отворени клуб из Ниша спровело је истраживање о степену (не)толеранције и (не)поштовању људских права,⁷⁹ а испитаници у овом истраживању били су млади од 15 до 30 година.

Млади сматрају да су најугроженије друштвене групе у њиховој локалној заједници: Роми, особе са инвалидитетом, особе другачијег сексуалне оријентације, избегла и расељена лица. Као најбољи начин борбе против кршења људских права и дискриминације, млади су навели: кажњавање оних који врше дискриминацију и крше људска права; едукација у школама и другим институцијама, као и заштита и организована помоћ угроженим групама.

Према схватањима младих, на смањење кршења људских права и дискриминације могли би да утичу државни органи, породица и школа, а сматрају да одмах треба организовати едукације, пријавити случајеве дискриминације надлежним органима и спровести кампању и повећати свест грађана о проблему.

78 Истраживање о степену (не)толеранције и (не)поштовању и нарушавању људских права, Друштво за развој деце и младих – Отворени клуб, 2010. <http://www.oknis.org.rs>

79 Укупан број испитаника био је 2990, старости од 15 до 30 година.

Људска права у Србији – извештаји за 2011. и 2012. годину⁸⁰

Београдски центар за људска права објављује извештаје о стању људских права од 1998. године. Извештаји се објављују сваке године, у њима су приказана уставна и законска решења у области људских права, као и усаглашеност домаћег законодавства са међународним стандардима и ратификованим међунаордним уговорима. Извештаји су свеобухватни, али ће у овом посебном извештају бити представљени само делови који се односе на дискриминацију деце.

Сегрегација у школама: Повећана стопа уписа ромске деце у основне школе резултирала је повећаном сегрегацијом ромских ученика, у не малом броју школа родитељи су почели да пребацују своју децу у тзв. „беле” школе. Развијање инклузивног образовања требало је да спречи појаву уписа ромске деце у тзв. специјалне школе. До смањења броја уписане ромске деце у специјалне школе (први разред) је евидентно дошло, али се и даље јавља проблем пребацивања ученика ромске националности из старијих разреда редовних школа у „специјалне” школе.

Сексуална оријентација: Ни један вид школовања у Србији не садржи информације о правима сексуалних мањина, а у уџбеницима за средње школе може се наћи и отворено дискриминаторни садржаји, као нпр. да се хомосексуалност сматра болешћу. Забрињавајући су и резултати истраживања који говоре о неопходности системских измена уџбеника у циљу заустављања хомофобије, предрасуда и стереотипа, али су измене уџбеника неопходне и због тога што се у њима репродукују нетачне информације о сексуалним мањинама. Међу ученицима/испитаницима, чак 21% наводи да су трпели вербалне нападе или претње јер је неке деловало да су геј или да су „феминизарни”.

Инклузивно образовање: У извештају је указано на проблеме у вези са инклузивним образовањем, па је наведено да интерресорне комисије нису основане у свим градовима и општинама, а неке које су основане и даље не функционишу. С друге стране, оне комисије које функционишу немају стандардизоване инструменте на основу којих доносе одлуке, па су приметне велике разлике у раду комисија. Други проблеми су неприлагођеност наставних средстава и уџбеника, лоша опремљеност образовних установа, њихова физичка неприступачност, недостатак људских ресурса и асистивне технологије, као и недостатак координације међу професионалцима из система образовања и социјалне заштите.

Иако је дискриминација забрањена, просветна инспекција је не препознаје због чега предмете често упућују школској управи и просветним саветницима који су надлежни за стручно-педагошки надзор, а не за питања дискриминације. Чињеница да се инспекцијски надзор није показао као ефикасан, када је дискриминација у школама у питању је разлог што родитељи ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом траже правну помоћ другим местима.

⁸⁰ Људска права у Србији 2011, <http://www.bgcentar.org.rs/images/stories/Datoteka/ljudska%20prava%20u%20srbiji%202011.pdf> и Људска права у Србији 2012, http://www.bgcentar.org.rs/images/stories/Datoteka/Ljudska_prava_u_Srbiji_2012.pdf

Деца у установама социјалне заштите: Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом⁸¹ извршила је мониторинг установа социјалне заштите у којима се налазе деца са сметњама у развоју и инвалидитетом и забележила услове смештаја, занемаривање и поступање према корисницима који често представљају злостављање. Овај мониторинг је показао да један број корисника борави у руинираним, загушљивим и претрпаним просторијама у којима, пре свега, владају лоши хигијенски услови. Такође је забележена и прекомерна употреба лекова и мера физичког спутавања и изолације, као и потпуно одсуство приватности корисника.

Знање, ставови и понашање грађана Србије у вези са ХИВ-ом: Испитаници у истраживању које је спроведено о знању, ставовима и понашању грађана у вези са ХИВ инфекцијом⁸² нису само деца и млади, али су резултати овог истраживања важни и односе се и на децу и младе. Истраживање је показало да више од половине испитаника сматра да особе које су ХИВ добиле трансфузијом заслужују боље лечење од оних који су га добили коришћењем дроге или путем сексуалног односа. С друге стране, више од половине испитаника верује да деца која имају ХИВ треба да иду у школу са другом децом, док се петина не слаже са тим. Алармантан је резултат да више од половине испитаника не жели да разговара или има било какав контакт са особама које имају ХИВ, да преко 60% испитаника сматра да особе са ХИВ-ом треба изоловати, као и да две трећине испитаника верује да они који имају ХИВ су то и заслужили.

Преглед истраживања и извештаја о дискриминаторним ставовима деце

Из извештаја Људска права у Србији 2011: Чак 60% испитаника је уверено да је насиље над хомосексуалцима увек оправдано, а 13% је признало да су учествовали у физичком насиљу над припадницима ове групе.

Из извештаја Људска права у Србији 2012: Огромна већина средњошколаца (80%) подржава неки облик дискриминације према ЛГБТ особама, а већина дели уверење да би истополна сексуална оријентација требало да се држи „између четири зида”, а посебно да је треба сакрити од деце.

Извештај о стању права детета у Републици Србији из угла деце и младих⁸³ показује да се ситуација у погледу односа деце и младих према људским правима погоршала, јер им је идеја о људским правима сада мање блиска него пре пет година. Међу децом и младима повећала се подршка о етнички чистој држави, повећала се нетолерантност

81 Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом – МДРИ Србија, је током 2012. године извршила мониторинг седам установа социјалне заштите.

82 СТИГМА, Извештај – Знање, ставови, и понашање грађана Србије у вези са ХИВ инфекцијом, 2011 година.

83 Током 2012. године Република Србија започела је процес израде другог и трећег периодичног извештаја о примени Конвенције о правима детета. Полазећи од чињенице да Комитет за права детета посебно цени укључивање деце у процес извештавања, Центар за права детета је у сарадњи са организацијом Save the Children и групама деце и младих из Београда, Ниша и Ужица припремио „Извештај о стању права детета у Републици Србији из угла деце и младих”.

и спремност на насиље према особама другачије сексуалне оријентације, док су дечаци у већој мери спремни да подрже и насиље.

У истраживању које је рађено у оквиру пројекта Иницијативе младића под називом „Младићи као савезници у спречавању насиља и сукоба на западном Балкану⁸⁴”, 58% испитаника изјавило да никада не би имали друга који је хомосексуалац; 17% испитаника се сасвим слаже са тврдњом да би мушкарци требало да имају више права да добију посао него жене, уколико постоји мањак радних места, а 13% њих углавном слаже са том тврдњом; 11% испитаника сматра да је факултетско образовање мање важно за жене него за мушкарце, док се 10% испитаника углавном слаже са том тврдњом, а 42% испитаника сматра да треба разликовати мушке и женске послове у домаћинству.

Ставови младих о друштвено политичким приликама у Србији је истраживање јавног мњења⁸⁵ које је показало да, према мишљењу младих, најважније особине које један лидер у Србији треба да има су: 1) да буде човек од речи; 2) да буде одлучан у спровођењу својих одлука и 3) да је заштитник Срба и српских интереса итд.

Истраживање о степену (не)толеранције и (не)поштовању људских права Отвореног клуба из Ниша, показало је да младима представља проблем да се друже са 1) особама другачије сексуалне оријентације; 2) ХИВ позитивним особама; 3) особама друге вероисповести и 4) особама из друге навијачке групе. Такође, више од две трећине младих зна да постоји дискриминација, посматрало је или зна некога ко је врши, а 13,8% је чак учествовало у ситуацијама када је вршена дискриминација. Забрињава чињеница да је више од 10% младих, без обзира на степен информисаности о томе, учествовало у вршењу дискриминација и свесно је својих негативних поступака.

84 Скала за родно правичне мушкарце, Young Man Initiative – YMI, 2011

85 Истраживање јавног мњења, Ставови младих о друштвено политичким приликама у Србији, март 2012. године.

ПРЕГЛЕД ПРИТУЖБИ И ПРЕПОРУКА КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ДЕЦУ

У овом делу извештаја најпре ће бити приказан кратак преглед статистике примљених притужби, као и мишљења и препорука које су се односиле на децу, а након тога ће бити представљене скраћене верзије мишљења и препоруке. Потребно је напоменути да постоји знатна разлика у броју пристиглих притужби и броју мишљења и препорука донетих након спроведених поступака, јер су многе притужбе одбачене или је поступак морао бити обустављен из разлога прописаних законом: било је очигледно да нема повреде права, поводом повреде на коју је у притужби указано покренут или окончан судски поступак или је Повереник већ поступао, а нису понуђени нови докази или је, пак, оцењено да због протекла времена, није могуће постићи сврху поступања. Разлог тако великог броја одбачених притужби и обустављених поступака јесте чињеница да још увек нема довољно знања о самом феномену дискриминације и да се веома често дискриминација поистовећује са повредама других права.

Важно је напоменути да велики број мишљења и препорука Повереника за заштиту равноправности, иако се не односе конкретно на децу, имају огроман утицај на њихове животе и положај у друштву, као што су нпр. препоруке које се односе на националне мањине или особе са инвалидитетом. Међутим, ова мишљења и препоруке неће бити посебно представљена у овом извештају, али су сва мишљења доступна на интернет презентацији Повереника за заштиту равноправности, као и у годишњим извештајима.

Повереник за заштиту равноправности води евиденцију о пристиглим притужбама, као и о датим мишљењима и препорукама према личном својству које је у притужби наведено као основ дискриминације, као и према области друштвених односа у којима је дискриминација извршена. На пример, ако се притужба односи на дискриминацију припадника националних мањина, она се тако и евидентира, јер је у случају дискриминације детета ромске националности суштина у томе да је дете дискриминисано зато што је припадник националне мањине а не само због чињенице да је дете.

Период	Укупан број притужби	Број мишљења и препорука	Број препорука које су се односиле на децу
2010.	124		
2011.	346	55	4
2012.	465	56	5
2013. (до 1. октобра)	468	43	11
УКУПНО	1403	154	20

У току 2011. године било је укупно 346 притужби, у 36 поступака је донето мишљење да није било дискриминације, док је у 19 поступака утврђена дискриминација и издате су одговарајуће препоруке.

Од 19 препорука, две су се односиле на децу, и то: једна је дата основној школи, иако у конкретном случају није утврђена дискриминација, док је друга дата Министарству рада и социјалне политике.

Поред ове две препоруке, дате су и две препоруке мера за остваривање равноправности које су се односиле на децу. Једна препорука мера је дата Министарству просвете и науке, Скупштини Републике Србије, Националном просветном савету и Заводу за унапређење квалитета васпитања и образовања, док је друга дата Скупштини града Београда и Секретаријату за социјалну заштиту града Београда. Поднета је, такође, и иницијатива Министарству за државну управу, локалну самоуправу, људска и мањинска права за регулисање начина остваривања права детета у управном поступку.

У току 2012. године примљено је 465 притужби. У 29 поступака донето је мишљење да није било дискриминације, док је дискриминација утврђена у 27 случајева и издате су препоруке. Од укупно 27 датих препорука, пет је у вези са децом и односе се на рад образовних институција, од чега су четири препоруке дате због сегрегације ромске деце у школама, а једна због сегрегације ромске деце у предшколској установи. Две препоруке су дате због сегрегисаних ромских одељења, док су се преостале три односиле на школе у којима је највећи број ђака ромске националности и које локално становништво назива „ромским школама”. Имајући у виду да је сегрегација веома озбиљан проблем у образовном систему, потребно је напоменути да у поступцима по притужбама због сегрегације у тзв. „ромским школама” није утврђено да су школе извршиле акт дискриминације у случају уписивања великог броја деце ромске националности, јер су у свом раду поштовале законске прописе. Међутим, школама, локалној самоуправи и Министарству просвете, науке и технолошког развоја дате су препоруке за предузимање мера како би се школе десегрегисале, што је могуће остварити само заједничким деловањем ових институција система.

До 1. октобра 2013. године поднето је 468 притужби, а у том периоду је донето пет препорука мера органима власти за остваривање равноправности, поднет је један захтев за покретање прекршајног поступка, дата су три мишљења на нацрте закона, као и један предлог Уставном суду. У 11 случајева је донето мишљење да није утврђена дискриминација, док је у 27 утврђено да је дискриминација извршена.

Од 27 случаја у којима је утврђена дискриминација, 11 је било у вези са децом, а од тога се девет односило на област образовања. У једном од случајева дискриминација је извршена приликом одређивања и уписивања имена детета у матичне књиге рођених на језику и писму националне мањине родитеља детета, а у другом случају је утврђено да је дискриминација извршена приликом јавног информисања у штампаним медијима о детету са сметњама у развоју. У свим осталим случајевима (9) утврђена је дискриминација у области образовања на основу више различитих личних својстава (национална припадност, сексуална оријентација, сметње у развоју, здравствено стање).

Мишљења и препоруке у поступку по притужбама, препоруке мера за остваривање равноправности, као и законодавне иницијативе које се односе на децу, биће укратко представљене. Мишљења и препоруке су представљене у односу на област на коју се односе, најпре у области образовања јер се највише притужби односило управо на област образовања и васпитања, а затим и у осталим областима. За свако мишљење је дат сажетак, који садржи податке о акту дискриминације, основу и области, кључне аргументе страна, став који је Повереник заузео у конкретном случају, као и податке о томе да ли је препорука спроведена.

Образовање

Исписивање одређеног броја деце из одељења основне школе коју похађа дечак са сметњама у развоју

Мајка дечака са сметњама у развоју поднела је притужбу након догађаја који су довели до исписивања неколико деце из одељења њеног сина, а поводом изјава директора основне школе. Навела је да су изјаве директора школе некоректне према особама са инвалидитетом, односно, да су неприхватљиви ставови директора да је „закон крив што деца са тешким оштећењима похађају редован систем образовања”, да је за децу са сметњама у развоју „најбоље да похађају специјална одељења”, као и да деца са сметњама у развоју треба повремено да се друже са децом без сметњи на музичким или ликовним радионицама. Директор школе је поводом ове притужбе, навео да су наставници школе, одмах након уписивања дечака са сметњама у развоју, започели са прилагођавањем свог рада, као и да су упутили захтев надлежној комисији ради давања мишљења коју подршку треба обезбедити овом ученику. Директор је, потом, навео да су ученици, наставници и родитељи на почетку школске године, упознати са уписивањем ученика са сметњама у развоју у њихово одељење, али да се у одељењу, након неког времена, појавио проблем због непримереног понашања ученика са сметњама у развоју према другим ученицима и наставницима, што је изазвало реакцију код ученика. Директор је навео да је школа одржала више родитељских састанака како би охрабрила родитеље и постигла сарадњу са њима, али су родитељи 12 ученика овог одељења одлучили да децу пребаце у другу школу. Истакао је да стоји иза изјава које је дао медијима, односно, да и даље сматра да је за укључивање деце са сметњама у развоју у систем редовног школовања (*инклузивно образовање*) потребна боља едукација запослених у школи, као и да је школа поднела захтеве надлежним органима како би се ученику са сметњама у развоју обезбедио педагошки асистент и личних пратилац.

У овом поступку је утврђено да је директор школе, поводом ових догађаја, дао више изјава за телевизијске и штампане медије. У тим изјавама је најпре изразио жаљење због исписивања ученика из одељења које похађа дечак са сметњама у развоју и навео је да је велики проблем немогућност школе да прикупи новчана средства како би се овом ученику обезбедило присуство педагошког асистента и личног пратиоца.

Повереница за заштиту равноправности сматра да је школа предузела низ веома важних мера како би укључила дечака са сметњама у развоју у систем редовног школовања. Међутим, у школи ипак постоји нетолеранција и неразумевање између ученика и наставника, што је довело до исписивања неколико ученика из одељења које похађа дечак са сметњама у развоју. Поред тога, иако је директор показао отпор и неразумевање значаја инклузивног образовања, Повереница за заштиту равноправности је мишљења да директор својим изјавама није вређао ни понижавао дечака са сметњама у развоју, нити му је ускратио могућност да похађа ову школу. Инклузивно образовање је изузетно важно, јер обезбеђује да деца са сметњама у развоју похађају „редовне”, а не „специјалне” школе, што им омогућава да се друже и да их вршњаци прихвате, њиховим родитељима даје осећај да су им деца прихваћена у заједници, док наставницима и професорима омогућава да унапреде своја знања и вештине у вођењу наставе.

Иако у овом случају није утврђено да су школа и директор школе дискриминисали дечака са сметњама у развоју, директору школе је дата препорука да обезбеди да сви наставници похађају обуку на тему забране дискриминације и значаја инклузивног образовања, као и да је потребно да школа едукацијама и обукама развија међу ученицима дух толеранције, прихватања различитости и недискриминаторног понашања. По овој препоруци је поступљено.

Поремећени односи родитеља и детета са психолошкињом средње школе

Мајка ученика средње школе сматра да психолошкиња школе дискриминише њеног сина зато што има сметње у развоју. Дискриминација се огледа у томе што психолошкиња школе приказује дечака као делинквента и наркомана који наоружан долази у школу, а једном приликом је на час довела и полицајца да га претресе и забранила је деци из разреда да се друже са њим. Мајка сматра да психолошкиња мрзи њеног сина, као и сву осталу децу и наводи да је на седници школе, коју је водила психолошкиња, донета одлука да се њен син искључи из школе. Школа је навела да је овај ученик први пут код психолошкиње отишао када је насртао на децу са сметњама у развоју, а да је врхунац био када је сексуално злостављао једног ученика и да нико из школе није разговарао са њим насамом, већ су разговорима увек присуствовали педагошкиња, психолошкиња, радник обезбеђења или директорка школе. Школа је даље навела да психолошкиња није употребљавала погрдне називе, нити се према овом ученику другачије понашала у односу на другу децу. Психолошкиња је навела да није знала да овај дечак има сметње у развоју, све док није покренут поступак пред Повереником за заштиту равноправности, а да је тек након што је други пут покренут поступак за његово искључење из школе, његова мајка почела да доноси лекарске извештаје према којима је он, наводно, хиперактиван. Такође, психолошкиња наводи да због молбе његове мајке није обавестила на време Центар за социјални рад о његовом понашању.

У овом случају утврђено је да је дошло до поремећаја у односима између психолошкиње, са једне стране, и ученика и његових родитеља, са друге стране. Међутим, у свом мишљењу, Повереница за заштиту равноправности није утврдила да се психолошкиња другачије (неповољније) понашала према овом ученику због тога што је он дете са сметњама у развоју.

Предрасуде о стереотипним улогама полова у представи у којој глуме деца предшколског узраста

Мајка девојчице која је глумила у новогодишњој представи у предшколској установи сматра да је ова представа обиловала стереотипима. У току представе дечаци су увек стајали испред девојчица, док су глумили и певали, а девојчице су стајале иза њих као „укус”. Такође, дечаци су глумили очеве који читају новине, гледају телевизију и говоре мајкама да ућуткају децу, глумили су и дечаке који се туку у школи или „драме” да им се нешто купи, док су девојчице глумиле мајке које кувају или девојке које се „само” облаче и шминкају. Поред тога девојчице су током приредбе, на прву погрешну реч грубо склањане са сцене. С друге стране, предшколска установа тврди да у представи није било дискриминације на основу пола и сексуалне оријентације, као и да девојчица није грубо склоњена са сцене.

Прегледом снимка представе утврђено је да је на самом почетку представе, учитељ глуме најавио „мале глумце”, иако су девојчице такође имале своје улоге, а у неким деловима представе девојчице су стајале у последњем реду, док су искључиво дечаци заузимали прве редове. Поред тога, у једном делу представе девојчица моли брата за одлазак на рођендан, чиме су промовисани стереотипи и неједнакост полова. У току представе, учитељ глуме је имао подржавајући став према дечацима током представе и када су правили грешке, док је према девојчицама имао негативан став када су грешиле. Повереница за заштиту равноправности је дала мишљење да ова представа подржава предрасуде и стереотипе о улогама полова, те да је предшколска установа извршила дискриминацију. Због тога је овој установи препоручено да организује програме за децу едукативног карактера на тему искорењавања предрасуда заснованих на стереотипним улогама полова, да организује обуку за запослене који раде са децом на тему забране дискриминације, како би постали осетљивији на дискриминацију, као и да води рачуна да се у будућим представама и другим активностима не шире идеје и ставови којима се подржавају предрасуде које су засноване на стереотипним улогама полова. По овој препоруци је поступљено.

Кандидату одбијена пријава за упис у школу јер није доказао да нема двојно држављанство

Средња школе унутрашњих послова – Центар за основну полицијску обуку одбила је пријаву на конкурс за упис полазника у ову школу јер кандидат није доказао да нема двојно држављанство. Када је предавао документацију за упис, обавештен је да му је документација потпуна, али је накнадно писмено обавештен да није испунио услове за пријем полазника. Као разлог је наведено „непотпуна документација – држављанство”. Телефоном је позвао Центар за основну полицијску обуку где су му рекли да његова документа нису „валидна” зато што су му родитељи рођени у Републици Македонији, иако у условима конкурса није писало да родитељи полазника морају бити рођени у Републици Србији. Центар за основну полицијску обуку навео је да, према прописима, кандидати за пријем у радни однос у државном органу не смеју да имају двојно држављанство и да је тај услов јасно наведен у конкурс, тако да кандидати морају

да пруже доказе о непостојању двојног држављанства. У конкретном случају, како је наведено у изјашњењу, није било доказа да кандидат чији су родитељи држављани Републике Македоније није двојни држављанин, јер се из матичних књига југословенских држављана види да је он накнадно постао држављанин Републике Србије. Због тога је Комисија основано могла да претпостави да кандидат, поред држављанства Републике Србије, има и држављанство неке друге државе, тј. Републике Македоније.

Повереница за заштиту равноправности дала је мишљење да је Комисија за избор полазника Средње школе унутрашњих послова дискриминисала кандидата, чији су родитељи држављани Републике Македоније, јер је претпоставила да овај кандидат има двојно држављанство. Иако у овом случају није било могуће отклонити последице дискриминације, јер је конкурс окончан, Министарству унутрашњих послова је препоручено предузимање свих мера из сопствене надлежности којима ће обезбедити да комисије за избор полазника за пријем у Средњу школу унутрашњих послова више не врше дискриминацију, као и да се за запослене у Министарству унутрашњих послова организује обука на тему забране дискриминације. По овој препоруци је поступљено.

Сегрегација ромске деце из интерно расељених породица

У школи на југу Србије формирана су издвојена одељења коју похађају само ромска деца из интерно расељених породица. Формирање оваквих одељења настало је, између осталог, и због притисака и претњи родитеља деце српске и бошњачке националности, којима је нарочито сметала „нехигијена ромске деце”. Због овог проблема одржан је састанак са представницима општине, школе и просветне инспекције на којем је направљен план укључивања ромске деце у друга одељења. Родитељи су вршили велики притисак да се за ромску децу формирају издвојена одељења, па су одлучили и да не пуштају децу у школу, односно, да њихова деца бојкотују наставу. Тада су формирана издвојена одељења која похађају само расељена ромска деца. Настава се одвија у учионицама које се налазе у старој згради која припада истој школи, док се остала одељења налазе у реновираној згради. Школа је навела да није тачно да постоје издвојена одељења, већ да је досадашње одељење петог разреда било, од првог до четвртог разреда, подељено у два одељења, зато што су расељена ромска деца уписана у школу са закашњењем и да су се сви заједно сложили да то буде посебно одељење, а нарочито што су то тражили и родитељи неромске деце, који у противном не би слали своју децу у школу.

Повереница за заштиту равноправности утврдила је да у овој школи постоје два издвојена одељења која чине деца само ромске националности из расељених породица и два одељења која чине претежно неромска деца. На тај начин врши се издвајање и разврставање деце на основу националне припадности, док је присуство малог броја ромске деце у друга два одељења само начин да се прикрије очигледно издвајање ромске деце. Стога је Повереница за заштиту равноправности дала мишљење да је ова основна школа дискриминисала децу из расељених ромских породица на основу националне припадности. Директору школе је препоручено да предузме све што је неопходно да изврши десегрегацију одељења у којима су ученици искључиво деца

ромске националности из расељених ромских породица, као и да обезбеди одржавање обуке за запослене у школи на тему дискриминације. По овој препоруци није поступљено у остављеном року, али су ромска одељења расформирана почетком школске 2013/2014 године.

Против основне школе и директора школе, као одговорног лица, поднете су прекршајне пријаве.

Укинут предмет Ромски језик са елементима културе

Организација која се бави заштитом права ромске националне мањине поднела је притужбу против једне основне школе, наводећи да су ученици ромске националности који похађају ову школу дискриминисани на основу националне припадности, јер им је у школској 2012/2013 године укинут предмет Ромски језик са елементима културе, који се у овој школи изучава као изборни предмет од 2005/2006 године. По завршетку школске 2012. године наставник Ромског језика са елементима културе спровео је анкету међу родитељима ромске деце са циљем да утврди заинтересованост за изучавање овог предмета. Родитељи 19 деце изјаснили су се да су заинтересовани да њихова деца похађају наставу из Ромског језика са елементима културе. Међутим, школа је у септембру 2012. године спровела анкету међу родитељима ромске деце на којој су били понуђени изборни предмети Веронаука, Грађанско васпитање и Мађарски језик са елементима културе. Школа је навела да је Ромски језик са елементима националне културе постоји као изборни наставни предмет од септембра 2006. године, да је број заинтересованих ученика на почетку сваке школске године за овај изборни предмет био мањи од 15 (што је прописани минимум), да је на наставничком већу у августу 2012. године изнет предлог да се школске 2012/2013 године, као изборни наставни предмет, уведе Мађарски језик са елементима културе, јер је претходне школске године било преко 50 заинтересованих ученика за овај изборни предмет, као и да све што је школа навела и предузела говори у прилог томе да поступање школе није било дискриминаторно.

У поступку је утврђено да је школа пропустила да анкетира ученике, односно, да провери колико њих је заинтересовано за похађање наставе из предмета Ромски језик са елементима културе. Доношењем одлуке о изборним предметима који ће се изучавати школске 2012/2013, међу којима се не налази Ромски језик са елементима националне културе, без спровођења анкетирања, школа је фактички ускратила ученицима сваку могућност да изаберу овај предмет, што је посебно погодило оне који су ранијих година похађали овај изборни предмет. Школа је била дужна да испита заинтересованост ученика, и да се, за случај да је број заинтересоване био мањи од 15, обрати Министарству просвете са захтевом за давање сагласности за организовање наставе, како је то чинила и ранијих година, а што је школске 2012/2013 године пропустила да учини. Повереница је, стога, дала мишљење да су школа и директорка школе, пропуштањем ових радњи, онемогућили да ученици у школској 2012/2013 години изучавају Ромски језик са елементима националне културе, чиме су извршили посредну дискриминацију ученика ромске националности. Овој школи је препоручено да за школску 2013/2014 годину изврши анкетирање ученика заинтересованих за учење Ромског језика са елементима

националне културе, да организује наставу на овом предмету, уколико према анкети постоји потребан број заинтересоване деце и предузме све мере како би ученицима и ученицама свих националних мањина омогућила остваривање права на васпитање и образовање на свом језику. По овој препоруци је поступљено, а настава Ромског језика са елементима националне културе поново је уведена у школској 2013/2014 години.

Вршњачко насиље – вређање, исмевање, физичко и психичко малтретирање ученика

Удружење грађана је у притужби навело да ученик ромске националности похађа четврти разред основне школе, да живи у изузетно лошим социо-материјалним условима, да више година у школи трпи вршњачко физичко и психичко малтретирање, да га називају погрдним именима и исмевају због боје коже и националности. Ситуација се нарочито закомпликовала када је крајем октобра изашао из школе, и у том моменту су му пришла четворица дечака која су му истргла торбу, ударала га и шутирала, док су остали гледали и скандирали „убиј Циганина”, „набоди га, мајку му циганску...”. Школа је навела да је директор, након спорног догађаја, наложио педагошко-психолошкој служби и школском тиму за заштиту деце од насиља да се укључе у утврђивање свих околности овог догађаја, као и да су сви у школи били изненађени писањем медија о овом инциденту.

Током поступка је утврђено да је за време часа физичког васпитања и након овог часа, када су деца кренула кући дошло до вршњачког сукоба између ученика ромске националности и његових вршњака, да су се након овог сукоба у решавање проблема укључили родитељи деце, директор школе, тим за заштиту од насиља, учитељица и психолошко-педагошка служба, као и да су предузимане активности у одговору на вршњачко насиље. Такође, догађај је добио и медијску пажњу. Међутим, на основу изјава свих учесника овог догађаја није утврђено да је до сукоба међу децом дошло зато што је овај дечак ромске националности. Овакав став потврдиле су и изјаве деце, из којих се такође није могло закључити да је сукоб имао за основ националну припадност ученика. Иако у овом случају није утврђено да је до сукоба међу децом дошло на основу националне припадности, Повереница за заштиту равноправности је указала да је важно да школа предузима активности у циљу спречавања дискриминације, укључујући и превентивне активности. По овој препоруци је поступљено.

Вршњачко насиље над учеником ромске националности

Удружење грађана је навело да једна основна школа константно дискриминише ученика ромске националности, који је био жртва физичког и вербалног вршњачког насиља, и то тако што је ударан, убадан оловкама, гађан предметима и вређан на националној основи. У септембру 2012. године је овај дечак у школи задобио ударац у главу, родитељи ученика су у више наврата обавештавали учитељицу, директорку школе, као и стручну службу школе о вршњачком малтретирању, али како по тим пријавама ништа није предузимано, малтретирање се настављало. Директорка школе је у изјашњењу навела

да није истина да школа ништа није предузимала, јер су упознати са проблемом и у више наврата су реаговали и водили разговоре са ученицима и њиховим родитељима. Након инцидента са повређивањем дечака заседао је Тим за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања, а уједно је навела да сматра да је школа више него толерантна према ученицима ромске националности, јер им се често оправдавају часови само на основу речи родитеља. Утврђено је да је школа предузела одређене мере у случају вршњачког насиља међу ученицима, али да није предузела активности којима би се спречила дискриминацију ученика. Иако се из притужбе и доказа није могло са сигурношћу утврдити да се ради о насиљу које је изазвано на националној основи, школа ове тврдње ни на који начин није оспорила. Поред тога, како се у конкретном случају радило о злостављању ромског детета, школски органи су били дужни да уложе додатне напоре у циљу заштите најбољег интереса детета. Међутим, ни руководство школе ни стручна служба, нису предузеле све мере које су имале на располагању, како би се ученику омогућило и осигурало пријатељско окружење, разумевање и уважавање његових потреба у школи.

Како је у овом предмету организација која је поднела притужбу учинила вероватним да су школа и директорка школе дискриминисали ученика на основу националне припадности, и то тако што га нису заштитили од вербалног и физичког вршњачког малтретирања, а школа није понудила доказе којима би потврдила да је предузела адекватне мере како би спречила дискриминацију и омогућила да се дете ромске националности осећа безбедно, Повереница за заштиту равноправности је дала мишљење да су школа и директорка извршили дискриминацију ученика на основу припадности ромској националној мањини. Школи је препоручено да за све ученике организује и спроведе едукативне програме/радионице у циљу развијања духа толеранције, као и да организује стручно усавршавање наставника, а да се едукација и праћење будућих дешавања спроведу у одељењу које похађа ученик ромске националности. По овој препоруци је поступљено.

Дискриминација ромске деце у измештеном одељењу основне школе

Организација која се бави заштитом права ромске националне мањине навела је да у измештеном одељењу једне основне школе, ромска деца су физички одвојена од остале деце током трајања наставе. Они седе у последњим клупама, само они немају право на бесплатне уџбенике које добијају сва деца од 1-4 разреда, учитељи и учитељице им говоре да могу да напусте наставу и да не морају да долазе на часове до краја школске године ако то не желе, као и да им је забрањено да присуствују часовима енглеског језика, јер тешко могу да савладају тај предмет.

Школа је навела да сви ученици имају исти третман, без обзира на националност, да су ромској деци понуђени комплети бесплатних уџбеника, али да они не користе уџбенике код куће, јер њихови родитељи нису прихватили одговорност да ће деца на крају школске године да врате неоштећене уџбенике. Такође, наведено је да ученици ромске националности не седе само у задњим клупама, већ да је распоред седења одређен тако да слабовиди ученици седе у првим клупама, док иза њих седе нижи ученици. Поред тога, наглашено је да деца долазе из јако сиромашних породица, да нередовно

похађају наставу, да су родитељи немотивисани да шаљу децу у школу, да касне на наставу и да су недовољно обучена и одевена. У току поступка је утврђено да ова школа има измештено одељење у којем се изводи четвороразредна настава, да је у школу уписано 90 ученика од којих су 47 ромске националности, и да само њих 12 редовно похађа наставу (25%), док осталих 35 наставу похађа повремено или уопште не долази на наставу. Утврђено је, такође, да само троје деце ромске националности у школи има уџбенички комплет, док 44 ромске деце немају уџбенике које могу да користе код куће. Евидентно је да одређен број деце ромске националности нема елементарне услове за живот, обућу и одећу, да нека деца не долазе у школу, јер су на сезонским пословима са родитељима, немају подршку родитеља да развијају радне навике и позитиван однос према школским обавезама.

Повереница за заштиту равноправности сматра да у таквом социјално-економском окружењу ромска деца не могу у школи да имају „исти третман“, не због њихове националне припадности већ због средине која их не подржава да се школују, због лоше стартне позиције са које улазе у образовни систем, као и без довољног познавања српског језика да би пратила наставу. Школа и наставно особље, у таквим условима, морају да имају појачану улогу да ромској деци пруже једнаку могућност за школовање, а како је то у конкретном случају изостало, Повереница је дала мишљење да основна школа-измештено четворогодишње одељење и директорка нису благовремено предузели мере како би спречили посредну дискриминацију ромске деце у остваривању права на образовање. Дата је препорука школи и директорки да организују стручно усавршавање наставног особља за индивидуализован образовни рад, а посебно за сузбијање стереотипа, предрасуда и дискриминације, као и да предузме педагошке мере за мотивисања ромске деце за долазак у школу и похађање наставе, како би се обезбедило остваривање права на једнако и квалитетно образовање, без дискриминације. По овој препоруци је поступљено.

Дискриминација ученика у средњој школи због сексуалне оријентације

Ученик средње школе, који школу похађа ванредно, дошао је у школу да полаже испит и том приликом је десетак ученика кренуло за њим узвикујући „Уби, уби педера“ и „Убиј, закољи да педер не постоји“. Након овог напада у школи, потражио је лекарску помоћ и напад пријавио полицији. Овај ученик се претходно јавно декларисао као хомосексуалац, па је због злостављања ученика у школи био приморан да напусти редовно школовање и настави да похађа наставу ванредно. Пред испитни рок, упутио је писмо директорки школе у којем је замолио да му обезбеди присуство школског полицајца на ходнику за време полагања испита, што се није догодило. Школа је навела да је удовољено захтеву ученика да школски полицајац буде присутан за време када полаже испите, с обзиром да се јавно изјаснио о својој сексуалној оријентацији. Директорка школе је изјавила да је сазнала за овај инцидент у школи тек сутрадан, тако што је обавештена да је поднета пријава полицијској станици и из медија, с обзиром да ученик није пријавио насиље директорки и школском полицајцу. Како је сумњала да постоји насиље, прикупила је изјаве од наставника, помоћног особља и ученика у вези навода овог ученика, те из свих прикупљених изјава и обављених разговора није могла да утврди да је дошло до

физичког насиља. Имајући у виду да је директорка школе потврдила да су коментари који су упућени ученику имали везе са његовом сексуалном оријентацијом, констатовано је да овом ученику јесу упућене речи „Уби, уби педера” и „Убиј, закољи да педер не постоји”, односно, да су се ове увреде односиле искључиво на његову сексуалну оријентацију. Овакво поступање представља дискриминацију, јер су употребљене речи и изрази које вређају његово достојанство и изнете су понижавајуће примедбе о његовој сексуалној оријентацији. Посебно је отежавајуће што се овај инцидент догодио у школи. Иако су у овом конкретном случају дискриминацију извршили ученици, несумњиво је одговорна и школа, посебно ако се има у виду чињеница да се овај ученик јавно изјаснио о својој сексуалној оријентацији, као и да је, како тврди, због злостављања вршњака напустио редовно школовање. Стога, школа је требало много раније да започне интензиван и континуирани рад са ученицима на подизању степена толеранције и прихватања различитости.

Повереница је дала мишљење да школа није благовремено предузела одговарајуће мере ради превазилажења дискриминаторног става ученика према ЛГБТ популацији и спречавања дискриминације ученика на основу његове сексуалне оријентације, што је довело до тога да га ученици дискриминишу упућивањем вербалних коментара увредљиве и узнемиравајуће садржине. Школи је препоручено да хитно предузме све неопходне радње и мере којима ће обезбедити да сви запослени у школи прођу обуку/стручно усавршавање на тему забране дискриминације, као и неопходне мере како би се кроз одговарајуће програме, обуке и едукације међу ученицима развијао дух толеранције, прихватања различитости и недискриминаторног понашања. По овој препоруци је поступљено.

Неговање свести о различитости, толеранцији и људским правима кроз уџбенике, наставне програме, планове и рад наставника/ца у школи

Након састанка са министром просвете и представницима невладиних организација, Повереница за заштиту равноправности формирала је радну групу са задатком да анализира наставне планове и програме, као и наставне материјале (уџбенике и сл.), како би утврдила да ли су ови планови, програми и материјали у складу са принципима образовања за људска права и инклузивно друштво. Радна група је анализирала текстове у уџбеницима за основну и средњу школу који се односе на дечија права, дискриминацију, насиље, као и каталоге стручног усавршавања наставника и друге материјале и школске програме. С обзиром да је један од задатака радне групе био да утврди да ли су наставни материјали, планови и програми у складу са принципима образовања за инклузивно друштво, треба напоменути да реч *инклузија* значи укључивање и користи се да означи препознавање и подршку групама које су маргинализоване и осетљиве. С тим у вези, радна група је констатовала да највећи број деце из друштвено осетљивих група (нпр. ромска деца, деца са сметњама у развоју итд.) искључен из школовања или им је приступ образовању отежан.

Након детаљне и исцрпне анализе наставних садржаја и уџбеника за основне и средње школе, радна група је констатовала да ови материјали обилују употребом некоректног

језика и стручних израза када се говори о појединим друштвено осетљивим групама (нпр. веома често се користе термини инвалиди, уместо особе са инвалидитетом; идиоти уместо особе са интелектуалним тешкоћама; деца са посебним потребама уместо деца са сметњама у развоју). Осим тога, припадници појединих друштвено осетљивих група (нпр. особе са инвалидитетом, Роми, особе другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне) су сасвим невидљиви, односно, уопште се не спомињу у уџбеницима, нема њихових фотографија, а и када се спомињу, то је углавном у негативном контексту, те се на тај начин додатно учвршћују постојећи стереотипи и предрасуде. Тако, на пример, у уџбенику „Психологија за други разред Гимназије” аутори наводе да *„од особе која је душевно заостала, од идиота, није могуће ни у најбољим условима створити интелигентну особу”*. На овај начин особа са интелектуалним тешкоћама је обележена на начин који је одавно превазиђен, названа „идиотом” што је потпуно некоректно (временом су изрази „дебил”, „имбецил”, „идиот” постали део сленга, односно термини којима се нека особа омаловажава и вређа), а такође, наведена реченица обилује предрасудама и унапред поставља ограничења могућностима особа са интелектуалним тешкоћама. Иако приближно исти број дечака и девојчица похађа основну школу, чланови и чланице радне групе приметили су да се у уџбеницима женски ликови јављају у несразмерно мањем броју у односу на мушке ликове, те да се жене, када се нпр. у уџбенику приказује занимање, у највећем броју случајева приказују у стереотипним улогама (васпитачице, учитељице и медицинске сестре), што свакако данас нису једине професије којима се жене баве, нити оне треба да припадају искључиво женама. Припадници сексуалних мањина, као и сама хомосексуалност, готово се не спомињу у уџбеницима, или ако се и спомињу то се чини на хомофобичан начин, уз нетачне информације којима се ове особе дискриминишу. На тај начин ученицима се ускраћује право да добију тачне информације и знања која се стичу образовањем. Тако, на пример, у уџбенику из Социологије за трећи разред стручних школа и четврти разред гимназије, хомосексуалност се уопште не спомиње, чиме читаоци ове књиге не могу стећи идеју да нешто такво постоји у друштвеној стварности или социологији. С друге стране, у уџбенику из психологије за туристичке и угоститељске школе хомосексуалност се помиње на два места, и то у одељку који је посвећен проституцији. Чланови и чланице радне групе закључили су и да је у уџбеницима и плановима недовољно садржаја и тема о људским и дечијим правима, недискриминацији и поштовању различитости, осим у предмету Грађанско васпитање који не похађају сви ученици и који је потребно обогатити радионицама (о теми дискриминације, насилја, друштвено осетљивим групама итд.).

На основу анализе ове радне групе, Повереница за заштиту равноправности препоручила је Министарству просвете и науке Републике Србије да, заједно са другим надлежним органима, предузме све што је потребно како би обезбедило да наставни материјали својим садржајем, а наставници својим радом, негују свест о различитостима, промовишу ненасилну културу, равноправност, те да представе младима различите моделе породице у савременом друштву (самохрани родитељи, старатељске породице, породице без деце, права истополних партнера на породицу итд.). Препоручено је и да се уклоне стереотипни прикази родних улога/професија, те да се инсистира на вредновању индивидуалности, солидарности и креативности без обзира на пол. Поред тога, Повереница је препоручила надлежним органима да унапреде план и програм Грађанског васпитања, да се садржај и програм Грађанског васпитања укључи и у друге предмете, затим, да се постигне већа укљученост деце из маргинализованих

група у уџбеницима, плановима и програмима, као и да се уведу афирмативни и тачни прикази истополне сексуално-емотивне оријентације, трансродности, трансполности и интерсексуалности у све уџбенике. Такође, Повереница је препоручила да се из уџбеника, планова и програма избаци застарела, превазиђена и увредљива терминологија, као и садржаји који обилују медицинским приступом, навођењем дијагноза и предрасудама у односу на капацитете деце, посебно деце са сметњама у развоју, да се употребљава и инсистира на стандардизовању и законском регулисању родно осетљивог језика и језика недискриминације. По овој препоруци није поступљено у остављеном року.

Школа коју похађају искључиво деца ромске националности

Повереници за заштиту равноправности обратила се организација цивилног друштва и навела да једну основну школу уписују и похађају само деца ромске националности, односно, да у овој школи постоји сегрегација (издвајање) ромске деце. Школа се налази у близини ромског насеља, и док је важило правило да су родитељи деце у обавези да уписују децу у школу која се налази на територији насеља у ком живе, школу су похађала деца српске и ромске националности. Међутим, од када родитељи могу да уписују децу у коју год школу желе, ову школу похађају само ромска деца. У притужби је наведено и да Министарство просвете и други надлежни органи знају за овај проблем, али да нису предузели мере како школу више не би похађала само ромска деца. Градска управа је навела да родитељи имају право да уписују децу у коју год школу желе, али да је скупштина града упозната са овим проблемом, те је одлучила да ће приликом израде Стратегије за унапређивање инклузивног образовања ромске деце у овом граду анализирати и обрађивати овај проблем. Директор школе је рекао да школа сваке школске године покушава да привуче уписивање и неромске деце, да организује презентације и медијски се промовише, али да родитеље деце српске националности само занима број ромске деце у одељењу. Директор је истакао да школа нема могућности да сама реши овај проблем и да се за помоћ обраћала надлежним институцијама.

У овом поступку је утврђено да је школа била свесна проблема издвајања ромске деце, да се за помоћ обратила Школској управи града, Градској управи и Савету за међунационалне односе. Поред тога, школа је обављала разговоре са родитељима будућих ученика првог разреда, медијски се представљала, организовала округли сто, али да су резултати изостали. Скупштина града је донела одлуку да ће приликом доношења Стратегије за унапређивање инклузивног образовања ромске деце анализирати и обрадити све чињенице везане за издвајање ромске деце у овој школи. Повереница за заштиту равноправности дала је мишљење да школа, Градска управа и Министарство просвете, својим активностима и поступањем, нису извршили дискриминацију. Међутим, овим институцијама је препоручено да заједничким активностима и у сарадњи са организацијама цивилног друштва предузму све мере и активности како би заједнички решили проблем издвајање, тј. превеликог броја ромске деце у односу на осталу децу ове школе. По овој препоруци је поступљено тако што су организовани састанци, у складу са препоруком, али проблем издвајања ромске деце у овој школи још увек није решен.

Иницијатива за измену Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом

Повереница за заштиту равноправности упутила је Влади Републике Србије и Министарству рада и социјалне политике иницијативу за измену одредбе Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом⁸⁶, којом је прописано да се дискриминацијом у образовању не сматра организација посебног облика наставе за ученике и децу предшколског узраста са интелектуалним сметњама, ако је одлуку о посебном облику наставе донео надлежни орган. На овај начин неоправдано је направљена разлика између деце са интелектуалним сметњама у односу на другу децу, чиме је ова група деце дискриминисана на основу сметњи у развоју.

Ова одредба представља и подржава врло застарело решење из времена када су комисије које су биле осниване на нивоу града и општине (Комисије за разврставање деце ометене у развоју, тзв. „Комисије за категоризацију“) давале налаз и мишљење о томе да ли су деца са сметњама у развоју способна за школовање. На основу тих налаза и мишљења су градске и општинске управе доносиле решење којим се дете упућивало у редовну или специјалну школу. Врло често је тим решењима одлучивано да деца са сметњама у развоју не иду уопште у школу, већ у установе социјалне заштите (дневне боравке, домове и слично), у којима је постојао само васпитни рад, али не и образовање. Сада су те градске и општинске комисије укинуте и више не постоји могућност да се решењем или одлуком дете искључи из образовања, те је ова законска одредба и застарела и дискриминаторна. Данас је препознато да родитељи/старатељи детета најбоље могу да процене способности и могућности своје деце, те је и укинута могућност да неко други (као што су то радиле комисије) одлучује о врсти образовања у које ће се дете укључити.

Повереница је дала мишљење да је одредба на коју се односи предлог измене у супротности са међународним конвенцијама које је потписала Република Србија – Конвенцијом о правима детета⁸⁷ и Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом⁸⁸, са Уставом Републике Србије који забрањује дискриминацију и сваком гарантује право на образовање⁸⁹, као и низом других закона који забрањују дискриминацију и прописују да свако има право на образовање под једнаким условима, да се образовање мора обезбедити за сву децу, ученике и одрасле једнако и без дискриминације⁹⁰. Повереница за заштиту равноправности је става да се ова одредба закона не може сматрати ни посебном мером којом се жели постићи пуна равноправности, јер се издвајањем једне групе деце подржава и подстиче даље одвајање деце на основу личног својства, чиме се спречава њихова пуна укљученост и равноправност са осталом децом.

86 „Службени гласник РС”, бр. 33/06, члан 19. ст. 1. тач. 2.

87 „Сл. лист СФРЈ, Међународни уговори”, број 15/90, „Сл. лист СРЈ, Међународни уговори”, бр. 4/96 и 2/97), чл. 23. и 28.

88 „Сл. гласник РС, Међународни уговори”, бр. 42/2009, чл. 7. и 24.

89 „Сл. гласник РС”, бр. 98/2006, члан 21. и члан 71. став 1. и 2.

90 Закон о забрани дискриминације („Сл. гласник РС”, број 22/2009), чл. 4, 22. и 26.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, члан 3. став 1. тачка 2.

Закон о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС”, бр. 72/2009, 52/2011, 55/2013)

Доказивање припадности категорији једнородитељска породица приликом конкурса за студентске стипендије

У конкурс за доделу студентских стипендија за школску 2012/2013 годину предвиђено је да за стипендију могу да конкуришу и кандидати из осетљивих друштвених група, а у ову категорију, између осталог, сврстане су и једнородитељске породице. За конкурисање за ову категорију потребно је доставити, поред остале документације, извод из матичне књиге умрлих за преминулог родитеља. Студент који је поднео притужбу навео је да он јесте из једнородитељске породице, али да његов други родитељ није преминуо, већ није уопште уписан у извод из матичне књиге рођених, да због тога није могао да достави извод из матичне књиге умрлих. Имајући у виду да на конкурс није рангиран у оквиру посебне категорије, јер није имао комплетну документацију, сматра да је дискриминисан на основу личног својства – породичног статуса. Министарство просвете, које је расписало конкурс, навело је у свом изјашњењу да се као доказ да кандидат припада категорији „једнородитељска породица” захтева умрлица једног родитеља, али да се прихвата и извод из матичне књиге рођених у којем није уписано име једног родитеља.

Током поступка је утврђено да је одређивањем оваквог начина доказивања, којим право да се за ову стипендију пријаве имају искључиво студенти и студенткиње чији је један родитељ преминуо, искључени су, без икаквог разлога, студенти који немају уписан податак о оцу у матичној књизи рођених, без обзира што евидентно припадају породици у којој постоји само један родитељ. Тиме су студенти који немају уписан податак о оцу у матичне књиге рођених стављени у неравноправан положај у односу на студенте којима је један родитељ преминуо, јер им је ускраћена могућност да се пријаве за студентску стипендију у категорији једнородитељске породице. Имајући у виду циљ прописивања посебних ранг листа студентских стипендија за осетљиве друштвене групе и категорију једнородитељске породице, не постоји ни један објективан и ваљан разлог да у самом конкурс не буде наведено да се припадност једнородитељској породици доказује изводом из матичке књиге умрлих или изводом из матичне књиге рођених.

Повереница за заштиту равноправности утврдила је да је Министарство просвете ставило у неједнак положај кандидате из једнородитељских породица којима отац није уписан у матичну књигу рођених. Због тога је Министарству просвете упутила препоруку да измени правила којима кандидати доказују припадност категорији једнородитељске породице, као и да убудуће приликом одређивања услова за добијање студентских стипендија не крше одредбе Закона о забрани дискриминације. По овој препоруци је поступљено.

Дискриминација студената који су школовање завршили на мађарском језику

Национални савет мађарске националне мањине донео је одлуку којом је прописано да се за конкурс за доделу стипендије могу пријавити они кандидати који су стекли услов за упис на терет буџета за прву годину студија, а који су основу или средњу школу завршили на мађарском језику. Систем бодовања је такав да постоји разлика у бодовању кандидата у односу на стручну спремност њихових родитеља, на место пребивалишта и

место школовања, а посебно се бодује и упис на посебан бирачки списак мађарске националне мањине, односно, изјављена намера малолетних кандидата за упис у посебан бирачки списак.

Национални савет мађарске националне мањине изјаснио се да национална припадност није била услов за добијање стипендије већ је услов за учествовање на конкурс у био језик на коме су се кандидати школовали у основној или средњој школи. Циљ је био да се омогући студирање највреднијим ученицима који због економске ситуације нису у могућности да финансирају студије. Стипендирање је омогућено само студентима прве године због ограничености финансијских средстава и примарног циља да се повећа број будућих студената мађарске националности. Нижа стручна спрема родитеља се додатно бодује јер верују да су они мање мотивисани да школују своју децу а економски положај им је, по правилу, лошији. Упис у бирачки списак мађарске националне заједнице је само један од основа за бодовање а не услов за упис, а намера је да се подршка да кандидатима који су у хтели да се школују на матерњем језику и по цени да путују у друго насељено место. У овом случају је анализирано да ли је циљ који се постиже оваквом одлуком допуштен и оправдан, да ли се циљ може постићи прописаним условима, као и да ли постоји објективно и разумно оправдање да се појединим категоријама студената ускрате права предвиђена овом одлуком.

Повереница за заштиту равноправности донела је мишљење да је овом одлуком Националног савета мађарске националне мањине извршена дискриминација појединих категорија студената који су школовање завршили на мађарском језику, на основу њихових личних својстава и личних својстава њихових родитеља, и то: 1) који су уписали приватне факултете, у односу на оне који уписали државне факултете; 2) чији родитељи имају виши степен образовања, у односу на оне чији родитељи имају нижи степен образовања; 3) који нису уписани у посебан бирачки списак мађарске националне мањине, у односу на оне који јесу или оне који су дали изјаву да имају намеру уписа у посебан бирачки списак националне мањине; 4) који су завршили средњу школу на мађарском језику у месту свог пребивалишта, у односу на оне који су средњу школу завршили на мађарском језику ван свог места пребивалишта. Повереница је Националном савету мађарске националне мањине препоручила да из ове одлуке елиминира услове и критеријуме којима је повређено начело једнакости и да убудуће води рачуна да својим одлукама не врши дискриминацију. По овој препоруци је поступљено.

Сегрегација ромске деце из интерно расељених породица у предшколској установи

Невладина организација поднела је притужбу против предшколске установе на југу Србије због формирања сегрегисаних (издвојених) група деце припремног предшколског програма, и то тако што групе раздваја по националној припадности деце. Деца су подељена тако што једну групу чине деца српске и бошњачке националности, док су у другој групи само ромска деца из интерно расељених породица. Директор предшколске установе навео је у изјашњењу да су групе припремног предшколског програма мешовитог састава, јер је у групи у којој су српска и бошњачка деца и дете ромске

националности, односно, дете из ромске породице мештана. Групе су формиране на овај начин јер родитељи прихватају децу ромске националности која су из породица мештана али одбијају да њихова деца буду смештена у групу са ромском децом која су из расељених ромских породица и то због њихове „нехигијене”. Директор је одржао неколико састанака са родитељима због овог проблема, на којима су родитељи изјавили да одбијају да њихова деца буду у групама са децом из ромских расељених породица, чак и по цену да им деца уопште не похађају припремни предшколски програм.

У овом поступку утврђено је да су у неједнак положај стављена деца ромске националности из расељених ромских породица у односу на децу која нису ромске националности и децу ромске националности која су из породица мештана. Предшколска установа је издвојила и разврстала децу по личном својству, док је присуство једног детета ромске националности из породица мештана само начин да се прикрије очигледно издвајање ромске деце из расељених ромских породица. Чињеница да у предшколској установи постоји група деце коју чине само деца ромске националности из расељених ромских породица није оспорена. Повереница је дала мишљење да је предшколска установа извршила дискриминацију ромске деце на основу националне припадности. Предшколској установи је препоручено да изврши десегрегацију одељења, као и да обезбеди да сви запослени у овој установи прођу обуку на тему забране дискриминације, како би се обезбедила њихова већа осетљивост за децу из мањинских група. По овој препоруци није поступљено у остављеном року, али су ромска одељења припремног предшколског програма расформирани почетком школске 2013/2014 године.

Против ове предшколске установе и директора, као одговорног лица покренут је прекршајни поступак.

Образовање на босанском језику

Национални савет бошњачке националне мањине поднео је притужбу против Министарства просвете и науке и министра због дискриминације бошњачке националне мањине јер не остварује право на образовање на матерњем језику (босанском), за разлику од других националних мањина. У притужби је наведено да се наставни план за Босански језик са елементима националне културе примењује само у основним школама у Новом Пазару, Сјеници, Тутину и само у једној школи у Пријепољу, и то у рангу изборног наставног предмета. Такође, министарство је издало збирке задатака из српског, односно матерњег језика и из математике у оквиру припрема за полагање мале матуре у основном образовању за школску 2010/2011 годину, које су штампане на српском језику, као и на језицима седам националних мањина, али не и на босанском језику.

Министарство просвете и науке у изјашњењу на притужбу навело је да подржава заступљеност језика националних мањина у школама, тако да даје сагласности скоро свим школама које поднесу захтев и за мање од 15 ученика (што је неопходан број ученика). Министарство је истакло да је на заједничком састанку договорено да ће бошњачки национални савет одредити колико ученика и у којим школама жели

наставу на босанском језику, као и детаље око извођења наставе на босанском језику. Национални савет је припремио и доставио министарству „Елаборат о приједлогу Модела образовања за санџачке Бошњаке у Републици Србији”. На основу овог предлога Завод за унапређивање образовања и васпитања се изјаснио да не постоји законска основа за увођење нових предмета у наставни план, већ је могуће прилагођавање постојећих програма и да би увођење предмета Босански језик са елементима националне културе са два часа недељно, кроз изучавање посебности националне мањине, било довољно.

Повереница је констатовала да министарство није овлашћено да предлаже програме основног и средњег образовања и васпитања за припаднике националних мањина, такве програме доноси министар, након мишљења Националног просветног савета и на предлог националног савета националне мањине. Такође, министарство нема утицаја на избор чланова органа управљања у установама у којима образовање и васпитање стичу припадници националне мањине, као ни на то шта ће предложити нпр. савет родитеља неке установе, односно како ће поступати конкретни орган управљања приликом доношења програма образовања и васпитања, развојног плана установе, годишњег плана рада и др. Поводом штампања збирке задатака у оквиру припрема за полагање мале матуре у основном образовању и васпитању за школску 2010/2011 годину, према подацима којима Повереница располаже, оне су штампане само на језицима оних мањина који су у употреби у школама у којима се комплетна настава изводи на тим језицима.

Повереница је дала мишљење да Министарство просвете и науке и министар нису дискриминисали бошњачку националну мањину, а утврђено је и да је Министарство просвете и науке у контакту са Националним саветом бошњачке националне мањине и да предузимају активности из своје надлежности како би обезбедили образовање за бошњачку националну мањину на нивоу и на начин за који је бошњачка национална мањина заинтересована, у складу са законом.

Однос учитељице према ученици ромске националности

Организација која се бави заштитом права ромске националне мањине поднела је притужбу против основне школе због дискриминације ученице ромске националности, у којој је наведено да учитељица дискриминише једну ученицу зато што је Ромкиња. Наведено је да се учитељица дрско понаша према девојчици, да је у више наврата ударала по глави, као и да јој је поцепала потврду од лекара којом је правдала изостанке из школе. Родитељи су ово понашање учитељице пријавили директорки, након чега је девојчица имала још више проблема јер ју је називала „лажовом и алапачом”, рекла јој да треба да се „исели” из школе а осталој деци је скренула пажњу да не смеју да се друже са њом, рекла јој је да њени родитељи „треба да се лече”, затим је пропустила да јој, на крају првог полугодишта другог разреда, упише оцене у ђачку књижицу. Наведено је и да родитељи девојчице имају сазнање да ово није први пут да учитељица малтретира дете ромске националности, да је девојчица једина Ромкиња у одељењу и да је бахато понашање учитељице усмерено само на њу.

Директорка школе је изјавила да је разговарала са учитељицом тим поводом, као и да је присуствовала часовима након којих је констатовала да не постоје проблеми у односу учитељице и девојчице. У школи су предузете и друге мере у циљу решавања овог проблема а неке од њих су разговор педагога са девојчицом и са осталим ученицима, док је директорка разговарала са учитељицом и родитељима. Разлог неуписивања оцена у ђачку књижицу је што девојчица није имала књижицу када су се оцене уписивале, али су јој оцене уписане накнадно, када је донела књижицу. Директорка школе сматра да су наводи о дискриминацији без основа, док је учитељица изјавила да није дискриминисала девојчицу и да је у сукобу са њеним родитељима који се према њој понашају агресивно.

Иако је неспорно да постоје проблеми у понашању учитељице према ученици, у овом случају Повереница није утврдила дискриминацију јер нису пружени докази који би учинили вероватним да је узрок понашања учитељице национална припадност ове девојчице. Због специфичних околности и нарушених односа, Повереница је искористила овлашћење које има по закону да органима јавне власти препоручује мере за отклањање неједнакости, па је школи препоручила да сви запослени у школи прођу обуку на тему дискриминације, како би се обезбедила већа осетљивост запослених на тему дискриминације, као и да се кроз одговарајуће програме, обуке и едукације међу ученицима развије дух толеранције, прихватања различитости и недискриминаторног понашања. По овој препоруци није поступљено у остављеном року.

Уписивање ромске деце у тзв. „специјалну” школу

Невладина организација поднела је притужбу против „специјалне” школе за основно и средње образовање, због дискриминације ромске деце, односно, због њиховог уписивања у ову школу на основу претпостављеног личног својства – сметњи у развоју. Наведено је да је школа уписивала ромску децу без мишљења интерресорне комисије, као и да није поштовала прописане процедуре. Школу похађа 126 ученика, а од тога је чак 108 ученика ромске националности, у школској 2011/12 години је уписано 15 првака ромске националности без мишљења интерресорне комисије, а између 5-8 старијих ученика, без потребне документације, пребачено је из редовних школа у ову школу. Наведено је да се код ове деце, као сметња у развоју, сматра то што слабије знају српски језик и спорије савладавају градиво, као и да су највише погођена деца слабијег имовног стања. Школа информише родитеље само о предностима које ученици ове школе имају као што су ужине, превоз и друге бесплатне повластице, па на основу тога добијају сагласност родитеља за упис деце у ову школу. Школа се изјаснила да су се родитељи писаним захтевом обратили за упис деце, и то 13 ученика за упис у први разред и 5 ученика за пребацивање из „редовне школе у специјалну школу”. Школа није уписала децу јер нису били испуњени законски услови, због чега се обратила и општинској интерресорној комисији која је дала мишљење за наставак образовања у овој школи само за три детета. Школа је добила задатак да хитно пребаци ову децу у редовне школе, без обзира на захтев родитеља, тако да је школа децу (15) пребацила у редовне школе. Такође, наведено је да у школи има 63 ученика ромске националности од укупно 86 ученика, а разлог за то је сама процедура која се раније примењивала приликом уписа деце у ову школу.

У току поступка је утврђено да су школи поднели захтеве родитељи 10 ученика за упис у први разред и родитељи 5 ученика старијих разреда за наставак образовања у овој школи, али школа није уписала ову децу јер нису имала мишљење интересорне комисије, већ се школа, по службеној дужности, обратила интересорној комисији. У овај случај су се укључили различити заинтересовани актери, организована је конференција случаја на којој је договорено да се сва деца која немају мишљење интересорне комисије врате у редовне школе. У тренутку подношења притужбе сва деца која нису имала мишљење интересорне комисије била су уписана у „редовне школе”, а Повереница је констатовала и да одлука да ли ће дете бити уписано у „редовну” или „специјалну” школу не зависи од школе, већ од мишљења интересорне комисије и сагласности родитеља. Поред тога, невладина организација која је поднела притужбу није учинила вероватним да је школа „циљала” на децу лошијег имовног стања, док је по питању броја ученика ромске националности у овој школи, Повереница истакла да је у питању затечено стање које је последица вишедеценијске образовне политике. У овом предмету није утврђено да је школа дискриминаторно поступала према деци ромске националности поступајући по захтевима њихових родитеља за упис деце у ову школу.

Дискриминација деце у вртићу на основу здравственог стања

Отац два дечака поднео је притужбу против предшколске установе коју дечаци похађају, сматрајући да су његови синови дискриминисани јер имају посебне захтеве у вези са исхраном због свог здравственог стања. Наиме, код ова два дечака дијагностиковане су алергије на млеко, млечне производе и јаја, а родитељи су о томе обавестили вртић приликом њиховог уписа. Тада им је у вртићу речено да вртић нема могућност да за дечаке обезбеди посебну исхрану али да родитељи за њих могу да доносе храну од куће, у ситуацијама када се у вртићу служе оброци које дечаци не могу да једу. Убрзо се испоставило да око 80% оброка у вртићу садрже намирнице које дечаци не могу да једу, односно, да највећи број оброка за дечаке родитељи морају код куће да припреме и да донесу у вртић. Након неког времена, родитељи су поново тражили од вртића да се за дечаке обезбеде посебни или заменски оброци, али су добили исти одговор – да вртић нема ту могућност. Родитељи су се затим обратили Секретаријату за образовање и дечју заштиту, и том приликом им је обећано да ће се у вртић достављати намирнице које дечаци могу да једу, у ситуацијама када се у вртићу служе оброци који садрже намирнице на које су дечаци алергични. Међутим, ово је било безуспешно јер није било довољно разноврсних намирница, те да су дечаци неколико дана за редом нпр. за ручак јели рибу из конзерве. Предшколска установа је у изјашњењу навела да нема могућност да обезбеди замену за оброке који садрже намирнице на које су дечаци алергични, као и да је исхрана у предшколским установама прописана правилником на основу кога се одређује количина протеина коју деца сваки дан треба да унесу. Такође, наведено је да је велики проблем и то што је централна кухиња ове установе предвиђена за упола мањи број деце, а ни број радника који раде у кухињама није довољан, као и да је набавка намирница у надлежности Секретаријата за образовање и дечју заштиту. Истим поводом секретаријат је обавестио повереницу да предшколске установе самостално припремају оброке за децу као и да њихови нутриционисти планирају исхрану деце и припремају јеловник.

Концепт посредне дискриминације заснива на идеји да према лицима која се налазе у различитој позицији, треба поступати различито, у оној мери у којој је то нужно да би им се омогућио једнак приступ друштвеним добрима и једнаке могућности за уживање права и слобода. С обзиром на то да ова два дечака не могу да конзумирају све врсте намирница, нису ни у могућности да за време боравка у вртићу конзумирају оброке који су припремљени за децу која нису алергична на неке намирнице, што даље значи да се они налазе у битно различитој ситуацији у односу на осталу децу која немају посебне захтеве у исхрани. У току поступка је утврђено да је исхрана у предшколским установама организована тако да одговара потребама деце широке популације, односно да је иста за сву децу. Међутим, управо примена овог правила, које је једнако за све, производи изразито негативне последице на ова два дечака, али и на сву другу децу која се налазе у истој или сличној ситуацији као они. Такође, правилником није искључена могућност да се деци која нису у могућности да конзумирају све врсте намирница обезбеди одговарајућа исхрана у складу са њиховим захтевима у исхрани. Такав начин исхране се може организовати и предшколске установе су дужне да узму у обзир различитост деце, укључујући и специфичности у исхрани. Повереница је указала на то да предшколска установа има нутриционисте који могу да припреме јеловник за ове дечаке, као и да је неприхватљиво да се њима испоручују исти оброци као и деци која немају специфичне захтеве у вези са исхраном.

С обзиром на то да предшколска установа није обезбедила исхрану за ова два дечака у складу са њиховим здравственим стањем, посредно их је дискриминисала, јер је обезбеђивала исту храну за сву децу, без уважавања специфичне ситуације у којој се ови дечаки налазе. Повереница је препоручила предшколској установи да предузме све мере како би овим дечацима, као и свој осталој деци обезбедила исхрану у складу са њиховим здравственим стањем. По овој препоруци је поступљено.

Јавно информисање и медији

Дискриминаторно извештавање о инклузивном образовању

Мајка дечака са сметњама у развоју поднела је притужбу због текста „Пољуљана безбедност деце?” који је објављен у једном регионалном недељном листу. Тема текста били су проблеми у једној основној школи, који су настали због наводних поступака дечака са сметњама у развоју. Мајка овог дечака је навела да се у тексту омаловажавају особе са инвалидитетом и указује да инклузивна настава има и своју другу страну, да је у издвојеном делу чланка (антрфилеу) под називом „Изостали асистенти”, новинарка која је писала чланак дала своје виђење догађаја, чијом садржином је омаловажила предности инклузивног образовања и послала поруку читаоцима да је „инвалидитет” проблем. Уредник недељног регионалног листа је навео да спорним чланком нису дискриминисали дечака са сметњама у развоју и да је овај лист низом чланака пратио инклузију у образовању. Као носиоци јавног информисања, имају обавезу да укажу и на проблеме инклузије у пракси, а очигледно је да је у тој основној школи дошло до несвакидашње ситуације, о чему су информисали јавност текстом „Пољуљана

безбедност деце?”. Уредник је изнео став да је мајка овог дечака заобишла делове текста везане за одговорност породице и друштва, као и поруку на крају текста, да сва деца имају право на безбрижно детињство. Новинарка која писала овај чланак навела је да је циљ текста био спречавање веома непријатних ситуација које су се десиле у тој основној школи и да су у чланку објављене изјаве свих учесника догађаја, осим мајке овог дечака, која није желела да даје коментаре.

Анализом овог текста утврђено је да је сам текст написан објективно, као и да ауторка текста није истицала личне ставове о самом догађају већ је пренела цитиране изјаве учесника догађаја у овој школи и директора. Међутим, у издвојеном дела чланка „Изостали асистенти”, читаоцима је упућена порука да је инклузија у образовању у школама није довољно добро решење, да деца са сметњама у развоју треба да похађају тзв. „специјалне школе”, да наставници који раде у редовним школама нису обучени за рад са децом са сметњама у развоју, те да је инвалидитет проблем који утиче на понашање деце са сметњама у развоју, услед чега може доћи до негативних последица.

Повереница за заштиту равноправности је препоручила овом недељнику да више не објављује прилоге којима се омаловажава значај инклузивног образовања и подржавају предрасуде према деци са сметњама у развоју, већ да својим прилозима доприноси измени праксе који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију у односу на децу са сметњама у развоју и њиховом искључивању из редовних токова друштвеног живота.

Коришћење јавних површина

Бесплатно коришћење посебно одређених паркинг места на јавним паркиралиштима

Притужба је поднета због одредаба Правилника о категоријама војних инвалида, цивилних инвалида рата и особа са инвалидитетом који могу бесплатно да користе посебно одређена паркинг места на јавним паркиралиштима у граду Београду и Решења о категоријама инвалида који могу да користе јавна паркиралишта. Овим документима је прописано које категорије лица могу бесплатно да користе паркинг места за паркирање возила особа са инвалидитетом. Између осталог, прописано је да паркинг места могу да користе родитељи и старатељи деце са инвалидитетом под условом да деца похађају специјалну школу, факултет или да су смештена у установу за дневни боравак, да иду на рехабилитацију или редован лекарски преглед. Подносилац притужбе сматра да су на овај начин дискриминисани родитељи и старатељи деце са сметњама у развоју која се налазе у редовном образовном систему или нису укључена у образовни систем, у односу на родитеље и старатеље деце са сметњама у развоју која похађају специјалне школе. Секретаријат за социјалну заштиту града Београда је у изјашњењу на притужбу навео да у граду постоји ограничен број паркинг места и да је циљ ових докумената да се обезбеди бесплатно паркирање за што већи број особа, али искључиво за особе које имају такву врсту инвалидитета због којег не могу свакодневно да користе јавни градски превоз, а кретање им је немогуће или отежано.

Повереница за заштиту равноправности је у мишљењу истакла да не постоји објективно и разумно оправдање да се родитељи и старатељи деце са сметњама у развоју (која испуњавају друге услове прописане овим актима) која иду у редовну школу или уопште не иду у школу, третирају различито у односу на родитеље и старатеље деце која похађају специјалне школе или чија су деца у дневним боравцима. То значи да нема разумног и објективног оправдања због којег се ова посебна мера не би односила и на групу деце која нису укључена у образовни систем, односно на њихове родитеље и старатеље.

Повереница за заштиту равноправности дала је мишљење да је овим документима извршена дискриминација појединих категорија грађана Београда, и то родитеља и старатеља деце са сметњама у развоју која се налазе у редовном образовном систему или нису укључена у образовни систем, у односу на родитеље и старатеље деце са сметњама у развоју која похађају специјалне школе. Скупштини града Београда и Секретаријату за социјалну заштиту града Београда препоручено је да из ових докумената уклоне услове којима је повређено начело једнакости, као и да исправе некоректну, застарелу и дискриминаторну терминологију коју користе у овим документима и да убудуће воде рачуна да својим одлукама не крше прописе о забрани дискриминације. По овој препоруци је поступљено.

Поступак пред органима јавне власти

Матична служба није уписала име детета на румунском језику и латиничним писмом у матичну књигу рођених

Притужбу је поднео отац, припадник румунске националне мањине јер је надлежна матична служба одбила да изврши упис личног имена његовог новорођеног детета у матичну књигу рођених, најпре на румунском језику и латиничним писмом, а потом и на српском језику ћирилицом. Градска управа је у изјашњењу на притужбу навела да је матичар објаснио родитељима да се лично име детета које је припадник националне мањине, уписује прво на српском језику ћирилицом, а тек онда на језику и писму националне мањине. Такође, навела је да је по решењу центра за социјални рад наложено да се име детета упише прво на румунском латиничном писму, а затим на српској ћирилици, али да градска управа сматра да овакво решење није у складу са законом, због чега су затражили мишљење надлежног министарства.

Током овог поступка утврђено је да матична служба није уписала лично име детета у матичну књигу рођених на начин на који су то тражили родитељи детета, ни на начин како је то одређено решењем центра за социјални рад. Повереница је констатовала да припадници националне мањине имају право, гарантовано Уставом РС и релевантним законима, да им се лична имена уписују према њиховом језику и правопису. Нагласила је да је недопустиво да дете, месецима по рођењу, не буде уписано у матичну књигу рођених, јер му се на тај начин ускраћују различита права (право на лично име, здравствену заштиту, социјалну заштиту, пасош итд.).

Повереница за заштиту равноправности донела је мишљење да је матична служба, одбијањем да упише дете у матичну књигу рођених на румунском језику и латиничним писмом, дискриминисала дете на основу националне припадности његових родитеља и препоручила надлежном органу да изврши упис рођења детета у матичну књигу рођених, као и да убудуће води рачуна да приликом уписа у матичну књигу рођених не крши одредбе Закона о забрани дискриминације. По овој препоруци није поступљено у остављеном року.

Смештај малолетних девојчица које траже азил – Ниш

Невладина организација је поднела притужбу против Завода за васпитање омладине у Нишу јер сматра да се у заводу приликом смештаја малолетних тражилаца азила врши дискриминација на основу пола. Када право на азил затражи малолетно лице које није у пратњи родитеља или старатеља, малолетник се смешта у установу за васпитање омладине а потом се упућује у неки од центара за азил. Подносиоци притужбе сматрају да су девојчице које у Србији траже азил дискриминисане у Заводу за васпитање омладине у Нишу јер постоје просторије само за пријем дечака. Завод за васпитање омладине у Нишу је у изјашњењу на притужбу навео да при заводу постоји Прихватна станица за привремени прихват деце, као и Центар за смештај малолетних страних лица који може да прими 10 корисника, да се дечаци и девојчице одвојено смештају, у посебне просторије и да се за њихов привремени смештај користе мушка и женска прихватна станица. Даље су навели да је само једна малолетна женска особа боравила у Центру за прихват малолетних странаца заједно са братом и да је била издвојена у посебну просторију.

У току поступка је утврђено да је од оснивања центра за смештај малолетних страних лица (децембар 2010. године), само једна девојчица боравила у центру током 2011. године и да је била издвојена у посебну просторију, као и да се у овом центру малаолетна страна лица мушког и женског пола смештају одвојено, у посебне просторије, односно прихватне станице као привремени смештај. Због тога у конкретном случају није утврђено да су малолетне девојчице које бораве у Заводу за васпитање омладине у Нишу до смештаја у један од центара за азил, дискриминисане на основу пола.

Смештај малолетних девојчица које траже азил – Београд

Притужбу је поднела невадина организација против Завода за васпитање деце и омладине из Београда јер сматра да се у заводу приликом смештаја врши дискриминација на основу пола малолетних тражилаца азила. Када право на азил затражи малолетно лице које није у пратњи родитеља или старатеља, малолетник се смешта у установу за васпитање омладине а потом се упућује у неки од центара за азил. Подносиоци притужбе сматрају да су девојчице које у Србији траже азил дискриминисане у Заводу за васпитање деце и омладине у Београду јер постоје просторије само за пријем дечака. Директор Завода за васпитање деце и омладине у Београду је у изјашњењу навео да

завод у свом саставу има радну јединицу – Центар за малолетне странце, као и да је током рада центра била смештена само једна малолетна девојчица. Она је током ноћи била смештена у простор прихватилишта и прихватне станице за боравак малолетница, док је током дана била под надзором стручних радника центра и боравила у центру.

Повереница за заштиту равноправности је током поступка утврдила да се у Заводу за васпитање деце и омладине у Београду налазила само једна малолетна девојчица без пратње родитеља или старатеља и да је она током ноћи била смештена у простор радне јединице завода, док је током дана била под надзором стручних радника и боравила у центру. Због тога, у конкретном случају није утврђено да је Завод за васпитање деце и омладине у Београду дискриминаторно поступао приликом смештаја малолетних девојчица које бораве у овој установи до смештаја у неки од центара за азил у Републици Србији.

Остваривање права детета у управном поступку

У току припрема новог Закона о општем управном поступку, Повереница за заштиту равноправности упутила је Министарству за државну управу, локалну самоуправу, људска и мањинска права иницијативу за регулисање начина остваривања права детета у управном поступку, с обзиром да важећи Закон о општем управном поступку⁹¹ не садржи правила о начину остваривања права детета на слободно изражавање мишљења и других права која дете има у поступцима у којима се одлучује о његовим правима.

Имајући у виду потребу за адекватном конкретизацијом и операционализацијом начина остваривања права детета као учесника у управном поступку како би се предупредио сваки вид арбитрерности и дискриминације у остваривању ових права, препоручено је да се новим Законом о општем управном поступку детаљно регулише начин остваривања права детета на слободно изражавање мишљења и права на независног заступника, као и начин саслушања детета као странке и сведока у управном поступку, водећи рачуна о потреби да се спречи сваки вид секундарне виктимизације детета и уз поштовање међународних стандарда у области права детета.

Усвајање ових правила значајно и с аспекта заштите детета од дискриминације, у оним случајевима када се ова заштита остварује пред Повереником за заштиту равноправности, будући да је у чл. 40. Закона о заштити од дискриминације прописано да се на поступак пред Повереником сходно примењују одредбе закона којим се уређује општи управни поступак.

91 „Сл. лист СРЈ”, бр. 33/97 и 31/2001 и „Сл. гласник РС”, бр. 30/2010

Дискриминација фудбалских клубова на основу пола играча и играчица

Директор једног женског фудбалског клуба поднео је притужбу због одлуке Комисије за жалбе Фудбалског савеза Србије (ФСС) и навео да су играчице женских фудбалских клубова дискриминисане, јер се женским фудбалским клубовима не признаје право на исплату накнаде трошкова уложених у развој играчица, док се та накнада признаје мушким фудбалским клубовима. Првостепеном одлуком Арбитражне комисије усвојен је захтев директора за исплату накнаде трошкова уложених у развој једне играчице, која је прешла из једног фудбалског клуба у клуб Прве фудбалске лиге за жене. Каснијом одлуком Комисије за жалбе ФСС та одлука је стављена ван снаге, а Комисија за жалбе се у одлуци позвала на званично тумачење Комисије за правна питања у којем је наведено да Прва и Друга фудбалска лига за жене јесу национална такмичења, али да се одредбе важећих Правилника о статусу играча и Правилника о накнади трошкова уложених у развој играча искључиво примењују на играче Супер и Прве лиге, а не и на играчице женског фудбала. Директор женског фудбалског клуба је указао да по овом питању већ постоји тумачење Комисије за правна питања, које гласи „друга лига за жене ФСС је национална лига и за ту лигу примењује се члан 27. Правилника о статусу играча ФСС и члан 3. Правилника о начину утврђивања накнаде трошкова уложених у развој играча, у свему као за Супер и Прву лигу Србије”.

Фудбалски савез Србије је у изјашњењу навео да женски фудбал у свим фудбалским савезима земаља региона и ближег окружења, као и код нас, има апсолутни статус аматерског фудбала, односно, играчице женског фудбала имају статус играчица аматерки, због чега и нема могућности остваривања права на накнаду трошкова уложених у развој играчица. Разлог је што је квалитет женског фудбала, организованост, рад у клубовима, као и инфраструктура још увек далеко од услова потребних да би могао да се достигне бар минимум нивоа који захтева професионално бављење фудбалским спортом. Наведено је и да је у току рад на изради нових прописа ФСС, између осталог и Правилника о регистрацији, статусу и трансферу играча, који ће регулисати и питање права на трошкове уложених у развој играча.

Повереница је након спроведеног поступка утврдила да је ФСС јединствен, односно да су његови чланови и мушки и женски фудбалски клубови, те се прописи ФСС не могу селективно примењивати, тако што ће се одређене одредбе примењивати само у односу на играче у мушким фудбалским клубовима, а не и на играчице у женским фудбалским клубовима. Правилником о начину утврђивања накнаде трошкова уложених у развој играча прописано је да право на накнаду трошкова уложених у развој играча имају клубови свих степена такмичења приликом преласка њихових играча у клубове Супер и Прве лиге за играче до 23 године живота, а за улагање у њихов развој у периоду од 12-21 године живота. Такође, непостојање посебног правилника за играчице не ослобађа ФСС обавезе да правилно примени одредбе постојећих правилника, што у конкретном случају значи да се правилници морају примењивати и на играчице фудбала.

Повереница је донела мишљење да је одлуком Комисије за жалбе ФСС из августа 2010. године, извршен акт дискриминације на основу личног својства – пола, јер су органи ФСС донетим одлукама неоправдано ставили у неповољнији положај играчице женских фудбалских клубова у односу на играче мушких фудбалских клубова. Фудбалском савезу Србије је препоручено да предузме све неопходне мере да се уклоне последице одлуке Комисије за жалбе ФСС, да је стави ван снаге уколико за то постоје услови или да надокнади трошкове овом конкретном фудбалском клубу, у складу са одлуком Арбитражне комисије женског фудбала, односно, да на други прикладан начин обезбеди отклањање последица дискриминаторне одлуке. Такође, препоручено је и да ФСС предузме све неопходне мере да надлежни органи ФСС убудуће примењују општа акта ФСС на мушке и женске фудбалске клубове, односно на играче и играчице, без дискриминације, као и да приликом доношења, измене, тумачења и примене општих аката ФСС поступа у складу са начелом једнакости, као и да у свом деловању промовише и развија недискриминаторну праксу. По овој препоруци није поступљено у остављеном року.

Култура

Притужба против дечијег позоришта

Због идеја и ставова који су изнети у представи „У свету постоји једно царство“, једна невладина организација поднела је притужбу, јер сматра да је ова представа дискриминаторна по више основа: расе, предака, држављанства, националне припадности и етничког порекла, језика, пола, родног идентитета, имовног стања, инвалидитета и изгледа. Само неки од примера наведених у притужби су да је једини женски лик означен као „помагачица-сметачица“, затим низ стереотипизираних женских улога и занимања, од „провинцијалне“ куварице с војвођанским акцентом, преко застрашујуће зубарке и отворено сексистички деградиране стјуардесе која уз кафу и чај нуди и себе (као сексуални објекат), до ауторитарне службенице у парку која се ограђује од сакупљача секундарних сировина, и коначно до „обезмоћене“ мајке. Са друге стране, главни мушки лик увек на крају победи, удара друге ликове и повремено публику, симулирајући тако разне облике насиља, чиме је изражена родна хијерархија којом се потврђује мушка надмоћ и понижено исмејавање места за жене. Наведено је да су у представи дискриминисане и особе са инвалидитетом исмевањем, као и да постоји хетеросексуално завођење деце, тако што се у једној сцени девојчице (које немају типична српска имена) долазе и клекну испред централног мушког лика, а он их све одбија док на крају не дође девојчица коју он прихвати као „задовољавајућу“ због тога што има „изворно“ српско име „Милојка“.

Позориште се изјаснило да представа не садржи дискриминаторне ставове, а да је циљ драме одражавање и карикирање стварности, опис актуелног времена на хумористичан начин и не омаловажавање већ „одражавање стварности“. Наведено је да су у притужби неке сцене погрешно перципирне, као нпр. сцена са „српским именима“, јер је у њој конкретно „искарикирана“ чињеница да се данас све чешће

деци дају „интернационална” имена и да би девојчица која има старо српско име Милојка, вероватно била исмејана. Такође, одабир занимања куварице или пакетарке у пошти нису намерно одабрани како би деградирани жену, јер наведена занимања нису на било који начин „деградирајућа за било који пол”, а ниједан лик у представи није приказан као „глуп” или „мање вредан”. Наведено је да подносиоци притужбе нису најбоље разумели радњу представе и због тога су позитивне и смешне ликове видели као приглупе провинцијалке, негативне и сл. Сметачица се тако зове јер јој је задатак у тој сцени да смета, што нема везе са полом, куварица је добар лик, док је зубарка симпатична и деца је прихватају и желе да поправе зубе, што и јесте био циљ ове сцене. Чињеница да деца на представу долазе у пратњи одраслих је разлог што представа има и неку шалу за одрасле које и нису намењени деци.

У току поступка су две представнице Повереника за заштиту равноправности присуствовале извођењу представе у различитим терминима, како би имале непосредног сазнања о садржини представе. Анализа текста представе показала је да наводи из притужбе немају објективно утемељење у тексту представе, као и да у тексту нису изражене идеје и поруке којима се деца подстичу на дискриминацију, мржњу, насиље или омаловажавање. Ставови изражени у притужби немају ослонац у самом тексту представе, већ су последица додавања значења који текст објективно нема. У представи се не изражава мржња и омаловажавање жена, нити се заговарају и подржавају предрасуде, обичаји и другим друштвени обрасци понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно, стереотипних улога полова. Због свега тога је донето мишљење да у представи нису изражене дискриминаторне идеје и ставови. Повереница је дала мишљење да би изјаву „*tea, coffee and me...*” коју стјуардеса изговара, иако је намењена одраслима, треба изоставити јер би се могло догодити да је деца у некој ситуацији понове иако је у суштини не разумеју.

Представимо антидискриминационе парнице и прекршајне поступке Повереника за заштиту равноправности које су се односиле на децу, односно, које су у вези са децом и младима. Од укупно девет антидискриминационих парница, четири су биле у вези са децом, а од 10 прекршајних поступака три су у вези са децом.

Тужба против станара зграде поводом изјаве која је емитована на РТС-у

Тужба је поднета против једног од станара зграде у коју је требало да се усели жена са петоро деце, за коју је он веровато да Ромкиња. Незадовољни станар зграде, поводом информације да ће се жена са петоро деце уселити у зграду у којој он живи, на питање новинарке да објасни разлог незадовољства, он је између осталог изјавио „...није нам баш у прилог да се Ромкиња усели у нашу зграду. Много има деце, петоро деце... то је неред... Роми су Роми. Они увек имају неко посебно насеље, одвојено и те ствари...” Његова изјава је емитована на РТС-у.

Ова парница је правноснажно окончана, а суд је утврдио да је својом изјавом незадовољни станар извршио тежак облик непосредне дискриминације припадника ромске националне мањине. Забрањено му је да убудуће даје изјаве којима дискриминише ромску националну мањину, наложено му је да се јавно извини ромској популацији, као и да о свом трошку објави судску пресуду у дневном листу са националним тиражом.

Тужба против ресторана брзе хране због дискриминације ромске деце

Тужба је поднета против једног ресторана брзе хране, јер радник обезбеђења није дозволио деци ромске националности да уђу у ресторан са женом која је хтела да им купи храну у ресторану. Наиме, радник обезбеђења ресторана је рекао да она може да уђе у ресторан да купи храну, али да деца морају да остану напољу.

Првостепени суд је решењем одбацио тужбу, с обзиром да тужилац није имао сагласност лица у односу на која тврди да је извршена радња непосредне дискриминације, односно, суд је сматрао да Повереник за заштиту равноправности треба да има сагласност

законских заступника ромске деце којој није дозвољен улазак у ресторан брзе хране. Повереник за заштиту равноправности је изјавио жалбу на одлуку првостепеног суда јер је став првостепеног суда заснован на погрешном тумачењу правне норме, с обзиром да се у овом случају ради о дискриминацији групе лица, тј. ромске деце, а не о дискриминацији која се искључиво односи на одређена лица, па зато сагласност није потребна. Поступак по жалби је још увек у току.

Тужба против власника кафе-посластичарнице због непружања услуге младима са инвалидитетом

Ова тужба је поднета против власника угоститељског објекта (кафе-посластичарнице), јер је особље одбило да послужи групу младих особа са инвалидитетом који су желели да прославе рођендан једног од њих. Млади су у комуникацији користили знаковни језик. Наиме, они су се сместили за сто, али су запослени у ресторану, када су видели да ова група младих користи знаковни језик, одбили да их услуже и рекли су им да напусте ресторан јер нема места. У том тренутку је ресторан био готово празан. Млади су хтели да се преместе у башту кафе-посластичарнице, али им је особље рекло да је све резервисано, иако је у башти било много слободних места. Први основни суд у Београду донео је пресуду због пропуштања којим је у целости усвојен тужбени захтев Повереника за заштиту равноправности. Пресуда је постала правноснажна.

Тужба против власнице угоститељског објекта због дискриминације ученице ромске националности

Тужба је поднета против власнице угоститељског објекта у којем се обавља практична настава ученика једне средње школе, на основу уговора који је закључен између угоститељског објекта и средње школе о обављању практичне наставе. Једна ученица школе ромске националности упућена је на практичну наставу у овај угоститељски објекат. Када је дошла у ресторан ради обављања практичне наставе, заједно са још једном школском другарицом, власница их је отерала чим је видела да су Ромкиње, уз вређање и омаловажавање. Између осталог рекла им је и „... да смрде, да су Циганке, да иду кући да се окупају, да више не долазе у локал, јер због њих губи муштерије...”

Парнични поступак је окончан пресудом на основу признања, јер је власница овог локала по пријему тужбе признала тужбени захтев и упутила писано извињење ученици. Поред тога, пресудом је и утврђено да је власница овог локала извршила непосредну дискриминацију онемогућавањем обављања стручне праксе, вређањем и понижавањем

ученице и забрањено јој је да убудуће даје изјаве које вређају достојанство ученице на основу њене националне припадности или било ког другог личног својства.

Прекршајни поступак због сегрегације ромске деце у предшколској установи

Повереник је поднео захтев за покретање прекршајног поступка против предшколске установе и директора предшколске установе у насељу код Новог Пазара, због дискриминације ромске деце из интерно расељених породица у области васпитања и образовања. Наиме, ромска деца из расељених породица су сегрегисана, јер похађају припремни предшколски програм у посебној групи која се налази у посебној згради, док деца српске и бошњачке националности похађају програм заједно, у другој згради. Пресудом Прекршајног суда у Новом Пазару предшколска установа и директор предшколске установе оглашени су кривим због дискриминације ромске деце у образовању. У поступку по жалби, Виши прекршајни суд је укинуо првостепену пресуду и предмет вратио на поновни поступак и одлучивање. Међутим, имајући у виду кратке рокове застарелости у прекршајним поступцима, у овом случају ће наступити застарелост крајем 2013. године, па ако суд и даље буде неажуран, највероватније неће ни бити донета пресуда.

Прекршајни поступак због сегрегације ромске деце у школи

Поднет је захтев за покретање прекршајног поступка против основне школе и директора основне школе у насељу код Новог Пазара због сегрегације ромске деце из интерно расељених породица у области васпитања и образовања. Наиме, слично као и у предшколској установи, ромска деца из расељених породица која похађају први и четврти разред су сегрегисана у школи, тако што наставу похађају у посебним одељењима и посебној згради, док деца српске и бошњачке националности наставу похађају у другој згради, која је далеко условнија за рад. Пресудом прекршајног суда у Новом Пазару основна школа и директор су оглашени кривим за дискриминацију ромске деце у образовању.

Прекршајни поступак због дискриминације ромске деце у пружању услуга

Захтев за покретање прекршајног поступка поднет је против ресторана брзе хране и одговорног лица у привредном друштву, јер радник обезбеђења није дозволио деци ромске националности да уђу у ресторан са женом која је хтела да им купи храну у ресторану. Поступак је још увек у току, иако је прекршајни суд примио захтев у августу 2012. године. Повереник за заштиту равноправности, до момента писања овог извештаја, није добио било какве информације о овом предмету.

Законом о забрани дискриминације, у складу са међународним антидискриминационим стандардима, прописана је могућност добровољног испитивања дискриминације, тзв. ситуационог тестирања⁹².

Ситуационо тестирање представља експерименталну, намерно креирану ситуацију, са циљем да се провери да ли у одређеној друштвеној ситуацији има или нема дискриминације. Користи се у ситуацијама када се сумња да постоји дискриминација, али када она није, на први поглед, препознатљива.

Имајући у виду чињеницу да су организације цивилног друштва значајни актери у борби против дискриминације, као и да су стратешки партнери Повереника за заштиту равноправности, у августу 2012. године расписан је конкурс за доделу финансијских средстава организацијама цивилног друштва за спровођење ситуационог тестирања дискриминације. Циљ је био јачање капацитета самих организација, као и успостављање почетног механизма ситуационог тестирања дискриминације на територији Републике Србије.

На конкурс се пријавило 66 организација цивилног друштва, а приликом одабира организација водило се рачуна о равномерној регионалној заступљености, као и о равномерној заступљености осетљивих друштвених група са којима организације раде (пол, родни идентитет, сексуална оријентација, инвалидитет и здравствено стање, године старости, национална припадност и етничко порекло и друга стварна или претпостављена лична својства). Одабране су 23 организације, а по два представника из сваке организације похађала су обуку за ситуационо тестирање дискриминације. Уз подршку TACSO програма⁹³, одржане су три обуке, и то у Крагујевцу, Нишу и Београду. На обукама је учествовало 43 представника из 22 организације цивилног друштва. Са ове 22 организације склопљени су уговори, односно, додељена су им новчана средства у износу од 130.000 динара за трошкове организовања и спровођења ситуационих тестирања дискриминације. Организације су биле у обавези да обаве најмање три ситуациона тестирања у року од шест месеци, као и да о сваком тестирању доставе извештај. Уколико у току тестирања утврде да је дошло до акта дискриминације, организације су биле у обавези да поднесу притужбу Поверенику за заштиту равноправности.

⁹² Члан 46. Закона о забрани дискриминације

⁹³ Техничка подршка организацијама цивилног друштва, http://www.tacso.org/Default.aspx?langTag=sr-SP-Latn&template_id=69&pageIndex=1

За потребе овог извештаја, представимо резултате ситуационог тестирања Иницијативе за инклузију ВеликиМали из Панчева и Центра за развој цивилног друштва из Зрењанина, с обзиром да су се ситуациона тестирања која су ове две организације спровеле, односила на децу.

Упис детета са тешкоћама на креативну радионицу

Циљ ситуационог тестирања је био да се утврди да ли постоји дискриминација деце са тешкоћама у развоју приликом уписа на ликовно-креативну радионицу у Панчеву. Тестирање је обављено телефонским путем.

Прва тестерка позвала је креативну радионицу представљајући се као мајка девојчице од 5 година која жели да упише дете на ликовно-креативну радионицу. Током разговора је добила све информације о могућности уписа, терминима одржавања радионице и позвана је да доведе девојчицу на први следећи термин.

Два сата након првог позива, друга тестерка је такође позвала креативну радионицу, представљајући се као мајка девојчице са Дауновим синдромом. И њој су дате исте информације као и првој тестерки, обавештена је о упису, терминима одржавања радионица и позвана је да већ истог дана доведе дете.

Разлог за ситуационо тестирање могућности уписа детета са сметњама у развоју на креативну радионицу намењену деци широке популације, био је искуство сарадника и корисника Иницијативе за инклузију ВеликиМали у вези са дискриминацијом деце са сметњама у развоју. Претпоставке су биле да девојчица која има Даунов синдром неће моћи да се упише на ликовно-креативну радионицу, а такође и да ће, уколико може да се упише, цена можда бити виша, да ће бити ускраћена за неке термине или да ће запослени у креативној радионици тражити да мајка доведе девојчицу, како би сами проценили да ли ће дете бити уписано на радионицу или не.

Након извршених ситуационих тестирања, тестерке ИЗИ ВеликиМали дошле су до закључка да ликовно-креативна радионица која је тестирана не врши дискриминацију, с обзиром да су обе мајке добиле исте информације о терминима одржавања радионица, временском трајању, као и да није било никаквих питања, сугестија или изјава које би упућивале на различит третман девојчице са сметњама у развоју. Због тога није спроведено поновљено тестирање исте ситуације ради доказивања могућег постојања дискриминације.

Упис детета са тешкоћама у школу пливања

Циљ ситуационог тестирања је био да се утврди да ли постоји дискриминација деце са тешкоћама у развоју приликом уписа у школу пливања. Тестирање је обављено телефонским путем.

Тестерка је позвала школу пливања, представила се као мајка дечака од 8 година и распитивала се о могућности уписа у школу пливања. Речено јој је да није у питању класична школа пливања, да је неопходно да је дете прошло основну обуку и да већ зна да плива. Поступак је такав да дете дође на први тренинг и да се тада процењује да ли задовољава критеријуме. Уколико се утврди да дете не задовољава критеријуме, шаље се на основну обуку пливања, а по успешном завршетку основне обуке може да настави обуку у овој школи пливања.

Након два сата, друга тестерка је позвала школу пливања, представила се као мајка дечака од 8 година који има Даунов синдром и распитивала се о условима уписа. Добила је идентичне информације, веома детаљно јој је објашњена процедура, као и предуслови за похађање. Позвана је да доведе дете на тренинг на којем ће проценити спремност за школу пливања, односно, препоручити наставак обуке уколико дечак већ зна да плива. Тестерка ИЗИ ВеликиМали је у извештају о обављеном тестирању навела да је особа са којом је разговарала имала позитиван став, као и да јој је нагласила да волонтира у организацији која се бави радом са особама са тешкоћама. Такође, напоменула је да није имала претходна искуства да децом са сметњама, али да сматра да би пливање дечаку веома значило и користило.

И у овом случају је тестирање извршено на основу искуства ИЗИ ВеликиМали, а претпоставке су биле сличне као и у претходном тестирању – да дечак са Дауновим синдромом неће уопште моћи да се упише у школу пливања, да ће цена можда бити виша од уобичајене или да ће бити ускраћен за неке термине тренинга.

Поновљено ситуационо тестирање није спроведено јер су обе тестерке добиле исте информације о терминима одржавања тренинга, временском трајању, а није било никаквих питања, сугестија или изјава које би упућивале да ће различито бити третиран дечак са Дауновим синдромом. Посебно је похвално што је тренера школе пливања имала позитиван став и била веома отворена за разговор и сарадњу.

Осигурање детета са тешкоћама у развоју

Циљ овог ситуационог тестирања је био да се утврди да ли постоји дискриминација деце са тешкоћама у развоју приликом куповине полиса осигурања у једној осигуравајућој кући. Тестирање је обављено телефонским путем.

Тестерка је позвала осигуравајућу кућу, представила се као мајка девојчице од 5 година и распитивала се о могућности куповине програма „Фаворит” – осигурања за децу. Службеница је обавестила да може да дође било ког радног дана да попуни и потпише полису осигурања, а обавештена је који су минимални износи уплата на месечном, кварталном, полугодишњем и годишњем нивоу.

Након неког времена, друга тестерка је позвала исту осигуравајућу кућу, представљајући се као мајка девојчице од 5 година који има Даунов синдром и распитивала се о куповини истог програма осигурања за децу. Службеница је прво замолила да мало сачека како би добила информације. У међувремену јој је речено да ће највероватније бити потребно да попуни здравствени упитник који се шаље у централну филијалу у Београду. Такође, службеница јој је рекла да у понуди имају и други програм за осигурање који се зове „Џокер”, а да за тај програм није потребно попуњавање здравственог упитника, односно, може се купити без обзира на здравствено стање. За време трајања разговора, службеница осигуравајуће куће је добила информацију да није потребно попунити здравствени упитник ни за програм „Фаворит”, па је обавестила тестерку (мајку девојчице са Дауновим синдромом) да може доћи током радног времена да попуни полису осигурања за своје дете. Добила је и остале информације у вези са полисом осигурања, услови за минималне уплате и слично, односно, добила је исте информације као и тестерки која се распитивала за осигурање девојчице из шире популације.

У овом случају биле су претпоставке да ће тестерка добити негативан одговор за куповину осигурања за девојчицу са Дауновим синдромом или да ће услови плаћања или новчани износи бити другачији. Међутим, након ситуационих тестирања, закључак је да ова осигуравајућа кућа не дискриминише децу са сметњама у развоју по питању осигурања за децу, с обзиром да су обе тестерке добиле исте информације о условима куповине осигурања за децу.

Доступност културних садржаја – програма Ноћи музеја у Зрењанину младима са интелектуалним тешкоћама

У току манифестације Ноћ музеја у Зрењанину, у програму Народног музеја била је предвиђена радионица путовања вуне у којој су могли да учествују и посетиоци. Центар за развој цивилног друштва спровео је ситуационо тестирање дискриминације, са циљем провере да ће групи младих са интелектуалним потешкоћама бити омогућено да учествују у овој радионици. За потребе тестирања оформљене су две групе младих. У првој групи је било троје младих са интелектуалним потешкоћама у пратњи две особе из широке, а друга је била контролна група састављена од троје младих из широке популације.

Прва група младих је ушла у зграду Народног музеја без проблема, добили су штампани програм и објашњење где се одржава радионица. Пре почетка радионице, млади су изразили жељу да учествују, али је водитељка радионице рекла да је за учествовање било неопходна претходна пријава, као и да нема више слободних места. Уједно је рекла да могу да остану и посматрају радионицу.

Нешто касније су дошли млади из контролне групе, који су организаторки рекли да желе да се укључе у радионицу. Добили су исти одговор као и група у којој су били млади са интелектуалним тешкоћама. Координаторка тестирања је навела у извештају да су за време радионице сва места заиста и била попуњена, те су закључили да у овом случају није било дискриминације младих са интелектуалним тешкоћама. Само учешће у радионицама није било могуће због пропуста организатора да у најавама у медијима нагласи да је неопходно претходно пријављивање заинтересованих учесника. Такође, обе групе су обишле и остале садржаје који су били у Народном музеју без било каквих потешкоћа и препрека.

Доступност услуга ресторана младима са вишеструким сметњама

Циљ овог тестирања је био да се провери да ли постоји дискриминација младих особа са инвалидитетом у погледу доступности услуга у једном ресторану у Зрењанину. Конкретни ресторан је одабран јер није било сазнања да ли су га младе особе са инвалидитетом претходно посећивале, за разлику од других ресторана за које су представници Центра за развој цивилног друштва имали сазнања да не дискриминишу младе са инвалидитетом.

За потребе тестирања оформљена су два пара. Први пар се састојао од девојке са вишеструким сметњама у развоју, која је била у друштву друге девојке широке популације, Други пар су били једна девојка и један младић. Тестирање је извршено у петак у вечерњим сатима, јер тада има највише гостију.

Када је први пар стигао, у ресторан је било још гостију. Сместиле су се без проблема, биле су услужене убрзо након доласка, а особље је показало разумевање и пружило помоћ у смештању за сто, с обзиром да девојка има потешкоће и у кретању. Други пар је стигао у ресторан 5 минута касније и сместили су се одвојено од првог пара. Такође су били услужени веома брзо. Особље ресторана је било предусретљиво током целог боравка и посвећивало је више пажње првом пару, у којем је била девојка са вишеструким сметњама, него другом контролном пару. У овом случају је установљено да у ресторану није било различитог третмана тестерског пара, односно, да није извршена дискриминација младе особе са инвалидитетом. Због тога није урађено контролно тестирање.

Доступност услуга у новоотвореном кафићу младима са интелектуалним тешкоћама

Циљ тестирања је био да се провери да ли постоји дискриминација младих особа са интелектуалним тешкоћама у погледу доступности услуга у новоотвореном кафићу у Зрењанину, с обзиром да је у питању нови локал, који је веома популаран и посећен.

За потребе тестирања су оформљене две групе. У првој групи су биле две девојке са интелектуалним тешкоћама и координаторка тестирања, док је у контролној групи било троје младих из широке популације. Тестирање је извршено у суботу у вечерњим часовима, када је локал најпосећенији. Прва група је ушла у локал без проблема, а 5 минута касније и друга група, која се сместила одвојено од прве групе. Обе групе су услужене убрзо након уласка, а током целе вечери особље је подједнако прилазило обема групама. Због тога је закључено да у тестираном кафићу није постојала дискриминација младих особа на основу инвалидитета.

Панелисти Повереника за заштиту равноправности „Истеривачи дискриминације” и гостујући панелисти младих саветника Заштитника грађана, били су полазници тродневног семинара „Србија: 0 дискриминација!”. Током овог семинара били су упознати са појмовима као што су дискриминација, особа са инвалидитетом, деца са сметњама у развоју и инвалидитетом и др. Стекли су знања о инклузивном образовању и приступачности школа, као и о прописима којима је регулисано право сваког детета на образовање и заштиту од дискриминације. Након семинара, панелисти су стечено знање применили сагледавањем стања у њиховим срединама, односно, анализирали су колико су њихове школе инклузивне и приступачне, након чега су о томе сачинили извештаје.

Извештаје панелиста представљамо у оригиналним верзијама које су доставили Поверенику за заштиту равноправности. Поједини извештаји су допуњени крајем августа 2013. године, у току летње обуке панелиста.

Средња економска школа Сомбор

Средња економска школа је једина школа у Сомбору која је укључена у инклузију и труди се да привуче што већи број деце са сметњама у развоју како би им било омогућено средњошколско образовање.

У школској 2010/2011 години, Средњу економску школу је похађало три ученика са аутизмом (два у трогодишњем и једна у четворогодишњем смеру). Ове школске године школу похађа један ученик са аутизмом и један ученик са инвалидитетом.

Иако школу похађа дете са инвалидитетом, Средња економска школа нема рампе нити било какав прилаз за особу у колицима, те тај ученик има сопственог помоћника који га носи преко степеница. Школски спратови, укупно пет, неприступачни су за особу са инвалидитетом јер је једини начин да се дође до било ког спрата пењање степеницама, што је немогуће у колицима. Са колицима се може ући у учионице, али док се до учионице не дође, потребан је мукотрпан процес.

У разговору са школским психологом сазнала сам доста информација. Ученик са инвалидитетом прву годину средње школе похађао је од куће. Његови родитељи су се бринули о њему, те је могао лакше да савладава градиво. Ученик нема никакве сметње приликом учења, савршено добро савладава градиво као и остали ученици,

само нема могућност кретања. Одлично се служи рачунаром и путем друштвених мрежа комуницира са осталим ученицима када није у школи.

Ученик се приликом уписа у прву годину изјаснио да није у могућности да долази у школу због своје болести, па се Средња економска школа побринула за то да ученика у првој години свакодневно посећују професори ради лакшег савладавања градива, а његови вршњаци из одељења ради побољшања социјалног живота. Ученик са инвалидитетом је био мотивисан за рад, дружење и желео је да прошири своје могућности.

У другој години, након што му је отац преминуо, а мајка хоспитализована, дечаку је пружена социјална помоћ, те га је социјални радник подржавао у наставку школовања. Иако није више био мотивисан, особље школе, као и ученици покушавали су да му поврате жељу и да га што боље мотивишу те је он школовање наставио. Школа је успела да му обезбеди и помоћника који га довози до школе, враћа и пружа помоћ приликом израде домаћег задатка.

Школа је извршила велики низ припрема за долазак ученика са инвалидитетом. Ученици у чији разред је требао да дође прошли су серијал радионица, обука и предавања о особама са инвалидитетом, дискриминацији и самој инклузији у школама, чиме су ђаци научили да прихватају различитости и да помогну новом ученику.

Професори су такође прошли обуку и предавање о инклузији приликом укључивања школе у инклузију, али пре доласка ученика са инвалидитетом са њима је одржано још пар радионица. Сматрало се да је то неопходно, јер ученик има свој индивидуални образовни план којег се и они морају придржавати. Напоменула сам већ да он нема сметње приликом учења, као ни говора, те се његов план састоји само од скраћења времена проведеног у школи због немогућности кретања.

Разред ученика са инвалидитетом је премештен са трећег спрата у приземље да би ученику било омогућено да се креће кроз школу што је више могуће, а његови вршњаци му помажу приликом пењања уз степенице јер се кабинети са рачунарима налазе на првом спрату.

У разговору са самим учеником сазнала сам да је њему много лакше сада од када иде у школу, да су се радионице добро одразиле на све ученике, још није наишао на дискриминацију, нада се и да неће, а његова највећа жеља је да успе да настави школовање јер се осећа прихваћено и добро у друштву, а код куће живи са баком и повремено га посећује социјални радник.

У школи се налази и ученица са аутизмом. Њен разред је такође прошао обуку и радионице о инклузији и аутизму те је она доста добро прихваћена. Школа је до сада наилазила само на мале проблеме приликом уклапања у одељење али је то врло брзо решено. Ученица има свој индивидуални образовни план јер је њено стање такво да не може да прати наставу у истој мери као и вршњаци, па је њен обим градива сужен. Сви професори се труде да помогну колико могу, као и да одрже тренутно добро стање које влада у том одељењу.

У разговору са ученицом сазнала сам да испрва није желела да иде у школу јер се бојала да неће бити прихваћена, да ће бити дискриминисана, као и да ће вршити насиље над њом. Сада се осећа добро и волела би да остане у школи.

Средња економска школа је учествовала у разним акцијама и организовала је исте за помоћ деци са сметњама у развоју и деци са инвалидитетом, те не постоји објашњив разлог зашто је школа неприступачна за особе у колицима. Школски психолог је објаснио како сматра да је то кривица приликом изградње објекта, али пошто се сада у школи налази особа у колицима, она се нада да ће проблем бити решен што раније и да ће школу похађати већи број ученика са инвалидитетом.

У разговору са пар професора који предају ученику са инвалидитетом и ученици са аутизмом, сазнала сам да су атмосфере у одељењима за време њиховог часа солидне, да нема дискриминације и да се они труде да не издвајају ученике већ да их гледају једнако као и све остале ученике у одељењу, уколико је то могуће у складу са њиховим потребама.

Маја Момчиловић, Сомбор

Филолошка гимназија Београд

Филолошку гимназију тренутно не похађа ниједан ученик са инвалидитетом.

Улаз у просторије: На самом уласку у школско двориште постоји капија за ученике са степеником, али поред тога и капија за превозна средства која функционише на даљинско управљање (нема нагиба, особи са инвалидитетом је омогућено да уђе на тај начин). Постоје два улаза у саму зграду – службени улаз је праволинијски удаљен од капије, двориште је поплочано и особа са инвалидитетом може туда ући у школу. Ипак, други улаз је намењен ученицима, налази се са бочне стране школе и претходи му степениште уз које не постоји рампа.

Настава се одвија у кабинетима, а особа са инвалидитетом не би била у могућности да похађа часове који се одржавају на спрату пошто уз степениште не постоји рампа. Пошто за сваки предмет постоји опремљен кабинет, не може се са сигурношћу тврдити да би настава за особу са инвалидитетом могла да се одвија само у учионицама у приземљу, због усклађеног распореда часова са другим одељењима. Премештање после сваког часа у други кабинет би могло да представља додатни напор. Без преласка степеништа особа са инвалидитетом може ући само у хол и одређен број учионица, али већини просторија, као и гимнастичкој сали, претходи степениште. Тоалет је доступан зато што се налази у приземљу.

Сам наставни програм би могле да прате особе са инвалидитетом, као и особе са оштећеним чулима – поред усменог предавања, лекције се приказују у виду презентација на видео-бимовима, у виду филмова, снимака, powerpoint презентација које су доступне ученицима и након часа уколико не стигну да испрате цело предавање. Не постоји

техничка опрема, као ни стручни кадар специјализован за рад са особама са сметњама у развоју, али је то у складу са чињеницом да нема ђака са сметњама. Часови су често интерактивног типа, организовани тако да и ученици могу да учествују на различите начине, кроз пројекте, дискусију или кроз рад у групама, што би била олакшавајућа околност особама које имају проблем са дужим одржавањем концентрације.

Друштвена адаптација би такође била олакшавајућа околност пошто Филолошка гимназија има ограничен број ђака на години, одељења и групе су лимитиране на 24, односно 12 ученика што доприноси бржем успостављању комуникације, као и рад у групи и сам боравак у учионицама које су мање од стандардних просторија намењених настави за средњу школу.

Допуна извештаја из августа 2013. године

Међу ученицима Филолошке гимназије постоје особе различите националности, боје коже, као и вере (припадници и католичке и муслиманске вере). До сада није примећено, нити се ико од њих осећао дискриминисаним на основу тих личних својстава, нпр. припадници муслиманске вере имају право на слободне дане током својих празника, иако се временски не поклапају са празницима православне или католичке вере.

Такође, присутне су и особе различитих сексуалних оријентација и о томе без страха разговарају (није угрожена њихова безбедност због тога).

Не постоје особе са физичким инвалидитетом, неколико ученика има одређених сметњи у развоју, али им то не представља препреку у праћењу редовне наставе, похађају часове као и остали и остварују успехе на такмичењу.

Теодора Миљојковић, Београд

Гимназија у Краљеву и Основна школа „Димитрије Туцовић” Краљево

Гимназија у Краљеву је као и већина, нажалост, средњих школа у Србији потпуно неспособљена за особе са инвалидитетом. Велики број степеника, узани ходници и неодговарајући тоалети су само неки од проблема. Колико ја знам, у Краљеву особе са инвалидитетом се обично не одлучују за Гимназију на крају основне школе, баш из тих разлога, већ се често нерадо уписују у Медицинску школу која им је потпуно доступна. Врло мало особа са инвалидитетом је похађало Гимназију. Знам да су их њихови родитељи морали свакога јутра доводити и одводити у школу, па чак и смештати их у клупе јер она то самостално нису била у могућности да учине. Срамно је то да Гимназији није чак ни у неком будућем плану куповина опреме и прилагођавање школе особама са инвалидитетом из, како ми је и сам директор рекао, финансијских разлога.

Ако се нешто убрзо не предузме и школа не добије адекватну опрему и повећа свест о овом проблему, све више и више деце са сметњама неће ни уписати гимназију.

Основна школа „Димитрије Туцовић” у Краљеву се налази у Доситејевој бр. 5 и позиционирана је тако да је право чудо, у ствари, до ње и стићи. Са две стране је окренута великој раскрсници која представља велики проблем за пешаке.

Када сам је ја похађао све негде, колико се сећам, до свог 5. разреда у школи није постојала рампа. Али пошто је са мном у одељењу био један дечак са инвалидитетом, школа је после пет година његовог похађања наставе издвојила средства и финансирала једну рампу. Али је постојао други проблем, тај дечак се није могао попети на спрат. Тако је и дан данас. Осим те рампе, у школи се ниста није променило. Тоалети су права немогућа мисија за ученике са инвалидитетом а они се и данас не могу попети на спрат.

Обе школа имају велики проблем пред собом, и барем за сада нико ниста не предузима, а особе са инвалидитетом из свих овде поменутих разлога најчешће не уписују ове школе и опредељују се за Медицинску школу која чак има и лифт намењен особама са инвалидитетом.

Милан Станић, Краљево

Гимназија у Краљеву

Ја идем у Гимназију у Краљеву која, сада, у читавој генерацији ученика нема ученика са инвалидитетом из једног веома простог разлога, немогуће је да долази на наставу. Зграда са три спрата са приземљем је потпуно неприлагођена таквим особама.

Када сам питала директора да ли је неко у прошлости похађао ову школу, он ми је веома сигурно рекао да није са тим упознат и да стварно не зна. Подешавањем покретних рампи особама са инвалидитетом би било омогућено да одлазе на часове хемије, историје, ликовне културе, чији се кабинети сада налазе на последњем спрату.

У Медицинској школи је ситуација потпуно другачија. Они имају рампу испред школе, а у школи ученици са инвалидитетом користе лифт. Све учионице су прилагођене колицима, а у тоалетима постоји посебна опрема за њих.

Волела бих да и Гимназија, ако не одмах, барем у блиској будућности пружи могућност свој деци да у њој похађају наставу уз сву неопходну опрему.

Допуна извештаја из августа 2013. године

У основним школама постоји мали број ученика ромске националности. Приметила сам да у мојој бившој школи и Роми који су у школи, одсуствују са наставе, а учитеље и наставнике није брига. Често напуштају школу још пре V разреда и почињу да просе.

У садашњој школи нисам приметила ни једну особу са инвалидитетом, али када сам питала професорку грађанског, рекла је да је већ нека девојчица, која је користила колица ишла у Гимназију. Не знам да ли је то истина или не, али знам да таква особа не би могла да уђе у школу јер са све три стране су степенице високе 1м од земље. Чак и када би ушла у школу, не би могла да иде на 2. и 3. спрат јер у школи нема лифта. У приземљу су две учионице које су мале и тесне да би стало читаво одељење. Када би одељење имало једну учионицу и не би је мењали, та особа не би могла да иде на часове информатике јер би био потребан велики простор за рачунаре, а то није могуће. Физичко васпитање не може да ради зато што нема омогућену опрему.

Теодора Станић, Краљево

Гимназија „Светозар Марковић” у Новом Саду

Гимназија „Светозар Марковић” налази се у самом центру Новог Сада и смештена је у старијем објекту, те стога не постоји велика могућност за реконструкције и модернизовање саме зграде. Међутим у овој установи посвећено је доста пажње да и особе са сметњама у развоју и инвалидитетом прате наставни програм без икаквих потешкоћа.

Своју неприступачност, у виду недостатка рампи и лифтова, у најави је да умањи постављањем лифта за особе са инвалидитетом до учионице која се налази на првом спрату. Тако да би особе у колицима имале учионицу која им је приступачна. Нажалост, тренутно једина просторија у коју особе у колицима могу да уђу јесте сала за физичко. У разговору са педагогом сазнали смо да је нашу школу недавно похађао један ученик у колицима. Наставни програм одвијао се на првом спрату, а њега су другови из одељења преносили преко степеништа, све до учионице. Данас, ову школу похађа четворо ученика са сметњама у развоју. У другој години налази се девојчица која има проблема са очима, тачније са држањем отворених капака што се одражава непрестаним жмиркањем. У трећој години налази се дечак који такође има проблема са видом, међутим у питању је слабовидост.

Једна од лепших прича из ове школе везана је за бившег ученика гимназије „Светозар Марковић” који је остао без вида још као беба, након што му је у инкубатору оштећена мрежњача. Он је 2010. године добио Светосавску награду услед стварања природног система елемената који ради по принципу Брајеве азбуке. Он је пример како уз мало труда и жеље не постоји препрека која нас може спречити у нашој намери. Такође је и показао како особе са сметњом у развоју и инвалидитетом могу савршено да се уклопе и да је ова гимназија подједнако свима други дом.

У трећој години налази се још двоје особа са сметњама у развоју, једна од њих је ученица која има проблем са дислексијом, док други ученик има церебралну парализу. Наставни програм ове гимназије прилагођен је за сво четворо ученика, како би могли без проблема да похађају наставу. Управо једна од награда којом се ова гимназија поноси јесте „Ђорђе Натошевић” награда за инклузију, коју је добила 2010. године.

Самим тим приказано је да иако можда није пространа и кретање по ходницима може да буде отежано, ова школа се труди да пружи сваку могућу предност и олакша ученицима боравак у њој. Истина, број особа са сметњама у развоју и инвалидитетом смањено се временом, али ова школа је отворена за све особе и особље ће направити такву организацију да ученици могу без потешкоћа да постигну све жељене циљеве.

Илијана Кладар и Драгана Колак, Нови Сад

Гимназија Пирот

С обзиром да је Гимназија у Пироту у заштићеном здању од стране власти, на њој не смеју да се врше измене и грађевински радови. Узимајући у обзир и да је главна зграда изграђена 1879. године на њој не постоје рампе или лифтови којима би деца са инвалидитетом могла да приступе школи.

У школи нема деце са сметњама у развоју јер се у Пироту инклузија још увек не спроводи, то значи да још увек постоји специјална школа за децу са сметњама у развоју.

У школске учионице није могуће ући колицима, а да би се до учионица и дошло потребно је да особа у колицима пређе доста степеница које би знатно отежале кретање јер је то једини начин да се до учионица дође.

У разговору са вршњацима углавном сам наишао на неодобравање инклузије јер они сматрају да та деца морају да иду у одвојену школу, то је мишљење већине и сматрам да је и то од значаја за рад институције.

Бранко Живковић, Пирот

Трећа београдска гимназија

Засновано на испитивању секретара, педагога, психолога, као и професора и бивших ученика, дошла сам до изненађујућих закључака:

Трећа београдска гимназија у својој историји није имала случајеве ученика са тежим обликом инвалидитета, већ само оне са мањим потешкоћама слуха и вида. Према њима

се није поступало са неким изразито специјалним третманом, с обзиром да за то није ни било потребе, али су им професори знатно излазили у сусрет и имали висок степен толеранције, тако да су оба ученика имала одличан успех.

Такође, мора се узети у обзир да је Трећа београдска гимназија једна од старијих школа и грађевина у Србији и да се у време њеног стварања није толико узимало у обзир приступачност за особе са инвалидитетом, те због тога она не поседује никакве рампе, лифтове, шире пролазе кроз врата нити друга помагала деци у колицима.

Можда баш због тога нема много ученика са том врстом инвалидитета, али сам свакако обавештена да би у случају таквог ученика, иако је зграда ТБГ школе заштићена од стране УНИЦЕФ-а, дошло до озбиљних разматрања увођења разних помагала.

Нажалост, нисам успела да опширније изложим извештај на ову тему, али с обзиром на реткост оваквих случајева, ово су све информације које сам успела да набавим.

Николија Дамњановић, Београд

Гимназија Бечеј

Гимназија Бечеј, као једна од боље опремљених школа у Војводини, што се тиче кабинета, тоалета и осталих просторија у школи, ипак већ дужи низ година се суочава са проблемом, и то у последње време прераста у озбиљнији проблем, а то је недостатак рампе, па чак и помоћне дршке уз степенице на главном и ђачком улазу у школу.

Упознат са тим проблемом, као председник ђачког парламента, питао сам директора школе, да ли има у виду планове који би санирали овај велики недостатак. Од њега сам добио одговор да већ дужи низ година Гимназија Бечеј има планове да направи рампу за особе са инвалидитетом. Међутим, јављају се два велика проблема. Први је наравно, недостатак финансијских средстава, док је други, сама зграда. Због чега сама зграда? Због тога што је стара и као таква је под заштитом државе. За било какав рад на згради Гимназије, неопходна је посебна дозвола што подразумева пуно „папирологије”. Ипак, добио сам обећање, у разговору с директором, да ће се после реконструкције прозора, која је тренутна у мојој школи, овај проблем наћи на приоритетном месту у оквиру плана рада школе.

Моја школа нема ни једног ученика са инвалидитетом. То, наравно, није чињеница због које би требали одустати од градње прилазне рампе за особе са инвалидитетом. Морамо дати прилику да деца са инвалидитетом добију шансу да упишу Гимназију Бечеј, и без икаквих препрека похађају наставу. Да би разумели њихову ситуацију, морамо као школа, да им обезбедимо први и основни услов, а то је долазак у школу и присуствовање настави. Због неразумевања, које је честа појава код нас у друштву, па и недостатка рампе, верујем да се обично ученици опредељују или за неку боље опремљену школу која је, наравно, даља самим тим и скупља, или пак имају приватне професоре.

Нешто морамо предузети поводом тога, да укажемо свима, да особе са инвалидитетом нису невидљиве, да они постоје, и да смо ми спремни да учинимо неке основне активности, како би им омогућили нормално школовање и нормалан ток живота.

Што се тиче приступачности унутрашњости школе, такође се јавља велики проблем. Зграда је тако конструисана да има уске степенице које иду у правцу „w” и тешко је направити неки помоћни уређај или лифт, за дизање колица особама са инвалидитетом. У горњем делу Гимназије, тачније на првом спрату, налазе се искључиво опремљени кабинети, који у многоме олакшавају рад ученика. Међутим, приземље је приступачно за особе са инвалидитетом, јер има широк улаз као и ходник.

Као основни и најважнији део ове акције, сматрам изградњу рампе на степеницама главног и споредног улаза школа. У приземљу могу да се функционално опреме учионице и за особе са инвалидитетом. Степенице не постоје у доњем делу и улазак у учионице је лак и једноставан. Тренутно стање у школи по питању приступачности особама са инвалидитетом је лоше. Проблем постоји, и ја се надам да ћемо, сви заједно школа, директор, ђаци и локална самоуправа успети да решимо ову ситуацију.

Допуна извештаја из августа 2013. године

Једина дискриминација коју осећају ученици моје гимназије, посебно српски део ученика, јесте на основу националне припадности. Наиме, настава се одвија и на српском и на мађарском (три разреда српска и два мађарска). Дискриминација јесте у томе што када се каче огласи неки на огласну таблу, ако је на српском, мора бити преведено на мађарски, а мађарски се не мора преводити. Такође, из истих предмета у истим разредима, српски и мађарски ученици немају градиво исте тежине. Ученика са инвалидитетом и са сметњама у развоју нема, као што сам рекао, али се поред напоменутог примера, дискриминација врши категорисањем деце у зависности из ког места долазе.

Милан Станковић, Бечеј

Филолошка гимназија у Београду

У овом извештају обухватићемо услове за школовање деце са сметњама у развоју у Филолошкој гимназији у Београду.

У нашој школи постоје ученици са мањим сметњама у развоју, као што су слабовидост или оштећење слуха. Информисали смо се код школског психолога који нам је рекао да је слабовидим ученицима омогућено да седе у првим редовима како би боље пратили наставу. Такође, на информатици је инсталиран програм на рачунарима у којем је фронт слова знатно увећан за разлику од других програма намењених осталој деци. Осим ових наведених олакшица, сви писмени задаци, као и пријемни за упис у школу су рађени су

у увећаном формату. Ученицима којима је оштећен слух омогућено је присуствовање настави уколико имају слушни апарат. Свакако је професорима наглашено да обратe посебну пажњу на ове ученике и објасне им оно што ученици нису чули или видели.

Прилазак школи за кориснике колица је готово немогућ, пошто се школа налази на стрмој, калдрмом поплочаној улици. Што се тиче унутрашњости, до сваког кабинета се долази степеницама, а и ширина врата није прилагођена њиховом коришћењу. Ситуација у којој се налазе ови ученици побољшала би се постављањем рампи, којих за сада нема. Лифт који води на други спрат школе не постоји.

Све у свему, околности у којима се налазе ученици са сметњама у развоју у нашој школи нису подобни, али ћемо се ми, уз помоћ директора и професора потрудити да ту ситуацију поправимо.

Тамара Миленковић и Андреа Танкосић, Београд

ОШ „Херој Иван Мукер” Смедеревска Паланка

У нашој школи нема деца са сметњом у развоју али има једно дете са инвалидитетом. Школа има рампу и у њу може да се уђе са инвалидским колицима, али нема могућности да се колицима стигне на све спратове. Колицима не може да се уђе у учионице зато што су врата мала.

Лазар Веселиновић, Смедеревска Паланка

Пета београдска гимназија

Након разговора са неколико професора и заменицом директора, дошла сам до податка да у Петој београдској гимназији тренутно нема ниједног детета са сметњама у развоју/инвалидитетом.

Колико сам схватила, неко од професора пролази или је прошао кроз програм инклузије. Професори знају да би у случају да дете са сметњама у развоју/инвалидитетом похађа нашу школу требало направити посебан план и програм за то дете. Колико сам чула, школа је у прошлости имала дете са сметњама у развоју, али нисам успела да дођем до информације да ли је то дете до краја школовања остало у нашој школи.

Оно што се прво уочи, већ када школу видите споља, јесте да у њу не може да уђе особа са инвалидским колицима. Једини начин да особа са том врстом инвалидитета уђе у школу, јесте да улази околним путем (то се већ дешавало) из дворишта, а и у том случају не би могла да се попне ни на први спрат јер је у школи, због њеног изгледа, немогуће поставити рампе.

Причало се о томе да се направи лифт који ће водити од приземља до трећег, последњег, спрата школе, међутим то је због изгледа школе који сам поменула, немогуће урадити.

Сматрам да сам поједине професоре добро упознала за ове четири године које сам провела у Петој београдској гимназији и тврдим да би се снашли у раду са дететом са сметњама у развоју/инвалидитетом. То су заиста дивне особе које су спремне да свима изађу у сусрет и помогну.⁹⁴ Ово се не односи само на професоре, већ на све запослене у школи, почевши од педагога/психолога па до директора.

Дакле, мислим да не би било већих проблема да се запослени у школи припреме и навикну на рад са децом са сметњама у развоју/инвалидитетом. Што се самих ђака тиче и њиховог односа према том детету, ту не могу ништа прецизно да кажем јер не познајем довољно велики број њих да бих могла да створим неко уопштено мишљење. Особе које познајем, а иду у Пету београдску гимназију, свакако би прихватиле особу са сметњама у развоју/инвалидитетом. Верујем да би у почетку било чудно, али сви они би, одрастајући са таквим типом особе, научили доста тога и вероватно брже и сазрели.

Допуна извештаја из августа 2013. године

Школу похађају деца из целе Србије и сви смо навикнути једни на друге тако да се не јавља дискриминација на основу тога из ког је места нека особа. Ми из Београда често идемо код својих другова и другарица који нису из Београда и остајемо тамо и по неколико дана. Што се тога тиче, заиста нема проблема.

Нина Чапрић, Београд

Средња школа „Жикица Дамњановић” у Смедеревској Паланци

Средњу школу „Жикица Дамњановић” у Смедеревској Паланци тренутно не похађа ниједан ученик са сметњама у развоју или инвалидитетом.

Уколико би неко дете и желело да похађа ову школу, то не би било могуће, јер школа није обезбедила ни минималне услове приступачности објекту. На самом улазу у двориште школе налазе се степенице, без помоћних рампи путем којих би деца са инвалидитетом могла да уђу у сам комплекс школе. Неволје се настављају и при улазу у саму школу, зато што и ту постоји низ степеница које представљају непремостиву препреку за децу са инвалидитетом. Школа има два спрата и приземље, без лифта, док се између првог и другог спрата такође налазе степенице, тако да деца са инвалидитетом немају приступ свим учионицама, као ни библиотеци, школском психологу и осталим наменским

⁹⁴ <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/377347/Gimnazijalci-i-rukometasi-Partizana-igrali-utakmicu-za-pomoc-oboelom-decaku>

просторијама. Ни једна врата у школи нису адекватно прилагођена, док тоалети не испуњавају ни један услов адаптираности неопходне за ученике са инвалидитетом.

По мом мишљењу деца са сметњама у развоју или инвалидитетом су дискриминисана јер је школа у обавези да омогући приступ сваком ученику.

У овој школи нису пожељне ни друге различитости. Наш друг из одељења је био јако дуго жртва подругињања и малтретирања (психичког и физичког) од стране других ученика, због тога што се дружио са девојчицама и зато што је имао феминизирани црте личности. Графити мржње и хомофобије и дан-данас стоје на фасади школе и нема никакве најаве да ће их школа у скорије време уклонити.

Морам да признам да уопште не волим ову школу и мислим да би још пуно тога морало да се уради на адаптирању самог објекта школе и дворишта, као и на подизању свести самих ученика и наставника у вези спречавања дискриминације сваке врсте, пошто је тренутно мало тога на том плану учињено. Волела бих да се више не стидим своје школе, и да моја школа постане боље место, где се ни један ученик неће осећати непожељно и неприхваћено због тога што је различит на било који начин.

Милица Миливојевић, Смедеревска Паланка

Економско-трговинска школа у Кули

У Економско-трговинској школи у Кули нема особа са сметњама у развоју.

Школа нажалост није приступачна и нема рампи. Нити назнака да ће их школи поставити, јер то нису навели у буџету и школском развојном плану. Са инвалидским колицима није могуће уопште ући у школу, а поготово не попети се на неки од спратова.

Са инвалидским колицима није могуће да се уђе у учионице и није могуће да особа која је корисник инвалидских колицима уђе у тоалет.

Владимир Пувача, Кула

Економско-трговинска школа Краљево

Данас је у Србији широко распрострањена дискриминација особа са инвалидитетом нарочито када су у питању образовање, запошљавање, комуникација са другим људима. Велики број особа са инвалидитетом је тотално искључен из, да кажемо, нормалног живота и функционисања појединца. У Србији живи око 700-800 хиљада особа са инвалидитетом а њихов живот није нимало лак.

Према закону, особа са инвалидитетом јесте лице са трајним последицама телесног, сензорног, менталног или душевног оштећења или болести које се не могу отклонити лечењем или медицинском рехабилитацијом, које се суочава са социјалним и другим ограничењима од утицаја на радну способност и могућност запослења или одржања запослења и које нема могућности или има смањене могућности да се, под равноправним условима, укључи на тржиште рада и да конкурише за запошљавање са другим лицима.

Велики број особа са инвалидитетом живи у клими дискриминације, предрасуда, незнања, са често незадовољеним елементарним потребама. Инвалидитет доноси посебне тешкоће за жене, децу, старе, избеглице... Дискриминација особа са инвалидитетом се може видети на сваком ћошку, међутим ми смо покушали да мало боље обрадимо тему приступачности школе особама са инвалидитетом.

Одмах ћемо почети са тим да у нашој школи не постоје баш никакви услови за особе са инвалидитетом. У школи коју ми похађамо постоји један дечак са инвалидитетом који је I година. Он се јако тешко креће али ипак може да се креће сам без помоћи других и без штака и колица. Како наша школа нема ни прилазну рампу а ни место на коме би неко са инвалидским колицима ушао у школу, тако нема ни лифт јер не постоји простор за уградњу истог и уопште није приступачна. Ако би и некако особа у инвалидским колицима успела да уђе у школу могла би да буде само у приземљу јер има јако пуно степеница и не би могла да се попне на остале спратове, такође у учионице које се налазе у приземљу могао би да уђе јер праг није толико висок. Дечак којег смо малопре поменили, има баш потешкоће да се сваки дан попне уз степенице и то по неколико пута, јер се учионице мењају и треба му времена а учionца се мења после сваког часа што значи да се и спрат мења. Његови другари су увек ту да му помогну али њему није баш увек тако лако. Ми нисмо имали прилику да причамо са тим дечаком али претпостављамо да би му било много лакше да има нека помоћна средства која би му олакшала кретање кроз школу, јер ми знамо колико нама буде тешко када се из приземља пењемо до трећег спрата, а можемо само да замислимо како је тек њему. Школа је максимално изашла у сусрет али то није ни приближно довољно. По речима педагога, школа је неколико пута писала пројекат за изградњу прилазне рампе и осталог али ниједан пројекат до сада није прошао и јако им је жао због тога, а школа иначе нема довољно средстава да сама то одради. По неком нашем мишљењу једино би могла да се одради та прилазна рампа а да се на степеницама у школи постави оно као што је постављено у згради Заштитника грађана јер за прави лифт за особе са инвалидитетом нема услова. Опет кажемо да је то неко наше виђење ситуација. Не постоји ни једна друга особа која има неке друге сметње у развоју и такође не постоји дете које похађаја наставу по индивидуалном плану и програму.

Упркос савременим законима, у Србији су особе са инвалидитетом и даље међу најугроженијим друштвеним групама. Особе које користе колица увек требају помоћ неког другог. Они се сваконевно сусрећу са разним проблемима почевши од неадаптираних улаза у зграду, преко неприлагођене литературе за слабовиде до отворене дискриминације приликом покушаја изнајмљивања стана или запошљавања.

Особама са инвалидитетом потребно је да време проводе са друштвом, да излазе, путују, попију кафу у башти кафића, обилазе фамилију да се једноставно осете као део овог света а не да осећају да су дискриминисани због неког свог недостатка. Код ових

особа најважније је да они сами себе прихвати баш онакве какви јесу, да поштују себе а онда ће их поштовати и други.

На семинару у Ковачици смо јако пуно чули о особама са инвалидитетом, као и неке од начина на који су оне дискриминисане. Њима је потребно пуно љубави и подршке од људи из њиховог окружења. Када свакодневно проводите време са особом са инвалидитетом временом тај њен, да кажемо недостатак, ви више и не примећујете. Индивидуална је ствар да ли ће неко ићи у школу и трудити се, завршити школу и запослити се.

Особе са инвалидитетом се свакодневно суочавају са социјалним и физичким баријерама као што су:

- ✓ предрасуде и ставови према инвалидитету;
- ✓ неприступачност објеката и друге архитектонске баријере;
- ✓ неприступачност информација и комуникацијског оруђа.

Ове баријере су често условљене недостатком знања и свести о инвалидитету. Особе са инвалидитетом могу равноправно учествовати у друштву уколико се уклоне физичке баријере и препреке у ставовима. Незнање је један од најчешћих узрочника предрасуда и дискриминације. Увек је лакше дати себи објашњење и интерпретацију одређених понашања или обичаја, него уложити труд и заиста сазнати чињенице.

Моћ је један од значајнијих корена дискриминације и предрасуда. Моћ је она могућност да се оствари доминација сопствених циљева, интереса и вредности над другима. Злоупотреба било ког облика моћи може довести до неједнаког третмана неких људи, а посебно су томе подложне особе за које су везане предрасуде и стереотипи. Васпитање као вид свесног или несвесно преношења својих ставова и схватања на децу. Без обзира на године, одрастање и зрелост, често су ставови, мишљења и схватања слични или исти као ставови породице, школе или другог окружења. Често их никада и не преиспитујемо већ их узимамо као нешто што се подразумева.

Конформизам који произлази из једне од основних људских потреба – потребе за припадањем, односно потребе да нас група прихвати. Зато треба размислити, која су то уобичајена схватања у окружењу? Шта мисле колеге на послу, пријатељи, породица, комшије... Није једноставно мислити другачије од већине људи, и још је теже то и рећи и понашати се у складу са тим.

Облици дискриминације – дискриминација може бити извршена путем говора и путем понашања. Неки примери прикривене дискриминације према особама са инвалидитетом путем говора су: 1) увредљив говор; 2) „медицински говор” – болесник, пацијент, случај; 3) везани/приковани за колица; 4) Параплегичари, церебралци и 5) особе са посебним потребама. Путем понашања: 1) избегавање/порицање или „далеко било”; 2) претерана брига/презаштићеност или „нека, ја ћу то”; 3) понижавање или „шта они знају/могу, они су инвалиди” и 4) сажалење/дивљење или „ја бих се убио/ла да сам на твом месту”.

Дискриминатор може бити свако то је сигурно!

Невена Манојловић (IV година) и Страхиња Петровић (III година), Краљево

Медицинска школа „Београд” у Београду

96

Моја школа није приступачна особама које користе колица, али зато постоји одељење ученика који су кратковиди, који поред тога имају сметње у развоју. Њихове учионице су посебно опремљене и тамо само они имају приступ.

Нисам баш упућена у њихов програм рада, али мислим да им је настава прилагођена.

Оливера Манојловић, Београд

Гимназија „Вук Караџић” у Бабушници

Ученица сам гимназије „Вук Караџић” у Бабушници. Наша школа има приземље и један спрат, нема рампе и лифтове, тако да особе са инвалидитетом до учионица могу доћи само уз пратњу неке особе.

Пре две године једна девојчица са инвалидитетом се уписала у моју школу, али се убрзо исписала због тога што тамо није имала добре услове за похађање наставе. Међутим, због добре организације професора, они су сваког дана после часова у школи одлазили код ње кући и предавали јој. Она је била корисница колица и није могла да уђе ни у само двориште, због тога што се испред капије налази тротоар са јако подигнутим ивичњацима.

У мојој школи особа са инвалидитетом тренутно нема.

Наталија Панчић, Бабушница

Хемијска школа у Новом Саду

У Хемијској школи у Новом Саду има једна особа са сметњама у развоју. Школа има прилаз, али особа која је корисник колица може да се креће само по првом спрату, али није могуће ући у тоалет. Та особа са сметњама у развоју иде у мој разред. Над њим никада није извршена дискриминација и савршено се уклопио у разред а и у околину.

Рада Седлан, Нови Сад

ШТА ЈЕ ДИСКРИМИНАЦИЈА?

У току семинара „Дискриминација у образовању”, који је организован за чланове Панела младих Повереника за заштиту равноправности – „Истеривачи дискриминације” и госте из Панела младих саветника Заштитника грађана, панелисти су одговарали и на питање шта је дискриминација. Њихове одговоре преносимо у оригиналу, без измена.

По мени, то је кршење права човека да ради и живи слободно, да се изражава и понаша како он жели и како ОН мисли да је потребно. Недозвољавање од стране других људи према одређеном човеку. Умањење човекове вредности на основу његових опредељења и особина. Спутавање човека да испуњава своје потребе.

Раде, 18 година, Нови Сад

Пре свега, дискриминација је лоша ствар. Најпростије речено то је неједнако поступање са једнакима и једнако поступање са неједнакима. Та поступања се заснивају на личним својствима особе/особа која је/које су дискриминисана/дискриминисане. Из мени непознатог разлога о дискриминацији се не говори у јавности. Требало би да се чешће сусрећемо са том темом. Мислим да треба радити са младима када је превенција дискриминације у питању, али не знам шта би тачно помогло у искорењивању (извињавам се, али ми тренутно не пада на памет нека друга реч) дискриминације.

19 година, Београд

Дискриминација је свако неоправдано неједнако третирање једнаких особа по неком од личних својстава у која спадају раса, сексуална оријентација, вера, здравствено стање и слично.

Дискриминација је ускраћивање права, могућности за социјализацију или лични напредак некој особи због различитости од окружења (физички деформитет, ментално обољење, другачија национална припадност, сексуална оријентација). Са друге стране, особа може бити дискриминисана и ако је слична свом окружењу (има другачији „третман” иако је у истој позицији као други).

Свако може бити дискриминатор и дискриминисан.

ДИСКРИМИНАЦИЈА ЈЕ КАДА НЕМАМ ПРАВО ДА БУДЕМ ЈА У ОКРУЖЕЊУ ДРУГИХ.

Т. М.

Када се помене појам „дискриминација” прво што ми падне на памет је искључивање неке особе из друштва због различитости од окружења.

16 година, Аранђеловац

Дискриминација представља вид испољавања нетолеранције према људским различитостима и неједнако опхођење према једнакости. Постоји много начина и облика дискриминације, на жалост је превише примера за такво нешто.

Пример из моје школе су мађарска одељења, тачније, одељења која похађају деца мађарске националности. Та деца су у великој мери одбачена од стране других, „српских” одељења због њихове националности и тога што не говоре српски језик.

Сомбор

Дискриминација је неједнако поступање према једнакима; подизање свести људи да смо сви исти и да сви имамо исте потребе.

То што се неко физички разликује од нас, не значи да нема иста права као и ми. Људи често нису ни свесни да су извршили дискриминацију, јер нису довољно обавештени.

17 година, Смедеревска Паланка

Ја сматрам када наставник у школи на часу ђака избаци са часа јер је дошао у краткој мајици или шорцу, а девојчицу која је дошла у шорцу и мајици њу није избацио. То је по мени дискриминација.

15 година, Смедеревска Паланка

Дискриминација је када се према једнакима поступа неједнако и према неједнаким једнако. Сама сам прошла кроз један вид дискриминације у школи. Пошто сам успешан ђак, много мојих назова пријатеља ме је вређало због тога. Често су ми говорили да не треба толико да учим и да то није важно. Каткад бих имала проблем са девојчицом која узима и алкохол и опијате, то је било психички фрустрирајуће. Међутим, после разговора са психологом и педагогом, те ученице су се мало смириле.

П.С. Они који су ми говорили да не учим од септембра поново иду у исти разред.

Т. С. Краљево

Издавање, осуђивање и сматрање неједнаким или мање вредним особе које се разликују по некој физичкој/психичкој особини или се истичу њоме. Постоји пуно случајева код нас и у свету. Неки од познатих случајева су дискриминација на основу националности, политичке опредељености, сексуалне оријентације, пола... А шта са онима мање познатим, а опште присутним?

Живимо у свету где су изглед и лепота врло цењени, али шта са људима који немају баш све „правилне црте“? Насмејаће се и изругивати (случај тинејџера) гојазној особи, док ће се мршавој можда дивити на плажи, и одмах и разврстати у пожељне/непожељне, на основу усађеног од стране медија. Па колико је случајева где су промотерке/конобарице пуније? Мало...

Потом на основу одеће, уколико неко не носи маркирану одећу, сматрају га сиромашним и обратно, а то уопште не мора бити тачно. Пуке су све ово предрасуде и туђа мишљења, али доводи до дискриминације, па није ретко чути. „Немој га/је звати са нама он је ружан/дебео...“ И разни погрдни називи. Или можда продавац тј. шеф каже: „Жао ми је, ал’ ово је елитна радња...“. Само зато што је неко сиромашнији дошао, можда се боји да ће га покрасти или отерати му муштерије... А можда ужива у људској „надмоћи“...

Д. К. 17 година, Нови Сад

Сад већ давне школске 2010/2011 године при упису у средњу школу, један мој друг са хендикепом (од рођења је у колицима) није могао да упише жељени смер због тога што школа није желела да прими „дете са посебним потребама“, и на крају је уписао потпуно другу школу да би могао адекватно да прати наставу.

Знам и за пример да је једно дете са аутизмом при упису у први разред чекало скоро 5 месеци да му се додели учитељ јер ни један од њих није желео „такво дете“ у свом одељењу. Пошто волонтирам у удружењу особа са хендикепом, једном приликом када је било питање простора и спровођења плана активности за наредну годину, један од координатора је отишао у општину и тамо је добио одговор да град нема пара да троши за „такве болесне“.

Девојка која је корисница колица није могла да настави своје школовање зато што је хтела да упише гимназију а у њој није имала обезбеђене услове за кретање!

Нови Сад

Дискриминација је када неког само зато што је другачији од већине искључују из друштва, са посла и из неке друге заједнице...

Дружење са девојком која има инвалидитет (има уграђене шипке). Желела је да игра са нама фудбал, али јој ми нисмо дали јер смо се бојали могућих повреда и последица. Након чега смо видели да смо погрешили, видевши да смо је на основу инвалидитета, покушавали да је заштитимо, умањили њен значај.

Владимир

Једнако поступање према неједнакима, и обратно – објашњавам људима!

Пример: када идемо на летовање, моја породица и ја, често хотел који нам се свиђа нема прилаз за инвалиде, или нема лифт у хотелу, или пак нема апартмана у приземљу који би био одговарајући за колица и инвалиде.

Пример: У Вуковару, на кампу пре две недеље, Хрвати су нам отели заставу у центру Вуковара, говорећи да српска застрада не сме да стоји у центру Вуковара. Иначе, то је био међународни дан младих, па су сви учесници презентовали своје земље па и ми, Срби.

17 година, Чуруг

Када сам кренула у први разред, било нас је 30, од тога 10 Рома. У другом одељењу је било 15 Рома и 15 Срба. Међутим по поласку у 5 разред, били смо подељени. Било је два одељења Срба и једно ромско одељење које је било издвојено (имало је учионицу у истуреном делу наше школе). Разлог је био тај што неки професори нису желели да предају Ромима. Мислим да је ово дискриминација. Роми су дискриминисани.

17 година, Бабушница

Када ме неко пита како бих дефинисала дискриминацију увек се сетим „дефиниције” са прошлог семинара: дискриминација је једнако поступање према неједнакима или неједнако поступање према једнакима. Мислим да је у овој једној реченици све обухваћено.

Људи често дискриминишу на различите начине и дискриминација се сваког дана повећава. Решење овог проблема видим кроз што већу информисаност грађана и подизање свести о томе да је сасвим у реду ако је неко другачији и да то треба прихватити а не исмевати. Ко примети дискриминацију треба да реагује а не да само прође преко тога јер то је једини начин да се она заустави, јер ко зна, можда сутра ти будеш тај који је дискриминисан.

Невена, 18 година

Дискриминација је када се друштво другачије односи према другој особи или групи људи, који се по ставу „плитких” људи разликују од њих због својих неких недостатака/различитости. А не схватају да су они ти који имају недостатак или се разликују.

Решење: предавања о дискриминацији широм Србије, али то већ има.

Краљево

На крају, представимо и неке од изјава младих који су учествовали у пројекту „Унапређење људске сигурности у Југозападној Србији”, који је заједнички пројекат четири УН агенције: Програма Уједињених нација за развој (УНДП), Канцеларије Уједињених нација за пројектне услуге (УНОПС), Фонда Уједињених нација за становништво (УНФПА) и Светске здравствене организације (WHO). Почетком октобра 2013. године организован је „Град добрих домаћина” – сусрет ученика основних школа из различитих градова Србије. Ученици из Београда, Новог Сада, Крагујевца и Врања имали су прилику да се друже са својим вршњацима из Новог Пазара, Сјенице и Тутина, у чијим су домовима боравили. Након дружења са вршњацима, ово су неке од изјава младих:

- ✓ Много се променило, нпр. мислио сам да мрзе православце, али напротив, они су били бољи према мени него према себи (Батровић Р. Београд)
- ✓ Ја верујем да смо направили велики корак напред у социјалном смеру (Алмин С. Тутин)
- ✓ Мислио сам да су много гори што се понашања тиче.
- ✓ Мислила сам да се људи одавде више разликују од нас по понашању због различите вере, простора и порекла (Лара Б. Београд)

- ✓ Било је сјајно, упознао сам много нових пријатеља и обишао места која нисам могао да обиђем са породицом (Лука Р. Београд)
- ✓ Па ја сам задовољна. Плашила сам се, али бих сада свима препоручила да дођу да се друже са децом (Милица Ц. Београд)
- ✓ Иако је веома слично, искрено сам мислио да ће бити још сличније (Алекса Р. Београд)
- ✓ Супер је овде и девојчица код које сам била је стварно фина... (Звездана М. Београд)
- ✓ Из прича сам мислила да је мали сиромашан град, али је прелеп са дивним погледима (Марта К. Београд)
- ✓ Мислила сам да је опасно, а сад се све променило. Обожавам Нови Пазар и волела бих да се понови (Марија М. Београд)
- ✓ Моје виђење је боље него што сам мислила пре него што сам дошла. Моји домаћини и остали људи су врло фини и гостољубиви (Сара, Нови Сад)
- ✓ Пре одласка сам мислио да муслимани неће прихватити нашу веру, али се испоставило да су они веома добри и фини људи. И тиме се променило моје мишљење (Врање)
- ✓ Упознао сам нове другове и жао ми је што одлазе (Алдин М.)
- ✓ И даље је предивно, само што сам овог пута упознала и становништво овог града и тиме сам одушевљена, јер су многи културнији од нас из Београда.
- ✓ Мислио сам да ћемо имати проблем зато што смо различитих вера. У ствари није тако (Урош Ј. Врање)
- ✓ Мислила сам да ће бити проблема због различитих вера, али све је било савршено (Ташана М. Врање)
- ✓ Људи су много добри, зато вера није битна (Томислав А. Врање)
- ✓ Пре сам мислила да су они лошији људи, али то није истина. Они су веома добри људи и исти су као ми. Природа и градић у ком сам била су веома лепа (Вања В. Београд)
- ✓ Мислила сам да нису тако фини, али се испоставило да су баш фини и културни. Много ми се свидело. Било је супер (Катарина Ц. Београд)
- ✓ У почетку сам сматрао да су ови људи из Новог Пазара другачији, али ипак нису (Вукашин М. Београд)

- ✓ Људи су много бољи него што сам мислила, а град је много леп и миран (Теодора М. Београд)
- ✓ Мислила сам да су људи другачији, али се испоставило да су баш љубазни (Вања Б. Београд)
- ✓ Раније сам мислила да су људи који живе овде лоши (не сви). Али сада видим да није тако уопште, можда и постоје, али се нисам срела са њима (Ана Б. Београд)
- ✓ Мислила сам да су људи много чудни и другачији, али сам схватила да су као и сви остали (Ана О. Београд)
- ✓ Моје мишљење је боље него раније. Највише су ме обрадовали домаћини јер су били дивни према нама (Викторија Т. Београд)

1. Без одлагања донети и обезбедити примену Правилника о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, ученика и трећег лица у установи образовања и васпитања.
2. Предузети све неопходне мере како би се у наставне програме и наставне материјале интегрисале теме које развијају културу мира, толеранције, разумевања и уважавања различитости, интеркултурног дијалога, родне равноправности и недискриминације.
3. Из наставних материјала уклонити садржаје који подржавају стереотипе и предрасуде и одговарајућом едукацијом наставнике оспособити да код ђака развијају дух толеранције и недискриминаторне ставове.
4. Обезбедити да образовање о приватном животу буде саставни део школских наставних програма, које сузбија сексистичке стереотипе и младе припрема за ново родно партнерство у приватном и јавном животу.
5. Организовати едукације за просветне инспекторе и просветне саветнике на тему забране дискриминације и заштите од дискриминације.
6. Обезбедити једнак приступ квалитетном образовању за сву децу и младе, без дискриминације.
7. Припремити и реализовати план десегрегације ромске деце у школама и предшколским установама.
8. Обезбедити да предшколске установе и школе буду приступачне деци и ученицима са инвалидитетом, укључујући и обезбеђивање и коришћење асистивних технологија.
9. Увести у употребу родно осетљив језик у школске програме.
10. Допунити Закон о општем управном поступку тако да се на адекватан начин операционализује право детета на слободно изражавање мишљења и независно заступање у управним поступцима.

